

Національна академія педагогічних наук України
Педагогічний музей України

Педагогічні републікації

Випуск 3

УНДІП

на сторінках педагогічних журналів

1926—1976 рр.

Київ
2016

УДК 378.4(477)УНДІП«1926/1976»(091)
ББК 74.58г(4Укр)
У45

*Рекомендовано до друку
науково-методичною радою Педагогічного музею України
(протокол № 3 від 18 березня 2016 р.)*

Укладачі: *Гайдей В. О.*, канд. фіз.-мат. наук, доцент, провідний науковий співробітник Педагогічного музею України
Міхно О. П., канд. пед. наук, директор Педагогічного музею України

Науковий консультант *Сухомлинська О. В.*, д-р пед. наук, професор, академік НАПН України

У45 **УНДІП на сторінках педагогічних журналів 1926—1976 рр. /** НАПН України, Педагогічний музей України ; [укладачі : В. О. Гайдей, О. П. Міхно ; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. — К. : ПМУ, 2016. — 212 с. — (Сер. «Педагогічні републікації» ; вип. 3).

ISBN 978-617-7021-41-3

Третій випуск серії «Педагогічні републікації» містить інформаційні повідомлення про діяльність Інституту педагогіки НАПН України та статті директорів інституту, опубліковані в 1926—1976 рр. на сторінках українських педагогічних журналів.

Видання адресовано вченим, аспірантам, докторантам та всім, хто цікавиться історією української освіти.

На 1-й стор. обкладинки — групове фото співробітників УНДІПу (Харків, 1928 р.), на 4-й стор. обкладинки — групове фото співробітників НДІП Української РСР (Київ, 1970-ті рр.).

УДК 378.4(477)УНДІП«1926/1976»(091)
ББК 74.58г(4Укр)

ISBN 978-617-7021-41-3

©Педагогічний музей України

Від укладачів

Одним із провідних напрямів діяльності Педагогічного музею України є збереження, вивчення і популяризація надбань української освіти й педагогічної науки. Започаткована у 2014 році видавнича серія «Педагогічні републікації» має на меті популяризувати й актуалізувати маловідомі або призабуті праці вчених, педагогів, освітніх діячів минулого.

Пропонована вашій увазі книга є третім випуском цієї серії і містить републікації інформаційних повідомлень про діяльність Інституту педагогіки НАПН України, що публікувалися на сторінках українських педагогічних журналів протягом 1926—1976 рр. Видання присвячене 90-річчю Інституту педагогіки (у 1926—1955 рр. — Український науково-дослідний інститут педагогіки (УНДІП), у 1955—1992 рр. — Науково-дослідний інститут педагогіки (НДІП) УРСР).

Хронологічно вміщені у книзі матеріали охоплюють 1926—1976 роки. Вибір такого часового діапазону зумовлено тим, що, починаючи з 1976 р., публікувалися спеціальні видання до ювілеїв інституту¹. До 1976 року інформація про діяльність інституту з'являлася переважно у фаховій педагогічній періодиці.

Українські педагогічні журнали є невід'ємною частиною української педагогічної науки, її історії та розвитку. Вони містять цінні матеріали з історії школи й освіти і водночас багато в чому вони — жива сучасність, оскільки на їх сторінках висвітлю-

¹ Див.: Научно-исследовательский институт педагогики Украинской ССР (1926—1976) / Ред. коллегия. — Киев : Вища школа, 1976. — 112 с.; Інститут педагогіки АПН України 70 / Ред. колегія. — Київ : Педагогічна думка, 1996. — 177 с.; Інститут педагогіки : погляд через роки (До 75-річчя від дня заснування Українського науково-дослідного Інституту педагогіки) / Ред. колегія. — Київ : Педагогічна думка, 2002. — 216 с.; Інститут педагогіки АПН України 80 / Ред. колегія. — Київ : Педагогічна думка, 2006. — 458 с.

валися питання, актуальні й сьогодні. Звернення до цього джерела дає нам унікальну можливість наочно уявити, над чим міркували і як діяли науковці Інституту педагогіки тих років.

Як і решта випусків серії, це видання складається виключно з першоджерел. Переважну більшість републікацій становлять інформаційні повідомлення про діяльність інституту, проте до видання ввійшли й кілька статей директорів установи (О. Попова, П. Чамати, В. Чепелева), що висвітлюють важливі події у житті інституту.

Матеріали розміщено у хронологічному порядку. Кожній републікації передують бібліографічний опис видання, де матеріал було опубліковано, а також інвентарний номер, під яким журнал зберігається в музеї. Після назви більшості републікацій у квадратних дужках укладачами розкрито їх зміст. Пропуски у тексті публікації позначено знаком [...].

Основним джерелом, використаним у підготовці цього випуску серії, були фахові педагогічні журнали, що зберігаються у фондах музею, а саме: «Дошкільне виховання», «За комуністичне виховання дошкільника», «Комуністична освіта», «Література в школі», «Початкова школа», «Радянська освіта», «Радянська школа», «Шлях освіти», «Українська мова в школі», «Українська мова і література в школі», «Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки».

Ураховуючи важливість дбайливого ставлення до історико-культурної специфіки національного правопису, укладачами повністю збережено особливості орфографії розміщених у цьому виданні матеріалів; збережено також усі виділення в текстах.

З метою надання зацікавленому читачеві якнайширшого доступу до серії «Педагогічні републікації» видання виходить у двох варіантах: друкованому та електронному, який розміщено на сайті Педагогічного музею України

<http://pmu.in.ua/>

у розділі «Публікації».

1926

**Сесія Державного Науково-
Методологічного Комітету НКО в Києві
23—28 січня 1926 р.**

[Виступ О. Попова з доповіддю
«Організація науково-дослідного
Інституту Педагогіки»]

Шлях освіти. — 1926. — № 1. — С. 137—144. 2586/476Ж

23—28 січня протягом 5 днів відбулася перша виїзна сесія Державного Науково-Методологічного Комітету НКО освіти в м. Київ.

Операційний план праці Держнаукметодкому взагалі передбачає й надає велике значіння таким сесіям центрального методичного органу, що має на меті в такий спосіб здійснити безпосередній зв'язок з місцями та особливо і в першу чергу з найміцнішими осередками наукової і методично-педагогічної праці на Україні. Тому й було визнано за доцільне перевести першу таку сесію Держнаукметодкому зараз у Києві, де є стара й значна наукова традиція та взагалі сприяючі умови для розвитку науково-методологічної думки й праці [...].

Таким чином і вийшло, що перші два засідання й одно останнє прикінцеве засідання Держнаукметодкому і Укрголовнауки були спільними і об'єднаними. Спільні засідання і окремі засідання Держнаукметодкому провадилися в Музеї Революції (кол. педагогічним) по вул. Короленка, окремі засідання Укрнауки в будинку ВУАН проти музею [...].

25 січня ранком відбулося об'єднане засідання пленуму Укрнауки та сесії Держнаукметодкому, на якому було заслухано доповідь т. О. І. Попова про організацію Всеукраїнського інституту педагогіки.

Доповідач перш за все з'ясовує докладно ті причини, що зумовлюють утворення такого центрального науково-дослідного Інституту педагогіки.

Справа освіти й виховання, величезний культурний попит мас, несталість і невитриманість марксівської лінії в сучасній педагогіці, яка лише намагається бути наукою,— все це рішуче ставить питання про організацію єдиного науково-педагогічного центру, який повинен керувати, набувати і розв'язувати на науковій базі сучасні педагогічні проблеми, які ставить само життя.

Піднести педагогіку як науку, по-перше, і будувати її як марксівську педагогіку, по-друге,— ось завдання, що може бути розв'язане шляхом утворення такого Інституту.

Нова наукова педагогіка, збудована на базі природознавства й марксівської соціології, має на меті — вивчати обумовленість і соціальну направленість поведінки особистості й колективу та на тлі цього вивчення знайти науково обгрунтовану методику і техніку організації форм поведінки.

Утворення потрібних кабінетів, лабораторій, музею, архіву, бібліотеки та инш. є один із засобів розв'язати важливі наукові й практичні завдання Інституту. Крім того, потрібна широка пропаганда ідей і наукових досягнень Інституту через видання відповідної літератури, улаштування курсів, лекцій, семінарів підвищеного типу. Збирання та вивчення широкого досвіду зразкових та досвідних установ є також значне завдання цього Інституту.

Інститут педагогіки як центральна науково-педагогічна установа підлягатиме як з організаційного, так і наукового боку НКО-світі, але в той же час буде підтримувати постійний зв'язок з працею Укр. Академії наук, а також з такими науковими установами, як Інститут марксизму, Інст. праці та інші.

Всі місцеві науково-дослідчі катедри педагогіки та досвідні станції соціального підпорядковуються Інституту на правах його філій.

В обміні думок промовців з приводу доповіді т. Попова виявилось, що утворення такого центрального Інституту педагогіки є вже досить настигла потреба. Деякі промовці (напр., проф. Радзимовська) зупинялися на питанні про форми організації цього Інституту, чи доцільно мати організаційний зв'язок з методичними органами НКО, які мають свої окремі життєві завдання.

Але у всіх промовців була ясно визначена надія, що новий Інститут матиме велике значіння і справі виведення педагогіки на широкий шлях марксівської науки [...].

1929

**Український Науково-Дослідчий Інститут
Педагогіки в Харкові**

[Стаття директора інституту О. Попова]

Шлях освіти. — 1929. — №8—9. — С. 130—138. 5692Ндф

До Жовтневої Революції Україна не мала державних науково-дослідчих установ в галузі педагогіки. За перше десятиріччя жовтневої доби на радянській Україні організовано цілу низку таких установ: Інститут в Харкові, катедри в Києві та Одесі, секція катедри в Ніжині, Дніпропетровське та Луганське готуються до відкриття філій Інституту Педагогіки; в Харкові, Києві, Одесі та Дніпропетровському працюють Досвідні Станції соцвиху з Кабінетами соціальної педагогіки та лікарської педагогіки; в низці округових міст (Полтава, Суми та інш.) аналогічну працю ведуть кабінети Соцвиху; при деяких українських педвишах розвивають свою діяльність педагогічні кабінети; ДНМК НКО з Методкомами Управ Соцвиху, Профбсу та Політосу НКО, а також місцеві Окрметодкоми дають також чималу продукцію щодо досліджень в галузі педагогіки. Коли до цього додати Науково-Педагогічні Товариства на Україні та Педагогічні Секції Наукових Товариств, що мають місце в усіх більших містах УСРР (близько півтора десятка), та не менше педагогічних журналів (до десяти в одному Харкові),— ми матимемо величезну мережу активних осередків, що в них палає, чи горить, чи жевріє українська радянська науково-педагогічна думка.

Весь цей науково-педагогічний рух на Україні, цей могутній струмінь педагогічних досліджень і шукань на суто науковій базі міг виникнути лише в умовах того колосального будівництва, що йде в СРСР після Жовтневої Революції. Науково-Педагогічна праця на Україні єсть планомірна і законна ділянка цілого нашого соціалістичного будівництва. Не як «науку для науки» будуюмо ми в наші дні педагогіку, а як систему знань і умінь, потрібних процесові нашого соціалістичного будівництва — в цілковитій

ув'язці з такими проблемами радянського життя, як індустріалізація нашої соціалістичної батьківщини, як переведення сільського господарства, на соціалістичні рейки, як охоплення культурною революцією всіх навіть найглухіших закутків, всіх необмежених просторів СРСР.

«Лише цими широкими завданнями, лише цією глибиною постановки даної проблеми, лише тими нечуваними досі в історії людської культури широкими перспективами для розвитку науки, що їх відкриває наша доба — доба переходу через диктатуру пролетаріату до соціалізму,— лише цим можна з'ясувати той широкий розвиток і нашої колись убогої, занедбаної ділянки — педагогіки. Лише в наші дні наука одержала таке могутнє знаряддя для свого розвою, як крицева зброя марксистського науководослідчого методу, як підтримка визволених революцією з-під капіталістичного ярма широким мас трудящих, що взяли активну участь в науковому будівництві і міцними лавами увійшли в убогі колись кадри робітників науки. Отже незрівняно покращали в наші дні умови для розвитку науки взагалі, але зокрема покращали ці умови і для розвитку саме педагогіки. Наша радянська система освіти з її орієнтацією на охоплення культурним процесом, освітою і наукою якнайширших кіл нашого суспільства, з її наставленням на активну-трудова методика освітньо-виховавчого процесу, на колективну форму організації об'єкта виховання — освіти, на реалістично-комплексову подачу дидактичного матеріалу,— висунула перед педагогічною наукою низку чітких, надзвичайно цікавих і багатопродуктивних проблем, що вимагали від нової радянської педагогіки нечуваного доти напруження, широкого розвитку, масових форм дослідження, тонких експериментальних студій.

Все це становило ті передумови, що викликали до життя в кінці 1926 року в столиці радянської України — Український Науково-Дослідчий Інститут Педагогіки, як майбутній центр всієї науково-педагогічної праці в УРСР. Розуміється за короткий час свого існування Інститут ще не став таким центром, але кілька важливих кроків в цьому напрямкові вже зробив, деякі дані потрібні для виконання цього завдання, вже утворив.

За два з половиною роки свого існування (з лютого 1927-го року починається фактична праця Інституту) Інститут виріс в досить значну наукову установу, що збрала довкола себе наукових робітників-педагогів, головним чином м. Харкова, але Інститут підтримує постійний зв'язок з науковими осередками в галузі педагогіки та окремими ученими цілої України, а також почасти і СРСР.

За останній рік остаточно оформилася організаційна структура Інституту.

В склад Інституту входить 3 основних відділи, що студіюють відповідні галузі нашої радянської педагогіки: Відділ Соцвиху, Профосу та Політосу. Крім того, поза відділами існує кілька наукових осередків (секцій; комісій тощо), що мають значіння для кожного з вищезазначених основних відділів, і таким чином становлять ніби загальний відділ Інституту: Секція науки про поведінку, Секція історії педагогіки та систем освіти, Секція санітарної педагогіки, секція педагогіки мистецтва та ін.

Крім того, до наукових частин Інституту, що мають загальноінститутське (міжвідділове) значіння, належать такі частини: 1) учбова частина, що провадить навчально-підготовчу працю з аспірантами (переведення загальнообов'язкових семінарів, практичних занять, вивчення чужоземних мов і т. ін.); 2) Лабораторія експериментальної педагогіки, що в ній іде як суто науково-дослідча праця робітників Інституту, так і практикум для аспірантів; 3) Книгозбірня Інституту обслуговує насамперед робітників Інституту, а також і широкі кола педагогів м. Харкова та багатьох місць України та навіть подекуди і СРСР; 4) Редакція періодичного органу Інституту «Укр. Вісник Експер. Педагогіки та Рефлексології».

Переходимо до огляду вищезазначених окремих частин Інституту.

Відділ Соцвиху (керівник — Директор Інституту проф. О. І. Попів) найстаріший і найчисленніший відділ в Інституті. Наукова розробка соцвихівської педагогіки почалася у нас раніше, ніж на інших ділянках нашої освітньої системи. В перші по-жовтневі роки радянська педагогічна наука розвивалася переважно, як наука про організацію поведінки дитинства. І лише з останні роки, як в нашому Інституті, так і в деяких (не багатьох) науково-педагогічних осередках СРСР інтенсивно провадиться

робота над проблемами педагогіки юнацтва і дорослого. Відділ Соцвиху Інституту провадить свою працю в 6 секціях та кількох комісіях. Секції відділу розподіляються з одного боку за педологічним принципом і охоплюють дитинство різного віку: 1) секція переддошкільництва, 2) секція дошкільництва та 3) секція шкільництва (трудшкола) — вивчають проблеми організації поведінки дитинства відповідного віку. З другого боку — 4) секція педагогіки особистості (з дефектологією) та 5) секція педагогіки колективу підходять до вивчення дитинства, як явища суто соціального, і разом з 6) секцією Комдитруху утворюють певний комплекс — певну ділянку педагогіки, що вивчає поведінку дитини і проблему соціального виховання «для суспільства, через суспільство і силами суспільства».

(Зупинимось коротко на роботі деяких секцій.). Кількісно найбільша секція — Дидактики і методики шкільної праці (керівник проф. О. Г. Дяков) вивчає педагогічний процес в школі (шляхом експерименту і науково-поставленого спостереження). Проблеми комплексної системи навчання, утворення найбільше доцільних і продуктивних методичних засобів і технічних способів навчання — такі завдання секції. Секція виконала в цих питаннях низку наукових праць, апробованих Інститутом. Особливу увагу звертають на себе праці на тему про методику й техніку письма в школі, методику викладання суспільствознавства та про побудову радянської дидактичної системи. Остання тема становить продукт колективної роботи секції, що опрацьовувала дидактичні матеріали, зібрані робітниками секції.

На майбутній рік секція має продовжувати цю тему в її поглибленій розробці, а також ставить перед собою низку науково-методичних питань щодо змісту навчально-виховавчого процесу в трудшколі. Уже в минулих роках секція переходила поволі від загальних питань дидактики і методики до студіювання деяких проблем окремих (т. зв. «приватних» методик). На майбутнє в план секції введено проробку питань методики й техніки постановки в трудшколі різних предметів шкільного навчання, що входять в наші комплекси і цикли, і в зв'язку з цим передбачено організувати низку окремих методичних комісій, що працюватимуть, ув'язуючи роботу всіх трьох основних відділів Інституту, розробля-

ючи методику кожного окремого предмета навчання в трудшколі, профшколі і в ВИШ'ї, а також і в школах політосу.

Секції переддошкільна і дошкільна вивчали основні, соціальні та спеціальні (за термінологією проф. Соколянського та за його методикою) навички у дітей переддошкільного та дошкільного віку. Обидві секції багато працювали також над збиранням і вивченням практичних матеріалів, що стосуються організації відповідних дитячих установ для молодшого дитинства, студіювали відповідну літературу, брали участь своїми науковими доповідями у відповідних Всеукраїнських та Всесоюзних з'їздах, а також приступили до організації досвідно-опірних дитячих установ, потрібних для кожної секції, як певна наукова база. Такого типу дитячий садок вже організовано при Інституті, в дальшому лише потрібні його розвиток і вдосконалення; щодо відкриття дитячої установи для секції переддошкільництва, то цю роботу намічено в пляні на майбутнє. (Секцією дошкільництва керує проф. А. І. Гендрихівська, переддошк. — С. С. Лівшина).

Секція колективознавства (керівник проф. О. С. Залужний) за останні роки багато працювала над визначенням самого поняття дитячого колективу, його структури, законів його розвитку та методики його дослідження. В низці друкованих та усних (на з'їздах і конференціях) виступів секція внесла чималий науковий доробок в сучасну теорію і практику організації дитячого колективу. За останній час секція колективно працювала над експериментальною роботою на тему «Методика прищеплення навичок організованості в шкільній групі», для чого в низці шкільних груп поставлено педагогічний експеримент, переведено тестове обслідування, протягом року провадилось спостереження та збирались додаткові відомості за окремими схемами.

Секція педагогіки особистості (керівник проф. І. П. Соколянський) працювала протягом останніх років над питанням фізичної дитячої дефективності. В розпорядженні секції є єдина на Україні установа — Дитячий будинок для сліпоглухонімих дітей з лабораторією (належить Упрсоцвихові). В цій лабораторії керівник секції з невеличкою групою аспірантів Інституту провів колосальної наукової ваги працю над вивченням поведінки людської особистості та методики її організації. В короткій

журнальній статті неможливо з'ясувати цю величезну працю, переведену на суто наукових — експериментальних засадах. Результати праці до певної міри (в закінченій своїй частині) оголошені в органі Інституту — «Укр. Вісн. Експер. пед. та рефлекс.».

Секція комуністичного дитячого руху лише за минулий рік почала свою працю, намітила низку тем для аспірантів і наукових робітників Інституту і закінчила кілька праць (надруковані) на теми щодо загальнопедагогічних підвалин КДР, зокрема щодо біогенетичної теорії в педагогіці КДР, а також кілька праць на спеціальні теми (антирелігійне виховання, дит. література тощо).

В склад відділу Соцвиху входить також кілька комісій та робочих груп, що беруть на себе спеціальні доручення і розробляють деякі окремі теми. Так, протягом звітнього періоду працювали такі робочі групи та комісії: Дитячої літератури, інтернатних установ та СПОН'у, художнього виховання, фізкультури, комісія в справі вивчення проблеми взаємовпливу родини і дитячої установи і т. ін.

Відділ Профосу (керівник проф. С. Д. Стрільбицький) з досвідною станцією при ньому (керівник проф. А. М. Мандрика) фактично засновані за директивами Раднаркому УСРР, ЦК ЛКСМУ та Колегії НКО лише в поточному році і перебувають ще в стадії організації. Інститут надає особливого значіння відділові та станції Профосу. В майбутньому вони мають розгорнутися якнайширше. Нині провадиться розробка плянів та програмів роботи відділу і станції, притягається відповідних наукових робітників, устатковується лабораторії та кабінети, мобілізуються кошти і т. ін. Але вже і в поточному році відділ і станція провели певну працю, щодо окремих частин свого пляну. Розпочато та передбачено в пляні такі теми: Підготовка до вивчення винахідників, дослідження ефективності навчання окремих шкільних предметів в профшколах та школах ФЗУ, підготовка до переведення виробничого навчання, психотехнічні дослідження, вивчення впливу тестів на знання учнів, практичні засоби усталення надійності і інших показників тестів, вивчення інтересів підлітків в школах ФЗУ, розробка схем для характерологічних спостережень в школах Профосу, вивчення суспільної праці учнів школи ФЗУ та Профшколи. Відділ передбачається розгортати з утворенням секцій: індустріально-технічної профосвіти, сільсько-господарчої

профосвіти, соціально-економічної профосвіти та інш. За короткий час відділові пощастило притягти до себе увагу досить широкого кола робітників шкіл Профосу різного фаху (інженерів, педагогів-організаторів, лікарів, біологів тощо). При Відділі працює кілька спеціальних комісій, що разом з відповідними комісіями відділу Соцвиху вивчають методику викладання окремих дисциплін в школах Профосу. Зокрема слід відмітити працю комісії Методики математики, що вже випустила два методичних збірника і провела Всеукраїнську конференцію методистів-математиків. В найближчий час намічено утворити комісії в галузі фізики, хемії, суспільствознавства та мови. Досвідна станція Профосу вже веде досить значну експериментальну працю (головним чином в галузі психотехніки) в лабораторії Інституту.

Відділ Політосу (керівник проф. М. С. Волобуєв) в поточному році диференціювався, утворивши низку секцій (в минулі роки відділ працював без поділу на секції). Секції відділу такі: масової політосвітроботи, шкільної роботи, бібліотечної роботи, антирелігійної роботи та екскурсійно-виставочно-музейної роботи. Крім цих секцій, при відділові працює семінар з загальної методики Політосвіти то Кабінет Політосвітробітника. Щодо Кабінету, то він, будучи установою Упрполітосу НКЮ, в науковій своїй частині підпорядкований Інституту Педагогіки, як його науково-практична база. Протягом звітного часу відділ Політосу опрацював такі питання: про вивчення релігійних рухів, про вивчення безбожницьких інтересів селянства, методика спостереження експериментальних агросудів на селі, методика спостереження над лекціями, художні розповідання, як стимул читацьких інтересів, дитяча бібліотека в системі Соцвиху і Політосу, до методології економічної ефективності політосвітньої роботи, організований і неорганізований політико-освітній процес, кілька тем з історії Політосу і т. ін. (Плянвідділу передбачає постановку низки проблем, зв'язаних з вивченням ролі політосвіти, як в політичному житті країни взагалі, так і зокрема в таких процесах, як індустріялізація країни, колективізація, соціалістична перебудова побуту, організація оборони країни тощо. З другого боку поруч з цими практичними проблемами відділ вводить в новій плян і суто теоретичні проблеми — такі центральні питання: місце політосвіти в педагогіці; по-

літосвіта і проблема колективних реакцій; основа методики політосвіти, як чинника масового впливу; основні методики шкільного навчання дорослих; модифікація методики в залежності від змісту; модифікація методики в залежності від об'єкту; модифікація методики в залежності від настановлення; основні знаряддя політосвітнього впливу; проблема політосвітника, як організатора політосвітнього процесу; історія політосвіти і позашкільництво.

Ці три основні відділи інституту працюють в постійній ув'язці з кількома окремими секціями, що в склад цих відділів не входять і становлять ніби «загальний сектор» Інституту. Ці секції — такі:

Секція науки про поведінку (керів. проф. В. П. Протопопов) працює головним чином над вивченням фізіологічних механізмів поведінки (рефлексологія). В низці своїх друкованих праць та усних доповідей на конференціях і з'їздах секція виявила свою велику працю над рефлексологічними темами, а за останній час і над темами суто педагогічними. Особливо слід відмітити низку праць на теми про дослідження функціонального значіння різних відділів центральної нервової системи, про механізми утворення звичок, на теми патологічної рефлексології, а також — на теми найближчі до експериментальної педагогіки: про реакцію зосередження, про умови досягнення наміченої поведінки, про межі відтворення складних мовних реакцій, а за останній час — на теми про організацію поведінки дитини переддошкільного віку, про межі навантаження нервової системи дітей і т. ін. Серед тем, намічених в пляні секції, слід особливо відмітити працю над дослідженням умов утворення навичок у дітей і їх механізмів в умовах природного експерименту.

Секція Історії педагогіки та системи освіти (керівник проф. О. І. Попів) в перші роки існування Інституту (тоді іще за керівництвом проф. Я. А. Мамонтова) працювала над питанням системи освіти (праці дійсного члена ін-ту Я. П. Ряппо), історії соціалістичної педагогіки та методології історії педагогіки, а також збирала матеріяли до історії педагогіки на Україні. Нині секція працює, головним чином, над останньою темою, зупиняючись зокрема на питаннях історії радянської педагогіки в УРСР та на історії педагогіки перших десятиліть ХХ віку. При секції організується історико-педагогічний архів. Секція Санітарної

педагогіки, та секція художнього виховання і освіти, що мають загальноінститутське значіння лише в поточному році оформилися, як окремі секції, розробили пляни своєї праці і розпочали опрацьовувати свої найактуальніші теми.

Отже в цих відділах і секціях провадиться науково-дослідча праця Інституту. Пророблені по відділах та секціях праці по їх закінченню виносяться на спільне обговорення всього Інституту (Пленуми). Але, крім науково-дослідної праці, Інститут має за своє завдання готувати також наукову зміну. Нині Інститут має до 80 аспірантів, майбутніх вчених педагогів та професорів наших педвишів. Інститут після відповідної підготовки притягає аспірантів до науково-дослідчої праці під керівництвом дійсних членів та керівників секцій. Щождо цієї попередньої підготовки аспірантури, то вона ведеться по семінарах та на практичних заняттях.

Система цих семінарів та практичних занять становить функцію «учбової частини» Інституту.

Для всіх аспірантів обов'язкові такі семінари: 1) з неврології та рефлексології, 2) з Марксизму та Ленінізму, 3) з методики і техніки педагогічного експерименту та з загальної педагогіки з історією педагогіки і освіти. Семінари провадяться протягом перших двох років 3-хрічного аспірантського стажу. Одночасно аспірантура вивчає чужоземні мови та проходить додаткові спеціальні семінари при відділах та секціях. Протягом останнього року аспірант працює, головним чином, в галузі науково-дослідчій, обробляючи свою наукову працю що захищатиме її в кінці третього року на звання наукового співробітника, а також — на нього покладається обов'язок провадити педагогічний практикум в педвишні. За звітний період Інституту пощастило випустити покищо лише 15 аспірантів, як осіб, що цілком готові до самостійної наукової праці.

В дальшому випуски Інституту намічаються в кількості до 20 аспірантів щороку.

Як уже було згадано, Інститут за звітний період організував цілковито 3 допоміжних установи: лабораторію, бібліотеку і журнал, що мають загальноінститутське значіння. Крім того, в стадії організації перебуває ще низка інших установ. Але ми коротко зупинимось лише на праці цих 3-х вже організованих.

При Інституті існує, як робочий орган Ради Інституту,— Бюро Експериментальних Досліджень. Це бюро і керує всією роботою Інститутської лабораторії експериментальної педагогіки. Лабораторія ця має такі відділи:

1. Антропометричний, що має належне устаткування для антропометричних вимірів дитини.

2. Вивчення вищої нервової діяльності дитини, — має кабінку з основними установками, що дозволяють досліджувати основні закони роботи головного мозку дитини, майже за всіма опублікованими методиками.

3. Відділ природного експерименту має набір тестів, дидактичного матеріалу тощо. Організовано установку для вивчення реакцій дитини на художні твори з графічною реєстрацією для цілої групи дітей: установка для вивчення пози дитини при писанні і т. ін.

4. Пересувна лабораторія для переведення рефлексологічного експерименту на дітях. Пристосована для переведення нескладних експериментів по школах.

5. Пересувна установка для вивчення реакцій грудного дитинства. Має необхідний комплект приладдя для реєстрації реакцій дитини.

6. Психотехнічна лабораторія. Пристосована для вивчення профорієнтації та профпридатності, має основні приладдя.

7. Установка для вивчення радіо-слухача. Вивчення радіо-слухача становить одну з основних тем, що проробляються відділом Політосвіти.

8. Рефлексологічна лабораторія для тварин. Пристосована до вивчення тварин за методикою руховою та секреторною. Установлені лабіринти, придбані експериментальні тварини (криси, собаки), збудовано собачник.

9. Операційна. Призначається для мозкових операцій на тваринах з метою вивчення взаємовідносин окремих частин мозку з певними реакціями, що стоїть в пляні роботи Секції Рефлексології.

10. Фото-лабораторія. В ній зосереджено досить цінне фотографічне приладдя (кілька фотографічних апаратів, апарат для збільшення і т. ін.).

Протягом останнього часу лабораторія була навантажена в великій мірі суто учбовою роботою аспірантів, а також викладачів

педвишів, що були прикріплені до Інституту для наукової праці. Але поруч з цим лабораторією проведено і науково-дослідчу працю під керівництвом відповідних відділів та секцій. Теми цих праць зазначені в характеристиці відділів та секцій.

Книгозбірня Інституту має в своєму розпорядженні 46.000 томів науково-педагогічної літератури і становить поруч з лабораторією надзвичайно важливу допоміжну робочу установу для аспірантів та наукових робітників Інституту. Крім того, бібліотека провадить постійну і систематичну бібліографічну працю, що має довідково консультативний характер, а також виставочну роботу, раз-у-раз улаштовуючи спеціальні виставки на різноманітні актуальні педагогічні теми.

Щодо журналу Інституту, то протягом звітного періоду його випущено в кількості 10-ти книжок по 15—20 арк. кожна (журнал 3-хмісячний).

Десятки наукових праць (головним чином в галузі експериментальної педагогіки) робітників Інституту та вчених педагогів України, а почасти і СРСР нашли собі місце на сторінках цього журналу.

Лабораторія, книгозбірня і журнал в великій мірі обслуговують не лише Інститут, але і наукового робітника-педагога, як почасти і педагога-масовика на терені цілої України.

Взагалі треба відмітити, що за останній час Інститут розгорнув досить тісний зв'язок з науково-педагогічною суспільністю та установами України, СРСР та почасти і закордону. Науково-педагогічні установи Москви, Ленінграду, деяких міст Західньої Європи і Америки перебувають в листовних і безпосередніх зв'язках з Інститутом. По округових містах України Інститут має до 30 своїх наукових кореспондентів, а останній приїзд до Інституту 15-х представників педвишів з периферії, що протягом місяця працювали при Інституті, ще більше поширив ці зв'язки Інституту з периферією.

Особливо слід підкреслити постійний робочий зв'язок Інституту з керівними органами в справах освіти на Україні з одного боку, а з другого — з низкою освітньо-виховавчих установ. Інститут в цілому в великій мірі зайнятий розв'язанням тих проблем, що їх висуває наша педагогічна дійсність і що пляново й організовано

направляються до Інституту через наші методичні органи: Держметодком, Наукпедком, Окрметодками і т. п. Поруч з цим науково-педагогічні консультації, що їх дає Інститут нашим освітньо-виховавчим установам, поєднують наукову думку Інституту з практикою життя.

Крім цього, зв'язки Інституту з Радянською суспільністю виявляються і в іншій спосіб.

Так, силами Інституту організовано Педагогічну Секцію Харківського Наукового Товариства — суспільно-наукову організацію, що веде свою працю довкола Інституту і зв'язує Інститут з широкою педагогічною громадськістю.

Громадська фізіономія Інституту та громадське виховання його членів виявляється в низці органів та осередків, що організовано їх в колективі Інституту: Осередок КП(б)У (до 35 членів), Місцевком спілки Робос, осередки добровільних Товариств, гурток педагогів-марксистів і т. інше.

В склад Інституту входить до 75 аспірантів, 21 науковий співробітник, 9 дійсних членів та 11 керівників відділів і секцій, разом 116 робітників, невраховуючи наукових кореспондентів на місцях. Бюджет Інституту за поточний рік становить близько 100.000 карб.

Нині Інститут перебуває в жахливих мешкальних умовах, що страшенно гальмують працю Інституту і не дають йому можливості не тільки розвиватися, але і виконувати як слід свої мінімальні пляни. За браком помешкання частина лабораторії Інституту міститься у вогкому підвалі; немає помешкання для кабінетів; навіть засідання свої Інститут провадить десь в найманих помешканнях. Ця мешкальна криза Інституту особливо гостро відчувається в цьому році, коли Інститут мусить розгортати нові ділянки праці, що не розгортати їх неможна: відділ Профосу (за директивами Раднаркому та ЦК ЛКСМУ), Секцію Комдитруху і т. ін.

Підводячи підсумки праці Інституту, можна дати таку загальну її оцінку:

а) В низці праць Інститут сформулював свої основні ідеологічні та методологічні засади, в цілому приєднавшись до т. зв. соціо-біологічної школи в педагогіці, беручи активну участь в самому утворенні цієї наукової школи.

б) В деяких галузях педагогічної науки Інститут дав оригіна-

льну і своєрідну методику і техніку науково-педагогічного дослідження (проблеми поведінки особистості і колективу, проблеми педагогічного процесу, проблеми НОП'у в педагогіці, проблема політосвітнього процесу тощо).

в) В цілій низці питань виховавчої і освітньої роботи Інститут запропонував свої проекти конкретних удосконалень і поліпшень (методика і техніка окремих галузей педагогічного процесу).

г) Інститут приступив і провів вже певну частину праці, щодо збирання й об'єднання науково-педагогічної думки на Україні, а також фактично вже взяв на себе підготовку до сотні нових учених педагогів.

д) В деяких галузях педагогічної науки Інститут уперше утворив наукову літературу, в інших — значно поповнив ту, що існувала досі.

е) Інститут утворив низку науково-педагогічних установок (лабораторія, кабінети і т. п.).

ж) Інститут виявив високу активність в галузі громадсько-педагогічних тенденцій (громадські зв'язки інституту).

Інститут входить в добу реконструкції народнього господарства, як одна з важливих підойм, що ними робітничка кляса матиме змогу оперувати в процесі соціалістичного будівництва. Основна напрямленість цієї підойми — до реконструкції людини, до реконструкції людського колективу.

Попів О. І.

Постанова колегії НКО
про видання «Казок Андерсена»
[Про оголошення О. Попову суворої догани
і зняття його з посади директора Інституту
педагогіки]

Радянська освіта. — 1929. — № 11. — С. 68—69. 26097/364Жс

Роля директора Інституту Педагогіки в справі казок

1) Констатувати, що директор Інституту педагогіки тов. Попов, давши свою згоду на співробітництво в приватному видавництві

«Космос» редагуванням і рецензуванням казок Андерсена, видаваних цим приватним видавництвом «Космос», не поставив ні в Інституті педагогіки, ні НКО поперед принципового питання про припустимість такого співробітництва робітників Інституту педагогіки в приватному видавництві, а, навпаки, припустив на комісії дитячої книжки в Інституті педагогіки безпосередній розгляд загального плану видання казок видавництва «Космос» з розподілом обов'язків редагування і оброблення казок між іншими співробітниками так Інституту педагогіки, як і НКО, приголосивши на те засідання різних співробітників Інституту педагогіки. Крім того, директор Інституту педагогіки припустив, що фактично секретарем на тому засіданні був керівник приватного видавництва «Космос» Гесен, тим перевернувши Інститут педагогіки, в усякому разі комісію дитячої книжки, на знаряддя приватного видавництва.

2) Директор Інституту педагогіки тов. Попов до рецензії, що він подав до Кваліфкому ДНМК у справі казок Андерсена, додав підписаний ним список пропонованих до видання і схвалених до вжитку книжок, де було зазначено, що він редагує ці книжки як директор Інституту педагогіки. На офіційній рецензії на видання казок Андерсена приватного видавництва «Космос» директор Інституту педагогіки тов. Попов зазначив, що всі казки перероблені й перередаговані, тоді коли він переробив лише дві казки, а перевірів і прорецензував лише 8 казок.

3) Констатувати, що тим самим тов. Попов припустив свідомо дачу невірних даних в офіційній заяві, поданій ним до кваліфкому ДНМК і Наукпедкому Соцвиху як рецензентом і співробітником НКО, і що та заява і всі ті події, як то Попову було заздалегідь відомо, являли собою підставу для дозволу і для візи ДПМК на допуск до вжитку в школах Соцвиху та інших установах цих казок, і що всі ці вчинки тов. Попова є об'єктивна допомога приватному видавництву «Космос» в прориві ідеологічних позицій на фронті дитячої книжки.

4) Беручи до увагу довголітню бездоганну роботу тов. Попова на фронті радянської української педагогіки, його політичну й суспільно-громадську роботу та наукову перевантаженість і визнання ним його помилок, Колегія НКО визнає за можливе обмежити заходи щодо його такими: оголосити тов. Попову сувору догану й

зняти його з посади директора Інституту педагогіки, залишаючи його професором в Інституті педагогіки та на іншій роботі.

5) Колегія НКО ухвалює на посаду директора Інституту педагогіки призначити тов. Слабвенка (прийнята одностайно при двох, що утрималися).

Окремі постанови щодо інших співробітників НКО в зв'язку із справою казок

1. Констатувати, що співробітники Інституту педагогіки — Павловський і Міщанінова — вступили в безпосередній зв'язок з приватним видавництвом «Космос», прийняли від нього, не одержавши дозволу Інституту педагогіки, доручення редагувати казки Андерсена й були найактивнішими чинниками всієї справи з виданням казок Андерсена і фактично в цій справі в Інституті педагогіки були виконавцями ролі представників приватного видавництва «Космос», а тому колегія НКО визнає їх гідними до звільнення з Інституту педагогіки.

Загальна оцінка «справи казок»

Колегія НКО констатує, що факт, який виявився на прикладі видання приватним видавництвом «Космос» казок Андерсена за участю і допомогою робітників Наркомосвіти і його установ в сучасний момент пожвавлення класової боротьби країни і посилення наступу куркульських і непманських елементів на всіх ділянках суспільного життя і в тому числі на терені культурно-освітнім являє собою прояв правої небезпеки в діяльності державних установ, означає фактично співпрацю робітників державних установ з приватником на терені культурно-освітньому й є фактично проривом ідеологічно-пролетарського фронту на культурно-освітньому терені.

Колегія НКО пропонує Управлінню НКО в своїй роботі розглянути це питання й зробити з нього свої висновки.

1930

**Учбова робота в Українському Науково-
Дослідному Інституті Педагогіки
в 1929—30 рр.**

Вісник експериментальної педагогіки та рефлексології. — 1930. — № 3—4 (18—19). — С. 109—114. 26970/2614Рк

Український Науково-Дослідчий Інститут Педагогіки має настановленням своїм не лише переводити наукові дослідження в галузі педагогіки, а також і підготовляти кадри так наукових дослідників, як і, поруч з цим, кадри марксистсько-витриманих викладавців педдисциплін у Педвишах.

Виходячи з такого настановлення, учбова частина інституту й мала своїм завданням добрати низку загальноінститутських семінарів, потрібних для підготування зазначених кадрів, незалежно від тієї спеціальности, яку обере той чи інший аспірант. Щодо підготовки за своїм фахом, який кожен аспірант обирає, її аспірант одержує за пляном того відділу чи секції, до яких він належить.

Нижче ми й подаємо учбовий плян, методи й програми загальноінститутських семінарів, що переводяться в поточному 1929/30 акад. році.

Поточний академічний рік є лише другий рік, коли учбова робота переводиться за певним пляном, певною системою: раніше вона проходила випадково. Тому не дивно, що в цьому пляні помічається не мало різних недоліків, що їх треба буде в майбутньому виправляти.

Будуючи плян учбових семінарів, Інститут виходив із таких основних засад:

1. Кількість семінарів, що їх проходить аспірант протягом академ. року, мусить бути невелика — 2—3 воднораз.

2. Плян мусив бути складений так, щоб урахувалося не лише час, потрібний для переведення того чи іншого семінару, а також і час, потрібний для підготовки, відвідування різних засідань тощо.

3. Перший рік аспірант мусить присвячувати більше часу загальноінститутським дисциплінам і менше спеціальним. Другий рік — навпаки, а третій, крім секційної роботи, залишається йому переважно для написання дисертаційної праці та педпрактикума.

4. Хоча кожен аспірант в перший же рік обирає собі секцію, в якій він хоче переводити свою наукову роботу, але теми для дисертаційної роботи він може ще не брати. На другий рік він бере тему, над якою й починає працювати.

Отже, плян на таких засадах можна було скласти лише для аспірантів першого року. Що ж до аспірантів другого й третього року, то в учбовому пляні для них прийшлося зробити деякі відхилення. Відхилення ці обумовлені попереднім станом учбової роботи, коли певного порядку в переведенні семінарів не було і кожен аспірант відвідував семінари по змозі, в залежності від вільного часу. Тому тепер деяким аспірантам третього року треба було проходити семінари, яких вони не встигли пройти на першому чи другому році своєї праці.

Беручи на увагу, що значна частина аспірантів до свого вступу в Інститут не мала змоги навчитися якоїсь чужоземної мови, а наукового робітника, який не знав би жодної чужоземної мови, не можна собі уявити, — в поточному академічному році в учбовий плян було введено також дві мови — німецьку та англійську, і з яких аспірант вільний був вивчати одну чи дві по власному бажанню.

Після цих передумов подаємо учбовий плян в тому вигляді, як його стверджено Президією У. Н.-Д. І. П.у.

Для аспірантів I року

1. Семінар з науки про поведінку з анатомо-фізіологічним вступом до нього	3 год.	на декаду
2. Семінар з марксизму	4 год.	на декаду
3. Чужоземна мова	6 год.	на декаду
4. Загальноінститутські засідання	4 год.	на декаду
5. Секційна робота	3 год.	на декаду
6. Громадське навантаження	4 год.	на декаду
7. Самостійна робота (підготовка до семінарів, доповідей, взагалі наукова робота тощо)	24 год.	на декаду
	Разом 48	

Для аспірантів II року

1. Семінар з марксизму	4 год.	на декаду
2. Семінар з науки про поведінку (протягом першого семестру, а для тих, хто в минулому році не проходив, протягом цілого року)	3 год.	на декаду
3. Семінар з теорії педвимірів та експерименту	3 год.	на декаду
4. Семінар з педагогічного експерименту	2 год.	на декаду
5. Чужоземна мова	6 год.	на декаду
6. Загальноінститутські засідання	4 год.	на декаду
7. Секційна робота	3 год.	на декаду
8. Громадське навантаження	4 год.	на декаду
9. Самостійна робота	19—22 год.	на декаду
	Разом 48 на декаду	

Для аспірантів III року

1. Практикум у лабораторії	2 год.	на декаду
2. Семінар з історії педагогіки	3 год.	на декаду
3. Мова	6 год.	на декаду
4. Загальноінститутські засідання	4 год.	на декаду
5. Секційна робота	3 год.	на декаду
6. Громадське навантаження	4 год.	на декаду
7. Самостійна робота	26 год.	на декаду
	Разом 48 на декаду	

Цього плану, що його ухвалено Президією Інституту на початку року, і переводилося без будь-яких відхилень. Але з огляду на те, що значна частина аспірантів III року мусила закінчувати семінари, яких не закінчила в минулому році, і тому була дуже завантажена ними, семінар з історії педагогіки прийшлося розпочати лише з квітня місяця.

Педпрактикуму в цьому році здійснити не пощастило. Правда, частина аспірантів поруч з проходженням аспірантського стажу, переводить педроботу в ВИШ'ах, але ця робота нічим не зв'язана з інститутськими планами й проходить без будь-якого

керівництва з боку Інституту. Але перед Інститутом стоїть завдання налагодити роботу так, щоб кожен аспірант, що готується до викладання в ВИШ'і, хоч протягом деяких місяців мав педпрактику під належним керівництвом. В цьому році покищо вироблено лише інструкцію й оскільки така робота залежить не лише від Інституту, а також і від Управл. Профосу НКО, що керує Педвишами, покищо певних умов про систематичне й плянове налагодження педпрактики ще не вироблено.

Основними недоліками учбового пляну є:

1) Непристосованість його до тих дисциплін, що викладаються по педвишах, взагалі й

2) Відсутність будь-якої специфікації для підготування до праці по тому чи іншому відділу зокрема.

Пляном реконструкції Інституту передбачається поставити учбову роботу так, щоб плян інститутських семінарів 1) було пристосовано до тих дисциплін, що викладаються по педвишах; 2) щоб він був досить гнучким, щоб кожен аспірант, крім деяких загальних, проходив семінари, що потрібні йому будуть для його педроботи в ВИШ'і, цебто, крім загальноінститутського пляну, треба буде скласти декілька плянів, специфічних для соцвихника, для профосвітника, політосвітника тощо. Це завдання — зараз одно з найактуальніших завдань учбової частини.

Методи семінарської роботи

На всіх загальноінститутських семінарах робота переводиться методом доповідей. Увесь курс розбивається на низку тем, що охоплюють програму тієї або тієї дисципліни. Теми розподіляються між аспірантами, що проходять семінар, і кожен мусить зробити одну чи дві доповіді, які й обговорюються на засіданнях семінару. Керівник наприкінці засідання робить підсумки. В міру потреби керівник дає лекцію переважно в тих частинах програми, для яких бракує відповідної літератури рос. чи українською мовою. Кожен аспірант, що бере участь в тому або тому семінарі, мусить до кожної теми підготовлятися, щоб не бути лише пасивним слухачем. Але не можна сказати, щоб ця вимога вже тепер цілком здійснювалась. В залежності від різних умов, а переважно від того, що більшість аспірантів перенавантажено різною позаінсти-

тутською працею (посада в НКО, в різних школах тощо) часто-густо аспіранти не готуються до кожного засідання семінара й обізнаються з темою лише з доповіді свого товариша та додатків до неї керівника.

Слабим місцем цього методу є відсутність якісного обліку. Щодо кількісного обліку, він достатньо налагоджений: ведеться запис секретарем семінару, хто був присутній, хто робив доповідь, навіть хто спізнився. Але якісного обліку роботи аспірантів, навіть доповідачів, покищо не налагоджено. Перед учбовою частиною стоїть завдання знайти якісь засоби до того, щоб і якісний облік семінарської роботи мав певне визначення і десь таки фіксувався.

ПРОГРАМИ СЕМІНАРІВ

1. Програма семінару з марксизму.
2. —« »— курсу неврології та фізіології й
3. —« »— науки про поведінку.
4. —« »— теорії педвимірів та педексперименту.
5. —« »— педексперименту.

ПРОГРАМИ СЕМІНАРУ З МАРКСИЗМУ

Відділ А. Філософська частина

1. Історико-філософська частина.
2. Діалектичний матеріалізм.

Відділ Б. Соціологічна частина. Історичний матеріалізм

А. Філософська частина

І. Історико-філософський розділ

Тема 1. Визначення філософії. Матеріалізм та ідеалізм в їхньому історичному протиставленню. Монізм і дуалізм.

Тема 2. Елементи матеріалізму та діалекти в грецькій античній філософії.

Тема 2а. Порівняльна характеристика поглядів Сократа, Платона та Аристотеля.

Тема 3. Середньовічна філософія. Реалізм та номіналізм. Емпіризм. Погляди Бекона.

Тема 4. Емпіризм та матеріялізм в Англії. Погляди Гобса та Лока.

Тема 5. Феноменалізм Берклі. Скептицизм. Психологізм Юма.

Тема 6. Раціоналізм та матеріялізм XVII ст. Погляди Сократа, Лейбніца.

Тема 7. Філософська система Спінози.

Тема 8. Французька соціальна філософія XVIII ст. Механістичний матеріялізм.

Тема 8а. Елементи матеріялізму та діалектики в поглядах Сковороди.

Тема 9. Трансцendentальний метод. Система Канта.

Тема 10. Діалектики до Гегеля. Місце в історії філософії.

Тема 11. Матеріялізм Фюрбаха.

Тема 12. Метафізика та діалектика.

Тема 13. Діалектичний ідеалізм та діалектичний матеріялізм. Філософські погляди Маркса та Енгельса.

Тема 14. Позитивізм. Огюст Конт. Прагматизм.

Тема 15. Інші антимарксистські течії.

Б. Діалектичний матеріялізм

Тема 16. Загальна характеристика діалектики. Діалектика, як наука про загальні закони руху.

Тема 17. Закон переходу кількості в якість і навпаки. Категорія міри.

Тема 18. Різниця і протилежність. Одність протилежностей. Суперечність. Закон взаємопроходження протилежностей.

Тема 19. Категорія суті та явища. Основа.

Тема 20. Норма та зміст. Закон і явище.

Тема 21. Закон діалектики — закон заперечення заперечення.

Тема 22. Діалектика відношень. Категорії можливості та дійсності. Причина і наслідок. Ковзальність і функціональність. Імовірність і випадковість.

Тема 23. Формальна логіка та логіка діалектична, як марксистська теорія пізнання.

Тема 24. Індуктивно дедуктивний та аналітико - синтетичний метод. Абстрактний метод.

Тема 25. Категорія поняття. Вирозуміння (умозаключение).

В. Історичний матеріалізм

Тема 26. Історичне та матеріалістичне розуміння історії. Теорія чинників.

Тема 27. Природа — суспільство — людина. Критика географічного матеріалізму.

Тема 28. Економічний базис суспільного життя. Продукційні сили та продукційні відносини.

Тема 29. Суспільні класи та політична надбудова.

Тема 30. Людина, як чинник суспільного розуму.

Тема 31. Ідеологічні надбудови і суспільна психологія.

Тема 31а. Історії релігій.

Тема 32. Марксівське вчення про націю.

Тема 33. Діалектика суспільного розуму. Теорія революції.

Тема 34. Критика механістичних збочень в царині соціології.

а) Біологічна теорія суспільства (Енчмен).

б) Організаційна теорія (Багданов).

в) Теорія рівноваги (Бухарін).

Тема 35. Філософська оцінка проблем сучасної педагогіки.

ПРОГРАМА СЕМІНАРУ НЕВРАЛОГІЇ ТА ФІЗІОЛОГІЇ

1-й семінар. Вивчення морфології та загальної фізіології нервової тканини.

Теорія будови нервової тканини. Елемент нервової тканини — неврон. Фізіологічне значіння окремих елементів неврону. З'єднання невронів. Будова та фізіологія нервових волокон. Фізіологічні особливості нерву. Закони проводимости збудження нервів. Загально-фізіологічні стани нервової тканини. Покій та збудження. Гальмування. Природа нервового імпульсу.

2-й семінар. Еволюція нервової системи.

а) Еволюція безхребтових тварин.

Еволюція нервової системи, як результат пристосовання до оточення (Дарвін). Нервова система протозоа. Функціональна структурна та морфологічна еволюція рецепторних клітин. Елементарні рефлекторні дуги.

б) Еволюція нервової системи хребтових тварин.

Утворення хребтового мозку. Концентрація просторових рецепторів (дістансцепторів) на краніальному кінці тіла. Цефалізація нервової системи. Анатомофізіологічні особливості нервової системи риб, амфібій, рептилій, птах, ссавців. Мозок мавпи та людини. Утворення нервових центрів та провідних шляхів. Явища кілогенетичного регресу в нервовій системі.

3-й семінар. **Онтогенез нервової системи.**

Гістогенез нервової тканини. Утворення мозкової рурки. Первісні пухирі. Взаємовідношення між мозковою руркою та хребтом. Розвиток окремих мозкових надбудов.

4-й семінар. **Хребтовий мозок.**

Еволюція хребетного мозку. Принцип будови — симетрія та нейромерність. Зовнішній огляд оболонки борозни, корінці, нерви. Внутрішня будова мозку. Сіра та біла субстанція. Провідні шляхи. Кровобіг. Фізіологія хребетного мозку. Хребетний мозок, як орган рефлексорно провідниковий.

5-й семінар. **Продовгуватий мозок.**

Мікроскопічний огляд. Межі, поверхня, периферійні нерви, XII-й, XI-й, X-й і IX-й. Ромбовидна ямка. Гістологічна будова продовгуватого мозку. Фізіологія продовгуватого мозку. Рефлексорні та автоматичні рефлекси. Функція черепно-мозкових нервів. Вегетативні центри продовгуватого мозку.

6-й семінар. **Задній мозок.**

Варолієв міст та мозочок. Еволюція та автогенез варолієвого мосту та мозочку. Загальний огляд та будова заднього мозку. Гістологічна будова заднього мосту мозку. Провідні шляхи. Фізіологія варолієвого мосту та мозочку.

7-й семінар. **Середній мозок.**

Зовнішній огляд та будова середнього мозку. Гістологічна будова. Червоні ядра, чорна субстанція, ядра черепних нервів III-го та IV. Провідні шляхи. Фізіологія середнього мозку. Вегетативна діяльність середнього мозку.

8-й семінар. **Проміжний мозок.**

Еволюція та автогенез проміжного мозку. Загальний огляд та будова проміжного мозку. Зоровий бугор (талямус). Нижня підбугрова область (гіпоталіамус). Задня бугрова область (метаталіамус). Надбугрова область (епіталіамус). Третій шлуночок. Ендокринні

залози. Шишковидна залоза та гіпофіз. Гістологічна будова. Провідні шляхи та ядра проміжного мозку. Фізіологія проміжного мозку. Вегетативні функції.

9-й семінар. **Підкоркові вузли.**

Еволюція та автогенез підкоркових вузлів. Будова їх. Внутрішня капсула. Фізіологія підкоркових вузлів. Вегетативні функції. Екстра-пірамідна система. Координація діяльності окремих частин екстра-пірамідної системи та взаємовідношення з корою. Провідні шляхи.

10-й семінар. **Півкулі головного мозку.**

Зовнішній огляд. Складки та борозни. Будова кори. Поля Бродмана та Фохта. Будова білої речовини. Проекційні та міжцентральні зв'язки кори. Фізіологія півкуль головного мозку.

11-й семінар. **Головний мозок в цілому.**

Вага. Мозок жінок, чоловіків, дітей, культурних народів та дикунів. Мозок та соціальне оточення. Вплив соціального оточення на величину та функції мозку, еволюція півкуль головного мозку. Значіння еволюції лобної долі в загальному шляху еволюції нервової системи. Зміни в поведінці від пошкодження лобної долі. Мозкові оболонки синуси, кровобіг.

12-й семінар. **Ендокринна та вегетативна нервова система.**

Будова та фізіологія ендокринних залоз. Функції окремих ендокринних залоз. Системи ендокринних залоз. Вегетативна нервова система. Будова та функції Вегетативні центри.

13-й семінар. **Провідні шляхи центральної нервової системи в цілому.**

Огляд та повторення головних провідних шляхів та їх фізіологічне значіння.

Література

(Література використовується підчас практично-семінарських занять за вказівками керівника).

1. Шпальтевольц — Нервова система, 3-й том.
2. Раубер — Нервова система, 4-й том.
3. Раздольський — Еволюція нервової системи.
4. Блюменау — Мозг человека.
5. Бехтерев — Мозг и его деятельность.
6. Поляков — Сравнительная анатомия.

7. Зернов — Нервная система.
8. Данилевський — Фізіологія (отдел нервной системы).
9. Чуевський — Фізіологія (отдел нервной системы).
10. Дрезель — Вегетативная нервная система.
11. Маркелов — Экстра-пирамидная система (труды клиники нервных болезней Одесского мединститута).
12. Шубин — Анатомо-физиологическое введение в клинику нервных болезней.

ПРОГРАМА СЕМІНАРУ «ВЧЕННЯ ПРО ПОВЕДІНКУ»

1-й семінар. Розвиток об'єктивного напрямку в дослідженні особистости та її поведінки.

2-й семінар. Заперечення проти об'єктивного напрямку та їх критика.

3-й семінар. Визначення рефлексології, як науки, що вивчає фізіологічні механізми поведінки. Методи рефлексології: лабораторний, природний експеримент та генетичний.

4-й семінар. Визначення поведінки. Видова та індивідуальна поведінка. Елементи поведінки. Поняття рефлексу. Анатомо-фізіологічні його риси. Рецептори. Ефектори. Рефлекторна дуга. Класифікація простих рефлексів за Івановим-Смоленським. Рефлекторні дуги простих рефлексів.

5-й семінар. Координації простих рефлексів.

6-й семінар. Складні форми видової поведінки. Інстинкти та емоції. Їх характеристика. Еволюція анатомічного субстрату видової поведінки.

7-й семінар. Анатомія й фізіологія підкорки. Еволюція механізмів індивідуальної поведінки. Біо-генетичний закон.

8-й семінар. Індивідуальна поведінка. Прості форми її, — умовний рефлекс, загальна характеристика умовних рефлексів. Методи будови умовних рефлексів. Секреторні, рушійні та жилові умовні рефлекси. Штучні й натуральні умовні рефлекси.

9-й семінар. Складні форми індивідуальної поведінки — навички. Їх будова й характеристика: будова навиків за методом «проб і помилок», будова навиків на основі наслідування, будова навиків на основі «прямої установки».

10-й семінар. Складні форми індивідуальної поведінки — мовні рефлекси. Будова та зберігання зовнішніх і внутрішніх мовних навичок.

11-й семінар. Механізми індивідуальної поведінки. Основні функції кори: синтетична та аналізаторна робота півкуль головного мозку.

12-й семінар. Збудження та гальмування. Ірадіяція та концентрація в процесі збудження й гальмування.

13-й семінар. Взаємна індукція подразнювального та гальмового процесів в корі.

14-й семінар. Теорії збудження та гальмування. Парабіоз та домінанта.

15-й семінар. Реакція уваги та гіпозоїдні стани.

16-й семінар. Сон і його механізми.

17-й семінар. Еволюція поведінки та його механізми у дитини (генетична рефлексологія).

18-й семінар. Функційний розстрій вищої нервової діяльності. Навантаження й зриви.

19-й семінар. Нормальні та патологічні варіанти типів особистості (типи реагування). Циклотимічні, шизотимічні, циклоїдні, шизоїдні.

20-й семінар. Кількісні порушення поведінки, як наслідок недорозвинення фізіологічних механізмів поведінки. Методи дослідження механізмів поведінки та їх тренівка при недорозвиненні.

21-й семінар. Якісні порушення поведінки. Примітивні реакції особистості; експозивні реакції, внезапні дії, гіпобуличні — гіпоталічні реакції — притворство і витиснення.

22-й семінар. Вчення Фрейда та його критика.

23-й семінар. Прикладне значіння науки про фізіологічні механізми поведінки для педагогіки.

1931

[Про перейменування журналу «Український
вісник експериментальної педагогіки
та рефлексології» на «За марксо-ленінську
педагогіку»; зміст журналу]

Радянська освіта. — 1931. — № 3—4. — 3-тя сторінка обкла-
динки. *2560/449Ж*

ДВОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ
УКРАЇНСЬКИЙ
ВІСНИК ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА РЕФЛЕКСОЛОГІЇ

ПЕРЕТВОРЕНО З СІЧНЯ 1931 РОКУ НА ДВОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

ЗА МАРКСО-ЛЕНІНСЬКУ
ПЕДАГОГІКУ

ОРГАН УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО - ДОСЛІДЧОГО ІНСТИТУТУ ПЕДАГОГІКИ

„ЗА МАРКСО-ЛЕНІНСЬКУ ПЕДАГОГІКУ“ ставить собі бойове завдання бути провідним органом для наукового висвітлювання бойових питань педагогіки, педології, вчення про поведінку й взагалі актуальних проблем виховання й ку ьтурної революції в реконструктивну добу з погляду вимог Марксо - Ленінської методології

Зміст журналу визначається за такими розділами :

I. МЕТОДОЛОГІЯ: в галузі педагогіки, педології, вчення про поведінку.

II. ТРИБУНА — статті на дискусійні теми, критика, публістичні рецензії на праці з сучасних педтечій.

III. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ в галузі педагогіки, педології та науки про поведінку.

IV. ОГЛЯДИ — реферати, рецензії.

V. ХРОНІКА — життя Українського Науково - Дослідчого Інституту педагогіки, наукових установ та ін.

VI. БІБЛІОГРАФІЯ радянської та чужоземної літератури.

РЕДАГУЄ РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ.

До участі запрошується співробітників харківських, периферійних з України, Союзних та закордонних для праці в журналі.

АДРЕСА ЖУРНАЛУ: „За Марксо - Ленінську Педагогіку“, Харків, вул. Артема № 31, 1-й поверх, в приміщенні Українського Науково - Дослідчого Інституту Педагогіки, телефон № 10 - 18.

ПЕРЕДПЛАТУ НА ЖУРНАЛ НАДСИЛАЙТЕ НА АДРЕСУ :
ДВОУ, Сектор Періодичних Видань, Сергієвська площа,
Московські ради № 11, Харків.

На повороті

[Про підсумки дискусійної сесії УНДІПу
щодо теоретичної й практичної роботи
в галузі педагогіки]

Радянська освіта. — 1931. — № 5. — С. 30—33. 2561/450Ж

Дискусійна сесія українського науково-дослідного інституту педагогіки відбулася під знаком глибокої критики і самокритики всіх основних принципів засад, на яких базувалася теоретична й практична робота в галузі педагогіки, під знаком повороту до актуальних конкретних проблем соціалістичного будівництва.

Всю теоретичну й практичну роботу треба поставити на службу соціалістичному будівництву, на боротьбу за генеральну лінію партії, на боротьбу за комуністичне виховання мас. На засадах марксистсько-ленінської науки, на базі методології матеріалістичної діалектики треба розгорнути всю теоретичну й практичну роботу в царині педагогіки. Марксистсько-ленінська педагогіка є могутнє знаряддя класової боротьби пролетаріату під проводом комуністичної партії за комуністичне виховання мас, за культурну революцію.

«Пролетаріат перероблює в процесі революції не тільки свою власну природу, а й природу інших клас, насамперед численні дрібнобуржуазні шари міста й села, особливо трудящі шари селянства. Прилучаючи щонайширші маси до культурної революції, втягуючи їх у процес соціалістичного будівництва, об'єднуючи й по-комуністичному навчаючи їх усіма методами, що їх вона має, провадячи рішучу боротьбу з усіма антипролетарськими й цеховими ідеологіями, особливо настійно й систематично переборюючи загальну й культурну відсталість села,— робітнича класа готує тим самим на базі зростання колективних форм господарства переборення класового поділу суспільства». (З програми Комуністичного Інтернаціоналу, прийнятої на VI конгресі 1/IX 1928 р.).

Теорія комуністичного виховання мас — марксистсько-ленінська педагогіка — є бойова революційна теорія, що висвітлює шлях, намічає перспективи в боротьбі пролетаріату під проводом комуністичної партії за комуністичне виховання мас.

Не відрив від практики, а цілковите, повне поєднання теорії з практикою — таке є завдання, що його тов. Сталін у своїй промові на всесоюзному з'їзді аграрників-марксистів формулював так:

«Теорія, коли вона є справді теорія, дає практикам силу орієнтуватися, ясність перспективи, певність у роботі, віру в перемогу нашої справи. Все це має і не може не мати величезного значення в нашому соціалістичному будівництві. Хіба важко зрозуміти, що без непримиренної боротьби з буржуазними теоріями на базі марксистсько-ленінської теорії не можна дійти певної перемоги над клясовими ворогами?»

Тільки на базі марксистсько-ленінської теорії можлива боротьба з усякими ворожими пролетаріатові теоріями. Клясова боротьба в нашій країні виявляється і в теорії. Рубіновщина в політекономії, переверзевщина в літературознавстві, кондратьєвщина-сухановщина тощо — все це конкретні вияви клясово-ворожої пролетаріатові ідеології. Педагогічний теоретичний фронт є також фронт клясової боротьби, на якому мали і мають свій вияв ворожі теорії — ідеалістичного — реакційного і механістичного характеру.

Ідеалістична, реакційна концепція проф. Калашнікова, еkleктична буржуазна концепція проф. Пінкевича, ідеалістична реакційна мішанина, що знайшла собі вияв у книжці проф. Головковського «Педагогіка як автономна наука» у нас на Україні — все це свідчить, що педагогічний фронт є частина загального теоретичного фронту, на якому розгортається клясова боротьба. Рішуча, непримиренна боротьба проти цих ворожих теорій можлива тільки на базі марксистсько-ленінської теорії; тільки виходячи з цих принципових позицій, тільки озброївшись цією випробованою теоретичною зброєю, можна нанести рішучий удар ворожим теоріям.

Перед нами два величезні завдання: 1) спрямувати всю свою роботу на розв'язання актуальних конкретних проблем соціалістичного будівництва і 2) рішуче, непримиренно боротися проти ідеологічно-ворожих педагогічних теорій. Дискусійна сесія відзначила, що цих завдань ми не виконали. Рішучої, непримиренної боротьби проти ворожих концепцій не було; теоретична робота відірвалася від актуальних завдань доби соціалістичної реконструкції народного господарства.

Історичне значення дискусійної сесії в тому, що на ній викрито шляхом критики і самокритики всі теоретичні концепції, що склалися в процесі минулої роботи до сесії.

Безумовно, центром уваги на сесії була критична аналіза механістичних позицій, на яких ґрунтувалася так звана українська соціо-біологічна школа.

Суть цих механістичних позицій, як правильно відзначає резолюція дискусійної сесії, в тому, що «замість покласти в основу настанови партії в галузі виховання та освіти, педагогічні висловлення Маркса і Леніна, замість застосувати зразки марксистської педагогіки (промова Леніна на III з'їзді, РЛКСМ та ін.), замість шукати розв'язання теоретичних питань педагогіки лінією ухвал партії (листопадового пленуму, XVI з'їзду), теоретична думка шукала розв'язання наукових проблем педагогіки в природничих науках, зокрема в рефлексології».

Ці механістичні позиції посідали не тільки представники української соціологічної школи, вони позначалися і в багатьох творах в РСФРР, хоч би в такому творі, як «Учение об условных рефлексах как основе педагогики» Фролова, де автор висуває твердження, що методологічна основа педагогіки є фізіологія, вчення про умовні рефлекси.

Сесія відзначила й позитивні моменти в теоретичній роботі групи теоретиків-педагогів цієї школи — це боротьба з ідеологічними теоріями буржуазної педагогіки, боротьба проти ідеалістичної суб'єктивної психології, уґрунтування теорії класової зумовленості поведінки.

Основні хибні механістичні позиції відбиті й у теорії колективу: механістичні елементи цієї теорії полягають у трактуванні колективу як абсолютної надісторичної категорії, що затушковувала класовий характер колективу.

На сесії у своїх виступах деякі товариші, зокрема тов. Барун, чітко проаналізували механістичний характер учення про колектив.

Джерела марксистсько-ленінської науки дають нам вірне розуміння того, що таке колектив, що таке колективізм.

«Тільки в колективності дістає індивід засоби, що дають йому змогу всебічно розвивати свої властивості, отже, тільки в колективності можлива особиста свобода. В сурогатах колективності, що

були досі, в державі тощо, особиста свобода існувала тільки для індивідів, що належали до панівної класи, і тільки доти, поки вони були індивідами цієї класи. Удавана колективність, що для неї об'єднувались досі індивіди, завжди об'єктивізувалася, протиставляючи себе як щось самостійне; що вона являла об'єднання однієї класи проти іншої, то для підлеглої класи вона була не тільки зовсім ілюзорною колективністю, але й новими ланцюгами. У справжній колективності індивіди досягнуть серед своєї асоціації й через цю асоціацію в той самий час і своєї свободи» (Архив, кн. I. Маркс. «Идеология вообще, в частности немецкая философия»).

Відмічені сесією і педоцентричний напрям у теоретичних працях деяких товаришів; цей педоцентричний напрям, безумовно, характерний для буржуазної ліберальної педагогіки. Суть педоцентризму так яскраво сформулював Д. Дьюї: «Стара школа повинна бути перетворена так, щоб центром її стала дитина... Дитина повинна стати тим сонцем, що навколо нього обертаються всі освітні засоби» («Школа и общество»).

В цьому й полягає в основному суть педоцентризму: не класова боротьба, не класове замовлення визначає собою характер педагогічного процесу, а дитина з її здібностями. І, безумовно, педоцентричний напрям цілковито відбиває в собі найхарактерніші риси буржуазної педагогіки.

Також піддано критиці на сесії і формалізм, що виявився в деяких роботах, формалізм, суть якого — в формальному прикладанні методології матеріалістичної діалектики до основних категорій педагогіки (педагогічний процес тощо).

У розгорнутій критиці переглянуто весь теоретичний матеріал і намічено основні шляхи теоретичної й практичної роботи. Тільки на базі марксістсько-ленінської науки, на базі вчення Леніна про диктатуру пролетаріату може бути побудована справді революційна педагогічна теорія, що дає чітку перспективу, вказує вірний шлях практичної роботи, що стає на службу соціалістичному будівництву, генеральній лінії партії. Пронизати всю теоретичну й практичну роботу партійністю, виходити в своїй теоретичній і практичній роботі з постанов і директив комуністичної партії — в цьому суть повороту.

«На зразках справжнього застосування матеріялістичної діалектики треба виховувати нові теоретичні кадри. Постанови партії треба брати за зразок того, як треба поєднувати революційну теорію з революційною практикою» (К вопросу о положении на теоретическом фронте. «Большевик», № 19—20) [...].

Одна з вирішальних передумов культурної революції є ліквідація неписьменності, запровадження загального обов'язкового початкового навчання і здійснення політехнічної освіти.

Ось у цих напрямках треба насамперед розгорнути теоретичну роботу так, щоб теорія стала на службу соціалістичному будівництву в цій галузі.

Політехнізм і загальне початкове навчання — вирішальні передумови культурної революції.

Ці актуальні конкретні проблеми соціалістичного будівництва треба поставити на першому місці. Політехнізм є могутнє знаряддя ліквідації різниці між містом і селом, між розумовою і фізичною працею. «Знищення суперечностей між містом і селом є одна з перших умов колективности» (К. Маркс. «Идеология вообще, немецкая философия в частности»).

У постанові ЦК ВКП(б) від 25/VII 1930 року відзначено, що в сучасних умовах особливо гостро висунуто завдання привести систему народньої освіти у відповідність з культурними прагненнями, з швидкими темпами соціалістичного будівництва, з проблемою готування кадрів.

Розв'язання проблеми готування кадрів для соціалістичного будівництва, розроблення методики готування цих кадрів — найактуальніше першочергове завдання.

У всій своїй важливості постає завдання здійснити єдиний план культурної роботи. Єдиний план треба довести до кожного села, радгоспу й колгоспу тощо. Як конкретизувати цей єдиний план культурної роботи, як його здійснити, це завдання в роботі є найактуальніше завдання соціалістичного будівництва.

Цілком ясно, що «відставання теорії від практики соціалістичного будівництва в умовах викорінювання решток капіталізму є явище своїм змістом клясово-вороже, воно має політичне значення, об'єктивно спрямоване проти диктатури пролетаріату».

Постанови комуністичної партії, завдання соціалістичного будівництва дають настанову теоретичній роботі, яка повинна бути цілковито спрямована на обслуговування потреб соціалістичного будівництва. В цьому суть повороту.

М. Григор'єв

За марксо-ленінську теорію в педагогіці (Резолюція дискусійної сесії Українського науково-дослідного інституту педагогіки¹)

Радянська освіта. — 1931. — № 5. — С. 33—38. 2561/450Ж

Розгорнутий соціалістичний наступ в СРСР, вступ нашої країни в період соціалізму, нечувані темпи індустріалізації, широкий розмах колгоспного руху та ліквідація куркульні як класи на базі суцільної колективізації, зріст ініціативи й творчости робітничої класи та культурний зріст широких трудящих мас викликає шалений опір класового ворога.

Загострення класової боротьби виявляється по всіх ділянках соціалістичного будівництва, зокрема й на теоретичному фронті; це виявилось у механістичному (Бухарін) та ідеалістичному ухилах в політекономії (рубінщина), в літературі (переверзевщина) тощо. Нарешті, на філософській ділянці марксо-ленінська думка, що її загартованість зростає, викрила останніми часами поруч механістичного ухилу «меньшевиствуючий» ідеалізм Деборівської школи.

Ці ухили в теорії є прояви правого та «лівого» опортунізму. Звідси виключна важливість класової пильності в теорії, розгортання нещадної боротьби з правим ухилом як головною небезпекою на даному етапі, а також з «лівим» ухилом та примиренством до них.

Вплив класового ворога позначився і в теоретичній педагогіці. Контрреволюційні педагогічні теорії СВУ, шкідлива «концепція» Головківського (на Україні), «позапартійно-нейтральні», а з суті шкідливі антимарксистські позиції Пінкевича — Калашнікова (в РСФРР), що відривали виховання дитинства від всього соціалісти-

---

¹ Сесія відбулася 15—20/II 1931 року. Резолюцію затвердила президія Українського науково-дослідного інституту педагогіки 1/III 1931 року.

чного процесу — були проявами клясово-ворожої пролетаріятові ідеології. Вплив клясового ворога в галузі ідеології виявляється особливо у відриві теоретичної думки від практики, від вирішування керівних злободенних питань соціалістичного будівництва.

Тов. Сталін у своїй промові на конференції аграрників-марксистів 27/ХІІ 1929 року чітко й ясно підкреслив співвідношення між теорією і практикою: «Треба визнати, що за нашими практичними успіхами не встигає теоретична думка, що ми маємо деякий розрив між практичними успіхами й розвитком теоретичної думки. Тимчасом треба, щоб теоретична робота не тільки встигала за практичною, а й випереджала її, озброюючи наших практиків у їхній боротьбі за перемогу соціалізму».

Ніде так, як у педагогічній теорії, не відчувається цей відрив від злободенних завдань.

В той час, як Центральний Комітет ВКП(б) в липні 1928 року та в листопаді 1930 року дав чіткі директиви щодо готування кадрів, коли за генеральну лінію в галузі освіти він поставив «приведення системи освіти до відповідності з тими завданнями, що їх висували швидкі темпи соціалістичного будівництва та вирості запити мас», коли ставилося завдання «встановлення міцних зв'язків на всіх ступенях між культурною роботою та потребами господарства», теоретична педагогіка працювала переважно над академічно-схоластичними проблемами. Це особливо виявилось в останній педагогічній дискусії в СРСР, яка, викривши антипролетарський характер теорії виховання Пінкевича й Калашнікова, сама заглибилась в абстрактні шукання предмету педагогіки, відірвавшись від революційної практики в педагогіці. Проблема кадрів, проблема загального навчання і політехнізації школи, проблема єдиного культпляну — не вони були предметом гарячих і довгих суперечок, не їх розв'язували теоретики від педагогіки.

Цей загальний стан на фронті теоретичної педагогічної думки, що характеризується розривом між теорією і практикою, мав аналогічні вияви й на Україні.

Основна радянська група теоретиків-педагогів (Соколянський, Залужний, Попів та інші) провадила боротьбу з ідеалістичними теоріями старої буржуазної педагогіки (з біогенетичним законом, інстинктивістами, бойскавтизмом та ін.), боролася проти

суб'єктивної психології на базі цілком правильного твердження про класову зумовленість поведінки. Застосування твердження про класову зумовленість поведінки, боротьба за класово-пролетарське виховання виявились особливо у розгортанні комуністичного дитячого руху, що розвивався під керівництвом партії та КСМ. Видатну роль в уgruntуванні місця КДР у педагогіці відіграв в УСРР проф. Соколянський. У розробленні теорії пролетарського соціального виховання чимала роль належить проф. Попову.

Досягнення педагогічної думки є також поставлення та розроблення питання про дитячий колектив (проф. Залужний), боротьба проти казки, проти фантастики, містики, початок наукової роботи над педагогікою дорослих тощо.

Але, розгортаючи велику науково-педагогічну роботу, провідні робітники цієї української групи збивалися з засад діалектичного матеріалізму, розглядаючи педагогіку як науку, що є частиною природознавства (проф. Соколянський). Це неминуче вело до механістичних позицій, не даючи розгорненої постави педагогіки як однієї з соціальних наук, яка, базуючись на засадах марксоленінської методології, відповідно використовує для своєї побудови досягнення інших дисциплін, що вивчають людину (педологія, рефлексологія, марксистська психологія тощо).

Така концепція відбилася також на побудові теорії педагогіки колективу (проф. Залужний), вносячи в неї механістичні елементи й трактування колективу як абстрактної, надісторичної категорії, що затушковувала його класовий характер.

Замість пожити в основу настанови партії в галузі виховання та освіти, педагогічні висловлення Маркса і Леніна, замість застосувати зразки марксистської педагогіки (промова Леніна на III з'їзді РЛКСМ та ін.), замість шукати розв'язання теоретичних питань педагогіки лінією ухвал партії (листопадового пленуму, XVI з'їзду, партнарад тощо), теоретична думка шукала і розв'язання наукових проблем педагогіки в природничих науках, зокрема й рефлексології.

Борючись з буржуазною традиційною школою на перших порах розвитку радянської педагогіки на Україні, деякі діячі (Попів) впадали в педоцентризм, властивий ліберально-буржуазній педагогіці.

Помилка товаришів, що стояли на позиціях педоцентризму, є те, що вони, особисто давно відійшовши від цих концепцій, не розкрили своїх помилок і не боролися з залишками педоцентризму. Нечіткість методологічних позицій приводила також до занепадницьких тверджень про стан і роль школи за часів загострення класової боротьби, за доби реконструкції (Арнаутов). Поруч таких проявів не обійшлося на Україні й без лівацьких закрутів, що, між іншим, позначилося в намаганні передати школу до колгоспів (Проскурівщина, Тульчинщина) тощо.

Хибні механістичні педагогічні концепції, «формульовані перед кількома роками в працях провідного активу, поглибили деякі педагоги з периферії (Федоровський, Смолинський та інші), які, виходячи з механістичних тверджень та перекручуючи їх, доходили до повзучого емпіризму, до формалізму («Нариси з педагогіки колективу»), до ідеалістичного шукання психофізичних властивостей «взірця» комуністичної людини (Федоровський).

Поруч цього в науково-педагогічних колах України процвітали буржуазні погляди на педагогіку (Головківський), які не зустрічали своєчасно відпору.

Одна з важливих хиб теоретичної роботи на Україні, зокрема і в УНДП'ї, є те, що не було проведено своєчасно боротьбу з контрреволюційною роботою педагогіки СВУ, яка була побудована на реакційних засадах, на хуторянському, куркульському індивідуалізмі й була просякнута націоналфашизмом; та часткова боротьба, що провадилась у журнальних статтях проти окремих підручників СВУ та лише деяких позицій тієї групи, не була піднесена на достатню політичну височінь, не викривала своєчасно всієї шкідницької роботи СВУ, не розкрила їх методології; це свідчить про недостатню політичну пильність деяких наукових педагогічних кіл, про нейтралізм, недостатню боротьбу проти теорій, що мають політично-шкідливий характер.

Такий етап теоретичної педагогічної думки був однією з причин безпляновости та відставання науково-дослідної роботи інституту педагогіки від завдань, що їх ставила партія і радвлада в галузі освіти та комуністичного виховання мас.

У наслідок цього багато основних проблем будівництва радянської школи й системи освіти не знайшли основного місця серед науково-дослідних проблем і ґрунтовного їх розв'язання.

Інститут не прийняв достатньої участі в розробленні системи освіти. Проблема підручника масової школи, його теоретично-педагогічна аналіза майже не були пророблені.

Проблема кадрів в зв'язку з поширенням виробництва за реконструктивної доби не знайшла організованого відгуку й детального пророблення в інституті.

Відрив теорії від практики особливо яскраво позначився у важливій ділянці наукової роботи — в педагогіці дорослих. Такі наукові проблеми, як єдиний культплян, масова агітація і пропаганда за реконструктивної доби, методичні питання партосвіти, ліквідація неписьменности, проблеми перевиховання мільйонних мас у період розгорнутого будівництва соціалізму, майже зовсім не привертали увагу наукової педагогічної думки.

У деяких окремих наукових роботах з педагогіки дорослих є лише констатація факту, голий емпіризм, споглядальний підхід без достатнього теоретичного уґрунтування та узагальнення (Зільберштейн) або певний вплив рефлексологічного напрямку в педагогіці та прояв механічного відриву процесу агітації й пропаганди (як педагогічної проблеми) від організаційного процесу (М. Волобуєв).

При загальновірній критиці невірних концепцій теоретичної педагогіки деякі товариші не вбереглися і від певного буквоїдства, плутанини, надмірного узагальнення та схематизованости окремих педагогічних проблем, що загрожує достатньому виявленню та розробленню специфічностей педпроцесу та завдань педагогіки на даному етапі соцбудівництва. В роботах деяких робітників інституту (Григор'єв) позначився в боротьбі з механістичними концепціями певний формалізм, що може, кінець-кінцем, довести до ідеалізму.

Величезний процес нацкультбудівництва, що являє органічну частину всього нашого соціалістичного будівництва, висунув перед науковою педагогікою низку невідкладних завдань, що потребують негайного розроблення. Лише відривом теорії від практики можна пояснити те, що досі не зібрані, не проаналізовані та не вивчені в педагогічно-теоретичних роботах ті колосальні досягнення, що ми їх маємо в нашому культбудівництві за роки революції, що не ви-

вчені ті характерні риси, що їх вносить зараз реконструктивна доба, що не опрацьована хоч би проблема багатомовности.

Лише відривом теорії від практики можна пояснити, що досі мало розроблені та не подані масовому вчителеві й культурмійцеві форми та методи інтернаціонального виховання.

Усі збочення від засад марксизму-ленінізму в педагогічній теорії та практиці, відрив теорії від практики, несвоечасне щодо темпів виконання настанов партії є прояви правого та «лівого» опортунізму.

Недостатня критика й самокритика в науковій педагогічній роботі УНДІПу спричинилася до того, що механістичні концепції не були своєчасно й повнотою викриті. Це заважало розвиткові марксо-ленінської педагогіки, а також заважало самим товаришам, що посідали ці позиції, та іншим науковим робітникам повнотою викрити помилки й усвідомити собі конечність повороту.

Поворот, що позначився завдяки розгорнутому соціалістичному наступу на всіх ділянках теоретичної роботи, зокрема на філософському фронті, сприяв широкому розгорненню самокритики й критики також і на педагогічному фронті.

Лінія партії в боротьбі на два фронти повинна рішуче провадитися і в педагогіці.

Треба вести рішучу боротьбу з механістичними теоріями, ще є головна небезпека, оскільки вони — методологія правого опортунізму.

Боротьбу з ідеалізмом, ворогом марксизму-ленінізму, ще не знято з порядку дня. Треба пам'ятати, що всі ухили в останньому своєму сенсі є ідеалістичні.

Констатуючи, що т.т. Соколянський, Залужний, Попів визнали й викрили свої механістичні помилки і стали на шлях боротьби з ними, вважати за конче потрібне, щоб увесь колектив інституту, особливо товариші, що дотримувалися цих концепцій, надалі розгорнули та поглиблювали критику механістичних концепцій педагогіки, не зменшуючи одночасно боротьби проти ідеалістичних концепцій, проти буржуазної педагогіки, проти повзучого емпіризму, що виявляється в сучасних радянських педагогічних працях. Одночасно треба боротися проти примиренства до ухилів, проти нерозуміння суті й значення повороту, яке

виявилось і підчас дискусій з боку деяких товаришів. Боротьба за марксо-ленінську педагогіку висуває завдання поглибити вивчення філософських праць Маркса, Енгельса, педагогічних поглядів Леніна, які повинні й стати базою для педагогічної науки. Цей стан, що ми зараз маємо на педагогічному фронті, говорить за те, що теоретики-педагоги здебільшого не використовували праць Леніна, недооцінювали його ролі в справі побудування теорії марксистської педагогіки та освіти або перекручували думки Леніна. Боротьбу за марксо-ленінську педагогіку, боротьбу на два фронти можна провести тільки під знаком партійности.

«Новейшая философия так же партийна, как и две тысячи лет тому назад. Борющимися партиями, по сути дела прикрываемыми геллертерски-шарлатанскими новыми кличками или скудоумной беспартийностью, являются материализм и идеализм. Последний есть только утонченная, рафинированная форма фидеизма, который стоит во всеоружии, располагает громадными организациями и продолжает неуклонно воздействовать на массы, обращая на пользу себе малейшее шатание философской мысли» (Ленин).

Основною запорукою повороту на теоретично-педагогічному фронті був рішучий крок до поєднання революційної теорії з революційною практикою. В першу чергу треба відкинути шкідливі шукання визначень педагогіки поза настановленнями програми та ухвали партії, поза марксовими педагогічними висловленнями, поза ленінським вченням про виховання. Наукове опрацювання проблем культурної революції, проблеми кадрів, політехнізму, загального навчання буде збагачувати теорію педагогіки й разом з тим служити соціалістичному будівництву.

Відзначаючи певні зрушення в роботі УІІДІП'у, який 1930—31 року приступив до розроблення пекучих бойових проблем (соцзмагання, виробнича практика, політехнізм тощо), що є перший крок повернення інституту обличчям до основних завдань культурної революції,—треба підкреслити, що, лише гостро підсиливши темпи в усій дальшій роботі, він зможе дійсно забезпечити поворот теоретичної роботи до проблем і потреб, що їх висуває соціалістичне будівництво.

Поворот на правильні шляхи марксо-ленінської педагогіки ставить перед інститутом такі завдання в науково-дослідній роботі:

Виявлення й популяризація поглядів в галузі виховання, що ми її маємо в творах Маркса, Енгельса, Леніна й Сталіна.

Систематичне продовжування та поглиблення критики й самокритики тих помилкових механістичних концепцій, що на них стояли представники педагогіки на Україні.

Розкриття й критика всіх ухилів від марксо-ленінської лінії в педагогічних теоретичних працях і в педагогічній практиці.

Основою науково-дослідної роботи інституту повинні стати найактуальніші проблеми культурної революції й освіти:

Політехнізація всієї системи освіти, нагальне навчання, проблема підручника, як одного з засобів комуністичного виховання, проблема шкільного політехнічного приладдя.

Опрацювання методики готування кадрів соціалістичного будівництва, озброєних високою технікою й свідомих класових завдань пролетаріату.

Заклик т. Сталіна до походу за техніку накладає обов'язки на інститут внести до тематики своїх досліджень організацію процесу навчання техніки й техніку педагогічної роботи.

У зв'язку з цим перед науково-дослідним інститутом педагогіки стоїть розроблення проблем: виробничого навчання й поєднання його з теоретичним навчанням, активізація метод навчання та шукання нових метод і раціональних форм колективної роботи.

Проблема одного культурного пляну і його організації.

Нові соціалістичні методи праці в педпроцесі — соціалістичне змагання, ударництво тощо.

Соціалістична реконструкція промисловості та сільського господарства, зростання ініціативи й творчості робітничої класи піднесли ще на вищий щабель проблеми національно-культурного будівництва. Зростання шкіл, преси, театрів, охоплення навчальним процесом до половини населення УСРР ставить перед інститутом педагогіки проблеми наукового дослідження процесу нацкультбудівництва.

б) Важливою проблемою наукового дослідження в галузі педагогіки дитинства повинен стати комуністичний дитячий рух як міцна підойма в системі комуністичного виховання покоління, що підростає, як найвища форма дитячого колективу. Дослідження процесів, що відбуваються в КДР, розроблення проблем позашкі-

льного виховання дитинства тощо повинні стати предметом дослідження не лише секції КДР, а й інших відповідних секцій (шкільної, колективознавства та ін.).

Основною запорукою повороту на теоретично-педагогічному фронті був рішучий крок до поєднання революційної теорії з революційною практикою. В першу чергу треба відкинути шкідливі шукання визначень педагогіки поза настановленнями програми та ухвали партії, поза марксовими педагогічними висловленнями, поза ленінським вченням про виховання. Наукове опрацювання проблем культурної революції, проблеми кадрів, політехнізму, загального навчання буде збагачувати теорію педагогіки й разом з тим служити соціалістичному будівництву.

Запорукою щільного пов'язання революційної теорії з революційною практикою буде організація науково-дослідної роботи на засадах зв'язків її з роботою масового вчительства через утворення мережі активістів-кореспондентів.

Усупільнення найкращого досвіду практиків, керування ним, наукове дослідження й популяризація його в масах радянської суспільності повинні стати важливим завданням інституту.

Одночасно з тим український науково-дослідний інститут педагогіки повинен об'єднати навколо себе дійсних членів-кореспондентів та наукових співробітників-кореспондентів (залежно від наукової кваліфікації), радянський науковий периферійний актив педагогів, інженерів, агрономів та інших фахівців, що мають зв'язок з педагогікою та готуванням кадрів, допомагати їхній науково-педагогічній роботі, стимулювати її та скеровувати її в річище соціалістичного будівництва.

Соціалістичне будівництво вимагає також повного й систематичного використання наукового досвіду найрозвиненіших капіталістичних країн і нещадної боротьби з його некритичним застосуванням у нашій педагогіці. Водночас перед нами стоять великі завдання в справі допомоги світовому пролетаріатові та загонам революційних робітників освіти, що йдуть разом з ним, у класовій боротьбі на культурному фронті.

Вся ця робота інституту, як організаційного центру педагогічної думки УСРР, що повинна бути побудована на засадах колективності, широкої критики й самокритики в катедрах та секціях,

мусить бути проведена всім науковим колективом інституту на чолі і разом з його наявним науковим провідним активом, що став на шлях боротьби за справжню марксо-ленінську педагогіку.

Особливу роль в створенні повороту відіграє друкований орган інституту. Журнал, що до цього часу не був бойовим, не брав участі в боротьбі за марксо-ленінську педагогіку, не викривав хиб і помилок як у теоретичній, так і в практичній праці в галузі освіти, часто друкував занадто «нейтральні» статті,— повинен стати пропагатором марксо-ленінських позицій у галузі виховання, борцем за їх втілення в теоретичну й практичну роботу, борцем з механістичними та ідеалістичними ухилами в педагогіці, а також з формалізмом та повзучим емпіризмом.

Основою повороту в науково-дослідній роботі інституту повинен бути рішучий крок до поєднання революційної теорії з революційною практикою, до розв'язання основних завдань культурної революції, що їх ставить партія й радвлада, рішучий перехід до справжньої глибокої й чіткої партійности в педагогіці.

Основні настановлення програми партії, марксові педагогічні висловлення, ленінська наука про виховання, партійні ухвали в справі освіти є основні підвалини марксо-ленінської педагогіки, що має будуватися неухильно на засадах діалектичного матеріалізму та стати справжньою підоймою культурної революції й соціалістичного будівництва.

1932

**За ідеологічну витриманість в роботі
дошкільних установ**

[Про роботу дошкільної секції УНДІПу,
склали А. Гендрихівська та К. Меркулова]

За комуністичне виховання дошкільника. — 1932. — № 7—8. — С. 18—26. 2740/1827Жс

За основне політичне завдання на другу п'ятирічку XVII партконференція визначає «остаточне ліквідування капіталістичних елементів і клясів взагалі, повне знищення причин, що породжують клясові відміни й експлуатацію, переборення залишків капіталізму в економіці і свідомості людей, перетворення всієї трудящої людности на свідомих і активних будівників соціалістичного безклясового суспільства (Із резолюції XVII партконференції).

Ця директива комуністичної партії ставить величезні завдання перед усією системою народньої освіти, вимагаючи не лише кількісного збільшення освітніх закладів, а і піднесення методологічної чіткості і витриманості їхньої роботи, відповідно «до великих, величезних» завдань — виховувати свідомих і активних будівників безклясового суспільства.

Конкретні вказівки щодо перебудови роботи освітніх закладів на марксо-ленінських засадах чітко подано в постанові ЦК ВКП(б) від 5/IX 1931 р., що є розгорнена бойова програма перебудови всієї навчально-виховної роботи на даному етапі, підкреслює всю увагу й значення витриманого комуністичного виховання та непримиренної боротьби з усіма спробами прищепити дітям «елементи антипролетарської ідеології».

Особливо гостро потребу підвищення методологічної чіткості і пильності підносить т. Сталін у своєму листі до редакції журналу «Пролетарской революции», загострюючи питання на рішучій боротьбі з будь-якими проявами «гнилого лібералізму» і протаскуванням «контрреволюційної пропаганди».

Перебудовуючи в світлі цих директив роботу всіх ланок систем народньої освіти, треба уважно спинитися й на роботі дошкільних закладів, бо класова боротьба на цілому ідеологічному фронті знайшла свій відбиток і на цій ділянці, де ми маємо праві й лівацькі збочення.

Проте, з цими викривленнями в галузі дошкільної роботи і сьогодні ще не розгорнено достатньої боротьби, вони ще не знайшли свого певного висвітлення в пресі, тут ще певною мірою гніздиться примиренство до ухилів, до протаскування ворожої методології.

Цьому нині треба рішуче покласти край, треба широко розгорнути боротьбу на два фронти — з правоопортуністичними збоченнями як головною небезпекою на даному етапі та з лівими заскоками і закрутами, щоб рішуче повернути дошкільні заклади на шлях цілковитого здійснення директив комуністичної партії в освітній справі.

Аналізуючи стан теорії й практики дошкільної роботи, ми ще й досі знаходимо залишки правоопортуністичних механістичних концепцій, що, базуючися не на засадах марксизму-ленінізму, а виходячи з біологічних наук і зокрема рефлексології, спрямовували дошкільного педагога на шлях недооцінки завдань комуністичного виховання, зокрема не викривали провідної ролі формування свідомості та набуття дітьми знань, а всю увагу зосереджували на набуванні навичок поза усвідомленням їх, покладаючи в основу методичної техніки вчення про умовні рефлекси.

Залишки цих концепцій позначилися й у тлумаченні проблеми політехнізації дошкільної установи, де мали місце намагання звести всю політехнізацію до самообслуговної праці, до набуття ручної навички або обмежування «словесною політехнізацією» без будь-якого поєднання теорії з практикою, без зв'язку з соціалістичним виробництвом.

Так само лінією організації дитячого колективу, розвитку колективізму помічається повна недооцінка значення дитячої ініціативи, активності й свідомої дисципліни; недооцінювалося також і ролі масової політичної дитячої організації в роботі д/установ. Помічалися збочення і в застосуванні соцметод праці, коли соцмагання між дітьми втрачало всякий соціалістичний характер, а

було спрямоване виключно на обслуговування особистих потреб дитини (більше їсти або більше спати).

Поруч правоопортуністичних збочень у дошкільній роботі мали місце й численні лівацькі заскоки, значною мірою пов'язані з шульгіновською теорією «відмирання школи», лише своєрідно преломлені, стосовно особливостей дошкільної роботи.

Насамперед, розв'язуючи проблему участі дітей у соцбудівництві, теорія й практика дошкільного виховання ставали на невірний шлях, коли участь дітей у громадсько-політичному житті й суспільно-корисній праці не підкорялася навчально-виховним завданням дошкільної установи, а *ставала за самоціль*.

До того ж ця робота проводилася недостатньо, зважаючи на сили й розвиток дітей дошкільного віку, з механічним перенесенням до роботи дошкільних установ метод і форм шкільної роботи, що виявилось і в змісті роботи і в її обсягах.

Наслідком цього, громадсько-політичне виховання дітей часто набувало характеру поверховости, не подаючи дітям відповідних знань, не підводячи їх до дійсного усвідомлення процесів соцбудівництва і класової боротьби, не забезпечуючи витриманого комуністичного виховання, зокрема таких істотних часток його, як інтернаціоналізм та активне безвірництво.

Так само й лінією політехнізації дошкільних установ знайшли свій відбиток лівацькі закрути, намагання всю політехнізацію дошкільної установи будувати виключно на зв'язку з виробництвом, намагання зробити завод «центром всієї виховної роботи», шукання робітного місця для дошкільника в цеху, до того ж цілком ігнорувалася робота дітей в робітних кімнатах та кутках і на придошкільній ділянці, або вважалось це за другорядне, менш важливе, завдання.

Були заскоки й лінією застосування соціалістичних метод, у роботі з дошкільниками, коли, не зважаючи на особливості дітей дошкільного віку, переносилося в дитсадки соцугоди із практики дорослих або із школи, і за показники для соцзмагання дошкільнят брали такі, як участь у ліквідації проривів, боротьба за піднесення врожайности тощо.

У самій системі організації навчально-виховного процесу в дошкільних установах так само мали місце право-лівацькі збочен-

ня, через перенесення до практики дошкільних установ методологічно невірних настанов комплексової системи, «що в дошкільних закладах набула вигляду так званих організувальних моментів. А як комплексова система «виходила не з марксо-ленінського розуміння діалектичного зв'язку наукових знаннів та явища, а з ідеалістичного засновку доконечности зв'язати всі наукові знання та явища в педагогічному процесі темами, що їх заздалегідь накреслено» (постанова колегії НКО від 1/ХІІ 1931 р.), то застосування цієї системи в дошкільних установах давало негативні наслідки.

Наслідком роботи за «оргмоментами», навколо яких мали діти набувати всіх знаннів і вмій, не забезпечувався всебічний розвиток дітей, не розгорталися всі види їхньої діяльності, набувалось знаннів хаотично, безсистемно, з цілковитим випадінням деяких галузів. Приміром, у педроботі не було дитячої гри, що вона має велике значення у вихованні дітей дошкільного віку, приділялося недостатньо уваги фізичному вихованню, майже зовсім випадало із уваги дошкільного працівника вивчення дітьми природи тощо. Так само не було достатньої систематичности в навчанні дітей старшої групи грамоти та лічби, бо вони так само цілковито ставилися в залежність від того чи того чергового оргменту, що не завжди давало змогу достатньо їх розгортати.

Усі зазначені збочення не лише мали місце в практиці масових дошкільних установ, вони також знайшли свій відбиток і в дошкільній літературі України та РСФРР, де протягом 1930—31 років ми зустрічаємо цілу низку методологічно невірних настанов, спочатку механістичних, пізніше «право-лівацьких», що ті й ті спрямовували практичного робітника на невірний шлях.

Зокрема треба відзначити цілу низку помилок і збочень в роботі членів дошкільної секції УНДІП'у, літературна продукція яких становить собою до 70% усієї дошкільної літератури, що видається на Україні.

Дошкільна секція науково-дослідчого інституту педагогіки повинна являти собою методологічний центр у розробленні основних проблем марксо-ленінської педагогіки, стосовно роботи з дошкільниками, повинна стати основною фортецею в боротьбі з будь-якими ухилами і збоченнями в теорії і практиці дошкільної роботи.

Отже від робітників дошкільної секції УНДІПу ми мусимо вимагати якнайбільшої ідеологічної чіткості й витриманості, якнайпильнішої клясово-пролетарської чуйності і бойовничості.

Проте, аналізуючи літературну продукцію окремих членів секції, ми мусимо поруч із цілою низкою позитивних моментів констатувати, що ці роботи часто набували право-лівацькі збочення, виразно відбивали механістичні концепції, даючи невірні настанови щодо комплексової системи, виявляли максималізм в оцінці можливостей дитини дошкільного віку, неправильно розв'язували проблему участі дітей у громадському житті, механічно переносили до дошкільної установи методи і форми шкільної праці і т. інш.

Найхарактерніші роботи, що їх побудовано на механістичних концепціях, роботи А. Гендрихівської, Ц. Каган, К. Меркулової, Волобуєва (секція дошкільна та педологічна УНДІПу), що вони в центрі роботи д/установи ставили «прищеплення» гігієнічних навичок за ланцюговою методикою, з цілковитим випадінням із пед-процесу самодіяльності дітей і розвитку їхньої свідомості (Збірка «Практика дошкільної роботи», окремі статті А. Гендрихівської, Лекції ВІПК, журнал ОЗДП).

Не менш яскраво відбито в літературній продукції членів дошкільної секції і лівацькі збочення та заскоки, і в тлумаченні проблеми участі дітей у соцбудівництві, і в проблемі політехнізації (А. Гендрихівська, П. Волобуєв, К. Меркулова). Головне в цих заскоках, це перевантаження дитини громадсько-виробничою працею, нехтування гри.

За невірними настановами цих авторів ішли й молодші співробітники та актив дошкільної секції й практичні робітники (О. Яковенко, Горова, Тарнопільська).

Так само і з інших питань дошкільної роботи ми маємо низку теоретичних статтів, що невірно скеровують практичного робітника в бік перебільшення можливостей дітей дошкільного віку, водночас підкоряючи всю навчально-виховну роботу участі дітей у громадсько-політичному житті. Такі заскоки ми маємо у висвітленні питань про соцметоди в роботі з дошкільниками (Ц. Каган, О. Дорошенко, Сухенко) в питанні про антирелігійну роботу (Літвінов) і т. ін.

Отже з усіма цими збоченнями, бо всі вони однаковою мірою несуть небезпеку викривлення правильної лінії у вихованні сві-

домих і активних будівників безкласового суспільства, й потрібно повести непримиренну боротьбу, щоб до краю викоринити залишки цих збочень із свідомости дошкільного працівника.

Борючись з цими збоченнями насамперед потрібно, якнай докладніше викрити всі хиби й помилки попередньої роботи і піднести методологічне озброєння наукових і практичних робітників, потрібно розгорнути більшовицьку критику й самокритику, щоб переробити і знищити залишки будь-яких ухилів від генеральної лінії партії в справі комуністичного виховання молодого покоління. Таку критику і самокритику члени дошкільної секції вже розпочали (див. статтю Гендрихівської, журнал «За ком. виховання дошкільника», № 3, 1931 р., її ж у збірці «В боротьбі за марксо-ленінську педагогіку», рецензія на журнал «За комвиховання дошкільника» Борщ, Гольдіна і Сімуні), але все ж таки не можна зважати цю критику за достатню. Потрібно дати розгорнену критику з викриттям методологічного коріння цих хиб і збочень, щоб масовий робітник міг цілком свідомо брати участь у переборенні їх на практиці.

Тут доведеться проробити досить велику роботу. Дошкільна секція за пляном надішле надалі саморецензії на роботи окремих авторів, щоб озброїти практичного робітника вмінням критично підходити до наявної літератури, відкидаючи в ній все невірне й вороже.

Один із засобів перебороти хиби і збочення, у дошкільній роботі є також створення чіткої сталої програми для дошкільних закладів, яка цілком базувалася б на директивах ЦК ВКП(б) і забезпечувала б витримане комуністичне виховання дітей дошкільників, правильно розв'язуючи проблему підкорення суспільно-корисної діяльності дітей навчально-виховним завданням д/установ й проблему набуття дітьми дошкільниками певного кола знаннів.

Таку програму, що виходить із основних настанов марксо-ленінської педагогіки і водночас зважає на вікові особливості дітей дошкільного віку на сьогодні вже складено і вона має стати за одне із знарядь у боротьбі проти правих і лівацьких збочень у роботі.

Отже, дальше удосконалення і деталізація цієї програми і перевірка її на масовому досвіді має стати справою всього активу, дошкільних робітників України, як один із засобів піднести витриману педагогічну техніку дошкільної роботи на належну височінь.

Головною формою боротьби з лівацькими заскоками, з правими ухилами, як головною небезпекою на сучасному етапі — це буде піднесення марксо-ленінського озброєння активу дошкільних працівників, піднесення теоретичних розроблень питань дошкільної галузі на вищій щабель, на базі вивчення творів фундаторів марксизму-ленінізму. В роботі науково-дослідних установ слід забезпечити надалі щільніше поєднання теорії з практикою, вивчення практики і досвіду широкої мережі дошкільних установ; поживавити роботу активу дошкільних працівників навколо товариства «Педагог-марксист»; створити потрібний контроль над літературною продукцією наукових організацій. Як першу спробу дістати громадську критику дошкільна секція УНДІП'у виносить на широке обговорення працівників дошкільної справи і читачів журналу свою наукову проблематику і тематику на другу п'ятирічку. Дошкільна секція до цього зробила перший крок у своїй науковій роботі — це було обґрунтування форми організації педагогічного процесу в дошкільних закладах, поруч з вивченням питань, що пов'язувалися з типологією установи дошкільного виховання, громадсько-педагогічною роботою педколективу тощо. Тому майже вся продукція говорить головне про форми роботи установ. Але поруч з тим розроблялися і вивчалися зміст та обсяг навчально-виховного матеріалу, що приступне, можливе і потрібне дитині дошкільного віку. Цей перший етап роботи секції УНДІП'у закінчився виданням програм для дошкільних закладів для кожної вікової групи дітей, що є велике досягнення в нашій подальшій роботі. На цій роботі виріс і зформувався актив дошкільної секції УНДІП'у, що зараз нараховує до 15 чоловік з наукового складу та понад 50 чол. практичних робітників, які беруть участь у розробленні питань дошкільної справи. Це велике досягнення, якщо взяти до уваги, що секція почала працювати в складі лише двох осіб.

Надалі центральним завданням роботи дошкільної секції має стати поглиблення наукової роботи, вивчення методик окремих видів роботи з дітьми, висвітлення марксо-ленінських настанов, як головної наукової бази для обґрунтування теорії і практики дошкільної галузі. До цього зараз ми підходимо озброєнішими.

У світлі завдань 2-ї п'ятирічки на підставі рішень XVII партконференції і спеціальних постанов ЦК ВКП(б), лінією виховання комуністичної зміни слід розгорнути наукову роботу і в галузі дошкільної справи. Дошкільний всенавч, здійснення якого накреслюється вже на кінець 2-ї п'ятирічки, вимагає і чіткої методологічної настанови для піднесення якості роботи в дошк. установах. Розгортання за пляном мережі досвідних установ на 2-у п'ятирічку (Науково-дослідного Ін-ту дошкільн. виховн., філій Ін-ту в Донбасі, Одесі, Києві, Дніпропетрівському, досвідних станцій, зразкових та базових установ), зростання активу дошкільних наукових робітників забезпечить виконання цього пляну. На підставі і в світлі завдань партії, Дошкільна секція розробила проблематику і тематику наукової роботи, що подає на обговорення дошкільних робітників.

ПРОБЛЕМАТИКА Й ТЕМАТИКА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ДОШКІЛЬНОЇ СЕКЦІЇ УНДІП'У НА ДРУГУ П'ЯТИРІЧКУ

	Проблема	Тематика	Примітка
	Система дошкільного виховання другої п'ятирічки	1.Методологічні настанови до системи в світлі сучасних завдань а) Основоположники марксизму-ленінізму та педагоги марксисти про дошкільне виховання. б) Постанови парт. проф. радянських організацій у галузі дошкільного виховання.	Разом з т-вом «Педагог-марксист»

		<p>2. Основні принципи організації педагогічного процесу</p> <p>а) Програми, планування, облік.</p> <p>б) Активні методи праці в дошк. закладах,—методологічне й методичне обґрунтування видів діяльності дітей: гра, праця, заняття, дозвілля.</p> <p>в) Організація дітей у дошкільних закладах.</p>	
		<p>3. Типологія дошкільних закладів другої п'ятирічки</p> <p>а) Принципи планування мережі: базові, опорні установи.</p> <p>б) Вимоги до будівництва д/закладів (соцмісто, село).</p> <p>в) Вимоги до устаткування (стандарту меблі, одягу).</p> <p>г) Принципи керівництва.</p>	
		4. Історія дошкільного виховання на Україні	
		5. Критична аналіза закордонної педагогічної дошкільної літератури	
		<p>6. Громадсько-педагогічна робота дошкільних закладів</p> <p>а) Система міроприємств по педагогізації людности (консультації, політ-педстанції, музеї, виставки, плякати).</p> <p>б) Методи й форми роботи в них та в дитячих закладах.</p> <p>в) Масова література.</p>	

I	Реалізація завдань комуністичного виховання в дошкільних установах	<p>1. Громадсько-політичне виховання в дошкільних установах</p> <p>а) Методологічні настановлення в світлі завдань партії.</p> <p>б) Методи й форми виховання класово-пролетарської настановленості.</p> <p>в) Методи й форми інтернаціонального виховання.</p> <p>г) Методи і форми антирелігійного виховання.</p> <p>д) Роля ЮП в роботі дошкільних закладів.</p> <p>е) Соціалістичні методи праці в дошкільних закладах.</p> <p>ж) Революційні свята в дошкільних установах.</p> <p>з) Уявлення, орієнтації дітей у суспільних взаємовідносинах.</p>	Разом з Педологічною секцією
		<p>2. Природа, як один з факторів виховання діалектично-матеріалістичного світогляду у дитини дошкільника</p> <p>а) Методологічна розробка питання.</p> <p>б) Методика природознавчої роботи в дошкільних установах.</p> <p>в) Природа, як база антирелігійної роботи.</p> <p>г) Уявлення та знання дітей дошкільників з природи.</p>	Разом з Педологічною секцією
		<p>3. Політехнізація дошкільних установ</p> <p>а) Методика політехнічного навчання в дошкільних установах.</p>	Разом з Педологічною секцією

		<p>б) Форми його: робітна кімната, придошкільна ділянка, устаткування.</p> <p>в) Проблема творчості, комбінаторності дитини дошкільника.</p>	
		<p>4. Художнє виховання дошкільною дитинства</p> <p>а) Методологічне обґрунтування ролі художнього виховання.</p> <p>б) Методи окремих галузів роботи: МУЗО, ІЗО.</p> <p>в) Масові форми: кіно, радіо, ляльковий театр, методика їх використання.</p>	
		<p>5. Методика спеціальних видів занять з дітьми</p> <p>а) Культура мови й грамоти в дошкільних установах.</p> <p>б) Методика математичної грамоти.</p> <p>в) Роля, форми і методика подачі дитячої книжки.</p>	
		<p>6. Фізична культура дитини</p> <p>а) Завдання й роля міроприємства фізвиховної роботи.</p> <p>б) Система оздоровчих міроприємств і педробота в оздоровчих установах.</p> <p>в) Режим та устаткування установи.</p> <p>г) Система й методи фізкультурних вправ.</p> <p>д) Виховання індивідуально-гігієнічних навичок.</p>	<p>Разом з Інститутом Охматдит.</p>

II	Проблема гри в дошкільній роботі	а) Методологічне обґрунтування ролі гри в педпроцесі. б) Зміст та класифікація гри. в) Методика вживання іграшки в педпроцесі.	Разом з Педол. секцією.
V	Педологічний профіль дитини дошкільника другої п'ятирічки	1. Розробка методик по вивченню: а) Дитини-дошкільника. б) Колективу дітей дошкільників.	
		2. Проблема знання, уміння, орієнтації, навички, світогляд дитини дошкільника другої п'ятирічки	
		3. Педологічні обґрунтування педагогічного процесу а) Режим дня, зміни діяльності дітей. б) Організація діяльності дітей й дозировка. в) Добір матеріялу.	
	Мислення і мова дитини дошкільника	1. Методологічне обґрунтування розвитку та особливості мислення дитини дошкільника 2. Розвиток та особливості мови дитини, різномовність дитини дошкільника	
I	Кадри	а) Профіль педагога дошкільника другої п'ятирічки. б) Система підготовки й перепідготовки. в) Підручники й робоча книжка.	

Стан на педагогічному і теоретичному фронті та чергові завдання

[Резолюція об'єднаної сесії УНДІП'у та УНДІ КДР (комуністичного дитячого руху)]

За комуністичне виховання дошкільника. — 1934. — № 3. — С. 59—64. 2748/1842Жс

1. На основі твердого проведення генеральної лінії партії, на основі більшовицької індустріалізації і соціалістичного перетворення сільського господарства, на основі проведення ленінської національної політики, на основі нещадної боротьби проти опортунізму та націоналізму, КП(б)У та радвлада досягли вирішальних успіхів у галузі створення української пролетарської культури і, зокрема в зміцненні школи, як вирішальної ланки культурної революції.

Здійснення загального початкового навчання, перехід до семирічного обов'язкового навчання, підвищення рівня загальної освіти дітей, величезне зростання громадсько-політичного кругозору учнів радянської школи — все це є досягнення переможної пролетарської революції.

Педагогіка буржуазно-феодална наскрізь просякнута поповщиною, націоналізмом, розрахована на виховання покірних, вимуштрованих слуг буржуазно-поміщицького ладу цілком розбита, зруйнована. Створена радянська педагогіка на основі вчення Маркса — Леніна — Сталіна, педагогіка, що забезпечить готування освічених, всебічно розвинених комуністичного суспільства, активних та ініціативних, вихованих в дусі пролетарського інтернаціоналізму, в дусі войовничого атеїзму людей, озброєних марксо-ленінськими знаннями, що вміють пов'язувати теорію з практикою і опановувати техніку.

2. Період переможного соціалістичного наступу по всьому фронті, що характеризується різким загостренням класової боротьби в країні та отчайдушним опіром з боку решток капіталістич-

них елементів, ознаменувався у нас на Україні активізацією націоналістичної контрреволюції та її агентури в партії.

Листопадовий пленум ЦК та ЦКК КП(б)У відзначив, що за останні роки на Україні посилилась активність контрреволюційних буржуазно-націоналістичних елементів, що, користуючись з притуплення більшовицької пильності партійних організацій, зуміли пролізти на ряд ділянок соціалістичного будівництва, насамперед на ділянки с. г. та культурного будівництва, розгорнути шкідницьку підривну роботу проти диктатури пролетаріату. Утворилися цілі контрреволюційні гнізда в ряді наркоматів (Наркомос, Наркомзем, Наркомюст), в наукових установах (ВУАМЛІН, Академія Наук, Радбуд. с.-г. Академія, Інститут Шевченкознавства) і навіть в партійному керівництві окремих районів. Пленум підкреслив, що буржуазно-націоналістичні елементи зустріли пряму підтримку з боку українських націонал-ухильників, очолюваних Скрипником.

Скрипник став «прямим знаряддям» (Постишев) цих націоналістичних елементів.

КП(б)У, керована безпосередніми вказівками ЦК ВКП(б) та особисто т. Сталіним, зміцнена групою міцних керівних робітників на чолі з тов. Постишевим ліквідувала прориви, що були в сільському господарстві та в ряді галузей промисловості (Донбас), виправили допущені нею помилки, розгромила контрреволюційну роботу націоналістів, викрила і розгромила український націоналістичний ухил в лавах КП(б)У.

Листопадовий пленум ЦК та ЦКК КП(б)У особливо гостро поставив перед цілою партією, перед всіма трудящими завдання — остаточно добити рештки націоналістичної контрреволюції, викрити та викорінити всі рештки шкідницької роботи українських націоналістів на всіх ділянках і зокрема на теоретичному фронті, де була «зовсім недостатня боротьба з буржуазно-націоналістичною контрабандою». Пленум поставив завдання розгорнути нещадну більшовицьку боротьбу проти українського націоналізму, що змикається з імперіалістичними інтервентами і в даний момент являє на Україні головну небезпеку, ні на хвилину не послаблюючи боротьбу проти великодержавного руського шовінізму, що залишається в межах СРСР головною небезпекою і «на ділі є союзником і в значній мірі живильним джерелом українського націоналізму».

3. В світлі постанови ЦК КП(б)У про УНДІП та ухвал листопадового пленуму ЦК та ЦКК КП(б)У об'єднана сесія УНДІП'у та УНДІ КДР констатує, що на теоретичному педагогічному фронті особливо широко розгорнута була діяльність контрреволюційних буржуазно-націоналістичних елементів, з якими прямо змикались націонал-ухильники, насамперед безпосередньо Скрипник.

Кілька останніх років на Україні на ділянці педагогічної теорії безроздільно панувала так звана «Харківська педагогічна школа» (Соколянський, Попов, Залужний та інш.), що являла собою фактично педагогічну фашистську школу українських націоналістів і що її ідейним надхненником та фактичним керівником був Соколянський.

Впливи цієї школи були дуже широкі: вона панувала аж до останнього часу в українському Н.-Д. Інституті Педагогіки, що «звичайною мірою являв собою легальну базу для контрреволюційної діяльності буржуазно-націоналістичних елементів», її керівники очолювали всеукраїнське товариство «Педагог-марксист», що було перетворено також на базу для контрреволюційної діяльності націоналістів; її лінію здійснював довгий час Науково-методичний сектор НКО, що складався з представників та послідовників цієї школи: її «теорії» пропагувались в педагогічних журналах та з педагогічних катедр в Педінститутах: її пряма агентура працювала на дослідно-педагогічних станціях, насамперед — на нині зліквідованій центральній дослідно-педагогічній станції, що була фактично кублом к-р націоналістів; на цілковитому відкупі у Соколянського перебувала така ділянка, як дефектологічна робота; нарешті, велику шкідницьку роботу ця школа провела на ділянці комдитруху.

4. Основними рисами, що характеризують «теоретичні» позиції цієї педагогічної школи українського фашизму і що були базою для її шкідницької діяльності на ділянці педагогічної теорії та практики, є одвертий біологізм та войовничий націоналізм.

Тлумачення діяльності людини, як явища біологічного порядку, зведення виховного процесу до процесу виховання рефлексів, «навичок», побудова педагогіки на основі рефлексології, віднесення педагогіки до природничих наук, протаскування теорії «біологічної ізбраності» окремих груп населення, біологізування суті комдитруху,

зведення його до організації «емоцій», до виховання навичок,— все це являло собою свідомо шкідницьке протаскування педагогічних теорій фашизму, яке й проповідує одверту біологізацію педагогічного процесу, базуючи її на пресловутій «расовій теорії». Войовничий біологізм, що є характерною рисою педагогічних концепцій фашизму (Крик, Шпрангер, Русова тощо), використовувався Харківською педагогічною школою за одне з знарядь контрреволюційної шкідницької діяльності фашистських буржуазно-націоналістичних елементів на педагогічному фронті в УСРР.

Політична суть «біологізаторства», що його намагалися запровадити Соколянський та К°, зводиться насамперед,—до створення буржуазної педагогіки і прикриття пропагандою «надкласовості» педагогіки та псевдомарксовою фразеологією; подруге — побудова організації педпроцесу на основі треніровки, муштри, дресировки (знаменита «ланцюгова» метода), що різко суперечить завданням виховати активних і свідомих будівників комуністичного суспільства і водночас — цілком співпадає з вимогами фашистів щодо «дресировки цілої нації, раси» (Крик).

5. Націоналізм, що є одною з основних засад фашизму, і його педагогічної теорії, просякає наскрізь твори харківської школи і є основним стрижнем контрреволюційного шкідництва націоналістів на ділянці педагогічної теорії та практики.

Найхарактерніші вияви націоналізму в діяльності харківської школи є такі:

Поперше — намагання відірвати розвиток педагогічної науки на Україні від розвитку педагогічної науки в цілому СРСР, «обгрунтовання» специфічної української системи освіти та виховання молодих поколінь протиставленої єдиній системі освіти; всіляке охаювання, дискредитація педагогічного досвіду шкіл Радянського Союзу, шкіл братських республік; протидія всякими способами поширенню російської радянської педагогічної літератури на Україні і водночас засмічування ринку націоналістичною продукцією Соколянських, Залужних, Попових і т. ін.

Подруге — націоналістична пропаганда в програмах і підручниках для школи, що її опрацьовували робітники УНДІПу та їхні послідовники «Харківської педагогічної школи»; активна пропаганда і «наукове обгрунтовання» націоналістичних теорій

Скрипника (примусова українізація, теорія «мішаної говірки», теорія виховання національної свідомості») що лягала в основу націоналістичної практики НКО при минулому керівництві.

Потрете — націоналістичні викривлення в літературі з інтернаціонального виховання школярів і піонерів (Ярославенко та ін.) і націоналістичне буржуазне тлумачення національного питання, замазування і замовчування боротьби партії проти націоналістів, підміна боротьби на два фронти — проти великодержавного шовінізму та місцевого націоналізму — лише боротьбою проти великодержавного шовінізму та антисемітизму.

Отже, войовничий націоналізм, що його одверто покладали в основу своїх педагогічних теорій ватажки «Харківської педагогічної школи», Соколянський і Попов, ще за часів Центральної Ради, співробітничали в таких журналах, як «Вільна українська школа» (1917—1918 р.р.), залишає основною підвалиною шкідницької діяльності педагогічної школи українського фашизму аж до останнього часу, до її ліквідації.

6. Антиленінська теорія «відмирання школи» й похідні від неї «комплексна система», «метод проектів» і т. п. «лівацькі» витвори дістали якнайактивнішу підтримку від націоналістів, що всіляко їх «обгрунтовували», поширювали та пропагували, використовуючи все це як знаряддя своєї шкідницької роботи, спрямованої на підрив та розвал радянської політехнічної школи на Україні.

Починаючи від проголошення в 1920 році націоналістом Поповим гасла — «школа, як така, мусить вмерти і процес вимирання її вже почався»; продовжуючи гаслом «комдитрух — основа соцвиху», як було висунуто Соколянським і було спрямовано проти школи, на її ліквідацію, переходячи далі через полосу активного насадження «комплексності» («Порадники соцвиху»), цілковитої руйнації викладання основ науки, ліквідації підручників («робочі книжки»), через полосу активної пропаганди «метода проектів» (тези УНДП'у «Комплексність за реконстр. доби», матеріали VII наради КДР), завершуючи, нарешті, відомим маневром після ухвали ЦК ВКП(б) з 5-IX-31 р. — заперечення наявності теорії «відмирання школи» на Україні і захист в «Основних засадах» комплексного метода та «політехнічної» системи — все це треба розглядати, як єдиний нерозривний ланцюг шкідницької діяльно-

сті націоналістичної контрреволюції, прикритої «лівацькими» фразами і спрямованої на цілковитий розвал політехнічної школи.

Отже, антиленінська теорія «відмирання школи» давно знайшла собі на Україні, в особі української фашистської педагогічної школи, проводиря Соколянського та її учнів не лише активних захисників і послідовників, але й «угрунтовувачів», «теоретиків». Позиція «Харківської педагогічної школи» в цьому питанні цілком змикається з позиціями гітлерівців, що проповідують останній час комплексні методи викладання, зниження ролі школи, поступову заміну її дитячими військовими союзами, ліквідацію школи.

7. Характерною рисою класової боротьби на ділянці педагогіки на Україні є змикання опортуністичних право «лівацьких» теорій та теорійок і їх носіїв з українськими націоналістами, з теоріями педагогічної школи українського фашизму та з націоналістичним ухилом Скрипника. Пропаганда «ліваками» антиленінської теорії «відмирання школи», метода проектів (Скуратівський, Григор'єв, Флякс та інші), правоопортуністичне викривлення в педагогічній теорії та практиці (схоластичні методи, дисципліна муштри, авторитарність учителя та ін.) все це знаходило якнайактивнішу підтримку від носіїв фашистської педагогіки, а опортуністи своєю чергою розділяли та пропагували біологізм і націоналістичні теорії Харківської школи та Скрипника.

8. Розгортаючи шкідницьку роботу, намагаючись всіляко послабити справу комуністичного виховання дітей, Харківська фашистська педагогічна школа, в особі своїх керівників та численних учнів, протидіяла політиці партії на всіх ділянках комуністичного виховання дітей, на всіх ділянках педагогіки, педології, дидактики, методики, протягаючи ворожі партії та пролетаріатові буржуазні фашистські теорії, прикриваючи все це псевдо-марксістською фразеологією.

Виходячи з таких основних націоналістично-фашистських засад войовничий біологізм, націоналізм, використання теорії «відмирання школи», вони проповідували на ділянках освіти низку «теорійок», нерозривно пов'язаних із основними фашистськими настановами.

В педології — повне ігнорування психіки, підвищення свідомості; відкидання вікових особливостей, інтересів дітей; біологіза-

торська теорія колективу, як сукупності, що спільно реагує» (Залужний); «надісторизм» і «надкласовість» педологічних категорій.

В педагогіці дошкільного віку — теорія «Омів», застосування «ланцюгової методи», методи дресировки; відкидання гри, як виховного знаряддя: ультра-«лівацькі» виверти у запровадженні політехнізму (Волобуїв, Гендрихівська); зовнішня політизація, протаскування націоналістичних концепцій (Дорошенко та ін.).

В питаннях політехнічного навчання — проголошення праці на виробництві основою для цілого процесу політехнізації школи; ігнорування майстерень; підпорядкування виробничого навчання учнів — промфінплану підприємств, і всього навчального процесу — виробничому навчанню та громадській роботі; відрив теорії від практики, політехнічного навчання — від засвоєння основ наук; побудова цілого процесу політехнізації на засадах метода проєктів (Гарбуз, Жидкоблінов); свідоме перекидання вимог Леніна і програм партії щодо вивчення основ виробництва в бік словесності, енциклопедичності універсалізму і т. п.

В питаннях комдитруху — націоналістичне протиставлення комдитруху на Україні розвитку КДР в цілому Союзі (Соколянський, Ярославенко та інші); біологізація суті комдитруху, зведення його до організації емоцій, як певних «фізіологічних процесів в організмі» (Соколянський), до виховання «навичок» («Система роботи ЮП»); пропаганда гасла «КДР — основа соцвишу» і похідної звідси теорії «піонеризації шкіл», вимоги передати всі функції школи піонерському рухові; заперечення громадсько-політичної роботи ЮП, заперечення гри, атрибутів і т. д.

В питаннях дитлітератури — відкидання специфічності дитячої літератури і навіть заперечення потреби її (Соколянський); заперечення розвитку фантазії; відкидання багатобарвності жанрів, зокрема — відкидання таких жанрів, як казка, байка; вульгарна «політизація» дитячої книжки; проголошення «диктатури педагога» в творенні дитлітератури з метою дезорганізувати письменника (Попов); рішуче заперечення використання спадщини класиків та перекладів з російської мови, що мало на меті ізолювати дітей від сучасної дитячої літератури братських республік, насамперед РСФРР.

В питаннях дефектології — безроздільне і повне панування системи дресировки, так званої «ланцюгової методи»; ігнорування свідомості дітей в її розвитку; пропаганда буржуазної теорії про стабільність фізичної та розумової дефективності, що не залежить від соціальних умов (Грабаров, Соколянський); безоговорочна боротьба проти використання міміки у вихованні дітей і т. ін.

В питаннях історії та теорії педагогіки — ідеалізація буржуазних педагогічних вчень; апологетика педагогіки ієзуїтів, як педагогіки «обумовленої поведінки» (Попов); ідеалізація націоналістично-буржуазних теорій дожовтневої педагогіки української буржуазії (Чепіга, Русова і т. д.); відсутність боротьби проти педагогічних теорій українського закордонного фашизму та перенесення цих теорій в радянську педагогічну літературу; пропаганда антипартійного визначення Скрипником педагогіки, як «техніки виховного процесу» і т. ін.

В питаннях готування педагогічних кадрів — установка на готування «інтегрального соцвихника», що впливала з шкідницького відкидання школи, основ наук; домінування в навчальних планах природничих наук — відповідно до «біологізації» педагогіки і брак наук соціально-економічних, методик і т.п.

9. Розгорнутий соціалістичний наступ на капіталістичні елементи цілим фронтом, величезна робота, що провадилась всі ці роки комуністичною партією над зміцненням справи освіти, навчання, комуністичного виховання молодих поколінь, над зміцненням школи та піонерського руху, розгром партією націоналістичного ухилу Шумського, Хвильового, розкриття і розгром партією контрреволюційної діяльності СВУ, в тому числі — її діяльності на педагогічному фронті, нарешті, історична ухвала ЦК ВКП(б) про школу 1931 та 1932 р., що викривали і вщент розбивали антиленінські правоопортуністичні та «лівацькі» теорії на ділянці педагогіки — все це примусило вожаків Харківської педагогічної школи вдаватися до складних маневрів, щоб під усякими личинами зберегти фашистське нутро своїх «концепцій» і провадити далі свою шкідницьку роботу.

Звідси — перехід від одвертого біологізаторства педагогіки до «соціобіологічної» теорії, що по суті не змінювала нічого в фаши-

стських концепціях Соколянського, Попова, Залужного та К°, а була лише ширмою дальшої шкідницької роботи.

Звідси — згодом — маневр на дискусійній сесії УНДІП'у 1931 р., наслідком якого було прикриття фашистської суті концепцій Соколянського та К° невинним словечком «механістичні помилки» і водночас — виправдовування цієї школи та її позицій в цілому, як позицій «найреволюційніших» і «найправильніших у цілому Союзи».

Звідси далі — прикрита зовнішньо клятвами у вірності ухвали ЦК ВКП(б) отчайдушна боротьба УНДІП'у та Т-ва «Педагог-марксист» року 1931 та 1933 проти ухвали ЦК, проти її реалізації, проти перебудови роботи школи на засадах, визначених партією.

10. Контрреволюційна робота українських націоналістів на ділянці педагогічної теорії та практики могла так розгорнутися лише в умовах притуплення більшовицької пильності з боку парторганізацій та завдяки підтримці цієї роботи від Скрипника, що очолив український націоналістичний ухил в КП(б)У.

Скрипник весь час активно підтримував Соколянського, Попова; за його спиною націоналісти розставляли свої сили, насмічували педагогічну ділянку теоретичного фронту буржуазними націоналістами та прямими агентами контррозвідок (надсилка до УНДІП'у Баданів, Вітиків, Приступ і т. п.); Скрипник прикривав той активний опір, що його чинили націоналісти реалізації ухвали ЦК ВКП(б) про школу, (резолуція Т-ва «П. М.», виступ на з'їзді наукових робітників, основні засади). Нарешті, своїми національноухильницькими теоріями про мішану говірку, про виховання національної свідомості, своїми теоріями щодо українського правопису, Скрипник прямо змикався з українськими фашистами типа Русової, Дурдуківського, і т. ін.

Відповідно до цього націоналісти, що засіли в УНДІП'і — Соколянський та інші — створювали апологетику Скрипника, як «теоретика педагогіки».

11. Ухвала ЦК КП(б)У про український науково-дослідчий інститут педагогіки та Т-во «Педагог-марксист» з більшовицькою гостротою викрила контрреволюційну діяльність українських націоналістів на педагогічній ділянці, пропаганду буржуазно-

націоналістичних, правоопортуністичних та «лівацьких» ідей в питаннях педагогіки та зокрема школи.

Український науково-дослідчий інститут педагогіки, очищений від контрреволюційних петлюрівських елементів, на основі ухвали ЦК та ухвал листопадового пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У розпочав останній час широку роботу до перегляду та очистки від націоналістичної фашистської контрабанди всіх ділянок педагогічного теоретичного фронту.

Український науково-дослідчий інститут комдитруху, з великим запізненням, лише після листопадового пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У розгорнув роботу по розкриттю та розгрому концепцій Соколянського в теорії комдитруху, розгорнув роботу по викриттю прояви націоналізму в літературі з комдитруху, викрив і вигнав націоналіста Ярославенко.

12. Об'єднана сесія УНДІП'у та УНДІ КДР визначає, що за проводом ЦК КП(б)У розгорнулася широка успішна робота по очистці педагогічного теоретичного фронту від ворожих буржуазно-націоналістичних елементів (Чепіга, Павловський, Гарбуз, Жидкоблінов, Короп, Журахівський, Ващенко і т. д.) і розпочата активна робота по розчистці теоретичного фронту від буржуазно-націоналістичних теорій та одверто фашистської контрабанди.

Проте, сесія констатує, що від ряду робітників, які були свого часу активними учнями та послідовниками Харківської педагогічної школи або носіями і пропагандистами правих та «лівих» теорій, ще й досі немає належної більшовицької боротьби проти ворожих «теорій» цієї школи, проти своїх власних помилок, а від окремих робітників — маємо прямий опір в цій роботі.

Так, досі зовсім не розробилися деякі активні «ліваки» та фактичні союзники ХПШ, що до останнього часу (кінець 33 р.) активно відстоюють так звану «політехнічну систему» організації педпроцесу, «основні засади» та ін. (Скуратівський). Їхня позиція не може бути розцінена інакше, як позиція свідомого опору боротьби проти фашистських ідей ХПШ та проти націоналістичних помилок Скрипника.

Друга група робітників, також зовсім не роззброївшись, відійшла від педагогіки, цілком перекочувала в установи Наркомздоров'я (Лозинський, Мокульський, Владимирський та ін.).

Інші робітники, що допускали свого часу багато помилок посіли позицію впертого відмовчування,— позицію, що гальмує боротьбу проти решток класово-ворожих педагогічних теорій (Флякс).

Далі, деякі товариші ще досі не зрозуміли всієї політичної суті тої боротьби, що розгорнулася проти шкідницької роботи українських націоналістів, на ділянці педагогіки і стали на ґрунт схоластично-«академічної» критики контрреволюційної діяльності Харківської педагогічної школи. Це, безперечно гальмує їх власний поворот, критику їх власних помилок і шкідливих концепцій, з цією школою зв'язаних (Лівшина, Аптер, Волобуїв, Костюк та ін.).

Нарешті, окремі товариші, взявшись до викриття і критики фашистських теорій Харківської педагогічної школи, проте й досі не розгорнули належної більшовицької самокритики власних помилок (виступ т. Костюка в тій частині, де він вигороджував та замазував помилки Київської філії УНДІП'у).

Сесія підкреслює, що остаточне і повне викорінення наслідків шкідництва буржуазно-націоналістичних елементів на ділянці педагогічної теорії вимагає рішучого розгортання більшовицької пильності та непримиренності в боротьбі проти всіх ворожих буржуазних теорій, насамперед — проти шкідницької діяльності буржуазно-націоналістичних елементів, проти будьяких проявів українського націоналізму.

Сесія закликає всіх наукових робітників, всіх викладачів, педагогів, практичних робітників школи на основі ухвал ЦК ВКП(б) про школу, ЦК КП(б)У про УНДІП, листопадового пленуму ЦК та ЦКК КП(б)У розгорнути широку роботу по остаточній розчистці теоретичного педагогічного фронту від буржуазно-націоналістичної та фашистської контрабанди та всяких залишків антипартійних, антиленінських теорій.

13. Сесія відзначає, що перебудова практичної роботи УНДІП'у та УНДІ КДР на засадах, визначених в постанові ЦК КП(б)У про УНДІП, лише розпочалася. Ще й досі характерним для дослідної роботи в галузі педагогіки є відрив від практичних завдань школи, зовсім незначна робота над вивченням та узагальненням досвіду, надбаного практичними робітниками школи та піонерського руху.

Беручи в основу своєї роботи ухвали ЦК КП(б)У про УНДІП, науково-дослідчі інститути педагогіки та комдитруху найближчими своїми завданнями мусять поставити:

а) Остаточне викриття буржуазно-націоналістичних, правоопортуністичних та «лівацьких» теорії та практики, мобілізація на боротьбу проти них широких верств практичних робітників та пролетарської громадськості.

б) Опрацювання найближчим часом ґрунтової методичної літератури для вчителів, дошкільних робітників та піонерробітників, що була б насичена практичним досвідом школи, дошкільних установ та роботи піонерорганізацій.

в) Дальше удосконалення стабільних програмів і підручників для школи на основі ґрунтовного вивчення досвіду запровадження їх у масовій школі.

г) Постанова наукового опрацювання найважливіших питань організації та методики роботи в школі, серед них насамперед — питання урока, проблема методики викладання окремих дисциплін, постановка трудового політехнічного навчання, в школі, інтернаціональне та антирелігійне виховання школярів.

д) В питаннях комуністичного дитячого руху центральне місце на найближчий час в дослідчій роботі повинні зайняти — опрацювання методів та форм роботи ЮП в школі, інтернаціональне та антирелігійне виховання, проблема вивчення організації дитячих інтересів, питання вирощування дитячого активу, проблема поживлення роботи піонерської організації — відзнаки, дозвілля, гри, розвиток дитячої самодіяльності, ступневість і т. п.

е) В галузі дошкільного виховання основними завданнями є — вивчення досвіду дитсадків з метою виготовлення стабільної програми для дошкільних установ, ґрунтовне опрацювання основних методичних питань, робота дитсадків (гра та іграшка, інтернаціональне виховання, колективістичне, трудове тощо).

Сесія підкреслює, що всю наукову дослідну роботу в галузі педагогіки на Україні треба провадити в нерозривному зв'язку з науково-педагогічною роботою в цілому Союзі.

Отже тому сесія зобов'язує УНДІП та УНДІ КДР налагодити щільний зв'язок з роботою науково-дослідчих педагогічних інститутів РСФРР перенесення їх досвіду.

Всеукраїнський науково-дослідчий інститут педагогіки

[Про науково-дослідну роботу
Інституту в 1934 році]

Комуністична освіта. — 1934. — № 8—9. — С. 162—163.
2613/510Ж

На основі постанови ЦК КП(б)У про УНДІП та про Т-во «Педагог, Марксист» в наслідок перебудови роботи й тематики Інституту, що скерована в основному на допомогу вчителів в організації й проведенні педагогічного процесу в початковій і середній школі, УНДІП'ом протягом 1934 року виготовляються й будуть здані до друку такі роботи: 1) Методика й техніка експерименту в V і VI класах школи (проф. Пономарьов), 2) Наочність при викладанні математики в початковій школі (проф. Голубенко і група тт. Тер-Гевондян, Афонін), 3) Методика викладання механіки в VI класі (т. Карлова), 4) Наочність при викладанні історії та суспільствознавства в початковій школі (Кротова, Піловицька), 5) Письмі роботи з мови в середній школі (Феоктістов, Христенко, Крилов), 6) Методика праці в робітній кімнаті й майстерні (Віткаль і бригада), 7) Методика геометрії (посібник для викладання за стабільним підручником — Астряба, перша частина 5—6 рік уже вийшла з друку), 8) Методика проведення іспитів (Строй), 9) Методика проведення лабораторних занять у школі (Манзенко), 10) Методика біологічних екскурсій (Багрій), 11) Методика розмови (Грановська), 12) Методика роботи з художньої літератури в початковій школі (Міронов, Шахрай, Гурвіч, Шор), 13) Методи інтернаціонального виховання в початковій школі (Жук, Сушко). Крім того, в наслідок обстеження багатьох шкіл України по питанню вивчення стану успішності, кабінетом вивчення успішності здано по друку 15 брошур — методичних листів щодо методики викладання за стабільними програмами основних дисциплін початкової й середньої школи. Готується велика монографія — досвід роботи 21 обласної досвідної школи (проф. Полунський).

Кожна з перелічених тем виготовлюється в наслідок і на основі вивчення й узагальнення досвіду шкіл, а також у спосіб експе-

риментальної перевірки окремих найважливіших моментів, що, безсумнівно, підвищує цінність цієї методичної літератури.

Для педінститутів і педтехнікумів УНДІП (разом з Київською філією) готує:

1) Методику природознавства (підручник для педтехнікумів. Хіміч і бригада).

2) Методику мови (підручник для педтехнікумів. Київська філія. Чавдаров, Тищенко, Волинський).

3) Методику викладання історії (підручник для педінститутів).

4) Методику фізики (Леущенко, Трубченко).

5) Методику викладання математики в середній школі (Астряб).

6) Підручник з психології для педагогічних вишів (за ред. проф. Костюка).

Крім того, на квітневій сесії УНДІП'у опрацьовані програми для педінститутів з педагогіки, психології й педології, з методики математики, природознавства, мови й літератури.

Цього року в УНДІП'і працює група (керівник т. Григор'єв) з історії педагогіки. Група працює над такими темами:

1) Буржуазно-націоналістична педагогіка на Україні (Григор'єв, Тараненко).

2) Класова боротьба навколо питань школи в період революції 1905 року в Росії й на Україні (Дзеверін).

3) Принципи наочного навчання в їх історичному розвитку (Петруня). На початку для вивчення цього питання взято праці таких педагогів — Мейман, Лай, Нечаєв.

Термін закінчення цих робіт 1/ХІІ 1934 року.

Відділ педології й психології, що його тематика в цьому році скерована в бік безпосереднього обслуговування педагогічного процесу в початковій і середній школі, до 1/Х закінчить такі роботи: «Педологічний аналіз дитячих помилок з фізгеографії» (Капустник і Сабадаш), «Уявлення дітьми різного віку класових різниць та взаємовідношень» (Заріцька), «Оволодіння причиновістю фізичних явищ у дітей шкільного віку» (Капустник, Сабадаш), «Вікові особливості в оволодінні числом та числовими відношеннями у дошкільників та переддошкільників» (Лівшина, Бродська), «Педологічний аналіз побудови лекцій з географії у V класі», «Уніфікація методик профорієнтаційної роботи в політехнічній

школі» (проф. Рубінштейн), «Вікові особливості дітей в опануванні граматичних понять» (Вінцова й Понарівська), «Робота педолога в раціоналізації режиму в школі» (Лобер). З тем позашкільного обслуговування дитинства аспірант педологічного відділу т. Багатов працює над темою «Сприйманим дитиною першого шкільного віку умовностей декоративного оформлення спектаклю». Дослідження провадиться в Театрі Юного Глядача (ТЮГ).

Цікаву експериментальну роботу провела група психологічна на чолі з проф. Леонтьєвим. Працюючи над проблемою «Навчання й розвиток», ця група в цьому році опрацювала такі теми: «Наївний досвід дитини й засвоєння шкільних знань» (Божович), «Мова дитини й мова вчителя» (Свердликівський), «Значення словесних наукових формулювань, що вивчають діти в школі в засвоєнні знань» (Асін), «Психологічний аналіз забування» (Зінченко), «Лабораторні досвіди в школі та їх значення для засвоєння знань» (Містюк), «Психологія процесу подолання неадекватного розуміння дитиною шкільного матеріалу» (Хоменко), «Зв'язок теоретичних знань з практикою дитини, як проблема побудови інтересу» (Запорожченко).

Група до 1/Х має здати до друку збірку.

Відділ дошкільного виховання працює над такими темами: «Ревсвята в дитячих закладах» — науково-дослідча робота (Гітеліс). «Трудове виховання в дит. садках» (Горова), «Педологічне й педагогічне обґрунтування наочних приладь з математики» (Панченко), «Математичні гри» (Івашкевич).

В боротьбі за високу ідейно-теоретичну якість наукової продукції, Інститут зараз звертає особливу увагу на поліпшення якості методики наукового дослідження, запровадження педагогічного експерименту.

З початку нового навчального року при Інституті розпочинає роботу експериментальна середня школа. Наукові працівники й аспіранти Інституту будуть брати як педагоги безпосередню участь у викладанні окремих дисциплін у цій школі.

З цього ж року при Інституті організується досвідний дитячий садок.

Гр. Коломієць

1936

**Підняти педагогічну науку
до рівня завдань соцбудівництва**
[Про недоліки у діяльності та про перебудову
роботи Харківського науково-дослідного
інституту педагогіки]

Комуністична освіта. — 1936. — № 4. — С. 87—93. 2624/521Ж

На основі постанов партії про школу і постанови ЦК КП(б)У про Український науково-дослідний інститут педагогіки і Т-во «Педагог-марксист» (від 13/Х—1933 р.) Харківський науково-дослідний інститут педагогіки чимало зробив для очистки свого складу наукових робітників «від буржуазно-націоналістичних, контрреволюційних, петлюрівських класово-ворожих елементів». На сьогоднішній день Харківський науково-дослідний інститут педагогіки виростив відданих партії і радвладі та справі комуністичного виховання підростаючого покоління молодих наукових робітників, що спільно з старими фахівцями просовують справу педагогічних наук вперед.

За останні роки Харківський науково-дослідний інститут педагогіки перебудував свою роботу, як щодо структури, так і щодо змісту науково-дослідчої роботи. Структуру інституту перебудовано відповідно до потреб обслуговування школи (Відділ початкові та середньої школи, Відділ дошкільного виховання й Педологопсихологічний відділ). В своїй науково-дослідчій роботі, Інститут неухильно дотримується вказівок партії про те, щоб «зосередити роботу відповідних дослідних інститутів, головним чином, на вивченні і узагальненні досвіду, накопленого практичними робітниками школи, особливо в ділянці політехнізації (пост. ЦК ВКПб від 5/ІХ—1931 р.).

Працюючи в цьому напрямку, Інститут за останні роки виготовив ряд робіт, як наприклад: «Методика проведення революційних свят у дошкільних установах», «Психологічна збірка» з таких питань: 1) «Процес оволодіння учнями науковими поняттями, як проблема педагогічної психології; 2) «Судьба засвоєних учнями

наукових понять»; 3) «Життєві і наукові поняття дитини»; 4) «Процес оволодіння шкільними знаннями, як проблема розвитку мислення»; 5) «Значення вербальних определень, засвоєних учнями в школі»; 6) «Роль наочних моментів в процесі оволодіння науковими поняттями»; 7) «Семічний аналіз вербальних определень засвоєних учнями в школі». (Автори: Леонт'єв, Запорожець, Зінченко, Аснін і ін.). Видруковано книжку «Наш досвід» Палунська І. А. Всі ці роботи мають безперечне значення у боротьбі за якість навчально-виховної роботи школи.

Протягом 1934—35 учбового року надруковано ряд підручників і методробіт на допомогу вчителю (Феоктістов: «Русский язык» — підручник, «Как улучшить преподавание русского языка в начальной школе»; Христенко — «Як поліпшити викладання української мови в середній школі»; Голубенко — «Як викладати арифметику в початковій школі»; Сабадаш — «Про викладання географії в середній школі»; Афонін — «Як поліпшити викладання арифметики в початковій і середній школі» і інш.).

На 1936 р. Інститутом заплановано і розпочато працю над роботами в галузі історії радянської школи та дошкільного виховання на Україні за 20 років радвлади, дослідження питання про норми оцінки успішності, організації різних типів урока в середній школі, виховання радянського патріотизму, зростання лексики учнів початкової і середньої школи, дослідження з питань розвитку наукових понять у дітей і вікових особливостей дітей у засвоєнні цих понять і ряд окремих методик (математики, географії, мови).

Але всі ці досягнення ще надто малі, коли взяти до уваги не минуле Інституту, а те, чого на даному етапі від Інституту вимагає школа.

Адже ж запити вчителів, запити цілої маси працівників шкільної та дошкільної справи зараз зовсім інші, ніж вони були кілька років тому. Школа зараз вступила в такий період будівництва, коли лише найпередовіша, найдосконаліша наука може дати їй справжню допомогу для дальнішого зростання. Їй потрібні глибокі, всебічно розроблені та на практиці перевірені наукові факти. Школі потрібні такі наукові узагальнення, які дійсно допомагають роботі, які в руках кожного вчителя перетворюються на вірну зброю для боротьби за високоякісну навчально-виховну роботу школи.

Коли так поставити питання, коли порівняти роботу Інституту не з тим, як він раніш працював, а з тим, чого від наукової педагогіки зараз чекають у нашій країні, з тим, як Інститут мусить працювати тепер, доведеться зробити далеко невтішний висновок. Доведеться констатувати все ж надзвичайне відставання роботи Інституту від завдань будівництва радянської школи, від завдань соцбудівництва.

На це відставання педагогічних наук потрібно зараз особливо гостро наголошувати саме через те, що можливо через деякі успіхи в порівнянні з минулим, а може через просте нерозуміння сучасних завдань, що стоять перед педагогічними науками, в певній частині робітників педагогічних наук можна відзначити деяке надмірне заспокоєння, а в інших, здебільшого в працівників, зв'язаних з роботою в апараті, певну недооцінку значення педагогічних наук для сучасного етапу шкільного будівництва, певне зневажливе ставлення до цієї ділянки.

Щоб прослідкувати відставання педагогічної науки від сучасних потреб школи, і тим самим відставання науково-дослідчих закладів від виконання своїх обов'язків, наведемо стислі підсумки того, чим педагогічна наука через свої підручники з педагогіки для педвишів зараз озброює студентів в оволодінні ними такими важливими ділянками педагогічної роботи, як складання програм, підручників та вибору методу у викладанні.

Зі всього того, що сказано в одному з підручників (підручник Педагогіки Пістрака вид. 35 р.) про програми, підручник, метод викладання можна зробити такі висновки:

а) Про програми: — при складанні програм треба суворо дотримуватись принципу партійності в науці, забезпечити коло знань з основ наук, забезпечити викладання предметів в систематично-послідовному вигляді, додержуватись принципу історизму, сприяти зв'язку теорії з практикою, застерегти особливості віку дитини.

б) Про підручник: — підручник має будуватись з дотриманням марксистсько-ленінської методології, бути суворо партійним, мати в собі матеріали соцбудівництва, відповідати вікові дітей та писатись ясною мовою.

в) Про метод викладання (усне викладання): — сувора партійність викладу, ясність мови, забезпеченість зв'язку школи з життям, відповідність до ступеня уявлень дітей.

Висунуті тут твердження про програми, підручник та методи викладання, ясна річ, не можуть викликати жодного сумніву. Завдання боротись за партійність науки, за марксо-ленінську методологію, за систематичні знання нам добре відомі з настанов партії та уряду. Неприпустимим було б, якби підручник з педагогіки про них не говорив студентам.

Основне питання в іншому: що підручник з педагогіки дав до цих завдань, щоб їх можна було успішніше реалізувати в навчально-виховному процесі? Чим, крім цих настанов, озброює він студента, вчителя для роботи в школі, дошкільній установі, поза-шкільній роботі з дітьми?

І тут виступає перша найхарактерніша риса теперішнього етапу наукової роботи з педагогіки.

Загальні твердження, схеми, безліч настанов, іноді до дрібниць поданих, без головного для педагогічного дослідження, без наукового обґрунтування. Як же це зробити, з чого виходити за такого специфічного педагогічного процесу, на що звернути увагу в даній конкретній педагогічній діяльності, з яких спеціально опрацьованих наукових фактів та узагальнень тут можна скористатись?

Ми навели приклади з підручника Пістрака тому, що він найбільш поширений серед педагогів, і найновішого видання. Але багато, а іноді, навіть і більш прикрих зразків для ствердження нашої думки, можна було б навести й з роботи нашого Інституту.

Потрібний рішучий поворот педагогічної науки до роботи своєї ж власної педагогічної ділянки, до роботи над своїм власним предметом дослідження, до дійсно специфічних педагогічних досліджень. Без цього педагогіка наукою у повному розумінні цього слова стати не зможе. Такий наш *перший висновок, таке перше завдання педагогічної науки* зараз.

Але справжній успіх науки залежить не лише від вибору предмета дослідження, величезне значення має й шлях дослідження, метод, з якого користується наука. Тов. Сталін в ряді своїх виступів, зокрема, у виступах на конференції аграрників-марксистів і на 1-й Всесоюзній нараді стахановців, неодноразово підкреслював

потребу теоретичного усвідомлення наукою практики соціалістичного будівництва. У прийнятих за безпосередньою ініціативою і керівництвом товариша Сталіна постановках ЦК ВКП(б) про школу щоразу дається настанова науково-дослідчим закладам з педагогіки на вивчення й *узагальнення досвіду роботи масової школи*. Але зазначений методологічний принцип в практиці роботи науково-дослідчих інститутів в ряді випадків фактично перетворився на емпіричну формулу. Педагогічні науково-дослідчі інститути в своїй науковій роботі часто зводять визначений високо науковий принцип до звичайного фотографування більш-менш вдалих зразків роботи школи, без достатньо глибокого критичного аналізу того, що є. Замість того, щоб обгрунтовано говорити про те, що і як потрібно змінити, такі описові роботи здебільше говорять лише за те, як воно в практиці буває. Замість того, щоб на підставі справжньо наукового узагальнення досвіду вказати шляхи дальшого поступу наперед, автори таких робіт часто стають «пророками вчорашнього дня», не вмючи крізь свої емпіричні окуляри бачити перспективи завтрашнього, намітити справжньо перевірені та конкретизовані розробки поступу наперед.

Саме таких робіт маємо зараз найбільше. У Харківському науково-дослідчому інституті педагогіки до таких робіт належать ряд брошур та методлистів, що їх випущено в 1935 р., і в яких лише відбито стан успішності учнів з різних дисциплін у масовій школі, брошур з досвіду викладання окремих предметів, або збірок з роботи зразкових шкіл.

Отже, зі всього цього випливає друге завдання: *треба як слід попрацювати над методом дослідження, повести справжню боротьбу за науковість робіт, зв'язаних з узагальненням досвіду*. Треба гостро поставити питання про те, щоб високо-науковий принцип дослідження — узагальнення досвіду — не перетворювався на емпіричний, описовий шлях дослідження. Треба розгорнути роботу над створенням радянського педагогічного експеримента, над переведенням досвідного педагогічного дослідження, широко залучаючи до науково-педагогічної роботи практичних робітників. Харківському науково-дослідчому інституту педагогіки потрібно домогтись більшої спеціалізації наукових робітників у своїх дослідженнях, довготривалої й продуктивної роботи на од-

ній і тій же науковій ділянці до одержання справжньо важливих нових фактів та узагальнень.

Визначений стан наукової роботи не міг не позначатися на взаєминах, що склалися між науковими закладами педагогіки і практичними робітниками шкіл з одного боку і між інститутами та органами НКО — з другого.

З досвіду Харківського науково-дослідчого інституту педагогіки можна прямо сказати, що Інститут серед практичних робітників достатнього авторитету ще не завоював. Основна причина тут, ясна річ, в роботі самого Інституту. Він ще не зумів створити навколо себе міцного колективу практичних робітників, постійних відвідувачів та активних учасників наукових конференцій та спеціальних досліджень.

Не можна визнати за достатню ту роботу Інституту, що він переводив до цього часу серед масового вчительства: участь у конференціях учителів, деякі виїзди з доповідями по районах області, педагогічні вечори, на яких ставляться доповіді наукових співробітників Інституту. Основна хиба в тому, що робітники Інституту ще надто мало зв'язані з кращими майстрами педагогічної справи, ще як слід з ними не працюють та практики роботи їх достатньо не знають. Ми ще не домоглися такого стану, щоб кращі вчителі, або вчителі, що взагалі творчо працюють, йшли б до Інституту, ділились би там своїм досвідом та знаходили собі завжди потрібну допомогу. Мало видно цих учителів і серед тих, що намагаються вступити до інститутів педагогіки, як аспіранти. Це досить серйозний показник стану роботи, і тут є над чим подумати.

Ще гірша справа з взаєминами Інституту з органами НКО. Ще і до цього часу в НКО невідомо, хто саме повинен безпосередньо керувати роботою Інституту: Управління науково-дослідчими закладами чи Шкільне управління. Фактична ініціатива використання Інституту належить Шкільному управлінню, яке не входячи в аналіз того, які завдання стоять перед Інститутом педагогіки, чи в розгляд того, в якому стані знаходиться запроектований план цілої роботи Інституту на рік, перманентно протягом цілого року замовляє Інституту різні роботи, завдання яких є обслуговувати щоденну оперативну роботу цього Управління. Інакше кажучи, Харківський науково-дослідчий інститут

педагогіки поставлений перед фактом (іноді не без ініціативи і від представників самого Інституту) безпосереднього обслуговування оперативної роботи НКО у керуванні школами. В роботі Інституту, це набирає характеру виготовлення значної кількості позапланових, скороспілих, наперед недостатньо перевірених документів, розробок та методматеріалів для шкіл. Ця практика використання Інституту остільки заглибилась, стала остільки звичайною для самого Інституту, що фактично цілий рад наукових робітників Інституту давно вже відійшов від творчої наукової роботи і став спеціалізуватись саме на виготовленні подібних матеріалів. Загубились у значній мірі межі між такими обслуговуючими НКО установами, як методсекторами, зразковими школами та Науково-дослідчим інститутом. До всіх цих закладів, що обслуговують школу, не зважаючи на різне їх призначення, висуваються одні і ті вимоги, від всіх вимагається одне й те ж. Бракує диференціації в оцінці наслідків роботи, у висуванні замовлень.

Так, наприклад, в листі від 14 листопада 1935 року до Харківського науково-дослідчого інституту педагогіки Шкільне управління НКО надсилає наказ такого змісту: «Харківському науково-дослідчому інституту педагогіки до 1-го грудня виготовити збірку конкретних методичних матеріалів для вчителів першого класу на друге півріччя 1935—36 р. по всіх дисциплінах і видах навчально-виховної роботи (мова, арифметика, природознавство, малювання і ліплення, рукоділля, співи, фізкультура, виховна робота в класі і вдома)».

Що це за науково дослідна робота (навіть методична), що повинна бути виготовлена протягом 16 днів? Очевидно справа йшла не за спеціальні досліді з перелічених у наказі питань, а за створення певного документа на основі вже наявних матеріалів. Але у такому вигляді цю роботу могли виконати інспектори-методисти Учбово-методичного сектора Шкільного управління, або перша-ліпша обласна досвідно-педагогічна станція, звичайно, не за 16 днів.

Невірно було б думати, що інститутам взагалі не належить виконувати важливих для поточної оперативної роботи НКО доручень. В ряді випадків така робота мусить стати найважливішою роботою Інституту. Але виконання доручень на зразок наведеного нічого крім метушні (замість планової роботи) не приносить. Від

цього зростає кількість робітників, що все більше відходять від наукової роботи та від підтримування живого зв'язку зі школами.

Для більшої ілюстрації фактичного стану речей наводимо уривки з доповідної записки одного з основних робітників Харківського науково-дослідчого інституту педагогіки, що працює над відповідальною темою: «Методика опрацювання трудних місць з українського правопису в податковій школі».

«Я почав працю над складанням плану, але на початку березня я одержав доручення терміново опрацювати матеріал на тему: «З досвіду викладання української мови». У визначений термін, 15 травня, я виконав це завдання, подавши 3 статті, загалом на 2 1/2 друкованих арк. Починаючи від 17 листопада, я повинен був майже зовсім припинити працю над своєю темою, бо цього числа я виїхав у відрядження на вчительську районну конференцію, а вдень повернення я одержав термінове доручення — скласти розгорнутий план роботи на друге півріччя для другого класу з граматики й правопису. Мобілізувавшись на цю роботу, я виконав її до 29 листопада. Але в той самий день я одержав нове доручення: терміново опрацювати подібний план для першого класу, не лише з граматики й правопису, а й з розвитку мови. Цю роботу я виконав до 28 грудня. З викладених обставин я не міг закінчити опрацювання своєї теми своєчасно, до 31 грудня».

Слід також зазначити, що Харківський науково-дослідчий інститут педагогіки досить часто виконує за замовленням НКЮ і інших організацій ряд позапланових завдань, яких зза різних причин не використовують. Так, напр. Інститут прорецензував понад 70 доповідей до Всеукраїнського з'їзду викладачів математики, але з'їзд не відбувся. Інститут опрацював інструктивно-методичні матеріали для обстеження успішності учнів в кінці першого півріччя з російської мови, арифметики, алгебри, географії й природознавства за замовленням Сектору культури Управління справами РНК, але обстеження не відбулося. Інститут виготовив на замовлення НКЮ популярну бібліотечку для батьків з питань комуністичного виховання, але її ще й досі не видруковано. Взагалі з видавничою справою стан надзвичайно кепський. У видавництві «Радшкола» та НКЮ вже біля року знаходяться роботи Інституту розміром у 100 аркушів. Ще й до цього

часу ці роботи не пройшли в видавництві і перших ступенів підготовки до друку.

Наводячи всі ці факти, ми зовсім далекі від того, щоб ними пояснити відставання наукової роботи самого Інституту від сучасних завдань школи. Навпаки, говорячи про них, ми думаємо, що вони якраз стверджують, а не пояснюють, відставання педагогічної науки й роботи Харківського науково-дослідчого інституту педагогіки від потреб школи. *Такий наш третій висновок. А звідси третє завдання; якнайшвидше ліквідувати наявний стан відставання наукової роботи інститутів педагогіки.*

Для того, щоб найшвидше ліквідувати наявний стан, потрібно домогтися рішучого повороту Харківського науково-дослідчого інституту педагогіки до виконання своїх дійсних обов'язків, як науково-дослідчого закладу. Досягти цього можна через розгалуження обов'язків всіх інституцій, що працюють над питанням піднесення якості роботи шкіл, визначення функцій та обов'язків кожного з цих закладів, збільшення відповідальності кожного закладу за виконання покладених на нього обов'язків і завдань. Для науково-дослідчих інститутів педагогіки це в значній мірі визначало б перехід від надзвичайно неорганізованого життя комп'ютерів-методистів до праці над справді науковими педагогічними завданнями, для чого ці інститути і було створено.

Одночасово потрібно домогтись такого стану, за яким організації, що зв'язані з роботою Інституту та використовують його продукцію, і організації, від яких безпосередньо залежить вихід продукції Інституту в світ, не могли б легковажно ставитись до праці наукових робітників педагогічного фронту, не знижали б ефективність їх роботи.

Високу якість наукової педагогічної роботи вирішують кадри наукових робітників і науково-матеріальна база інститутів педагогіки. Харківський науково-дослідчий інститут педагогіки має добре приміщення, має першу на Україні та третю в Союзі за кількістю книжок Педагогічну бібліотеку. При Інституті створено досвідну школу та досвідний дитячий садок. Інститут має змогу організувати ряд лабораторій. Але він ще недостатньо вміє використати всі ці дані для наукової роботи і зокрема для вирощування нових дійсно кваліфікованих кадрів. В першу чергу це стосу-

ється досвідної школи при Інституті. Надзвичайно мало робітників інституту працює безпосередньо в цій школі, працівники ж школи дуже мало зв'язані з відповідними розділами наукової роботи Інституту. Школа замість того, щоб стати лабораторією передової наукової думки та місцем найпередовіших досвідів та експериментів, поступово починає задовольнятися ролю звичайної зразкової школи, що аж ніяк не відповідає завданням цього закладу та приводить до невикористання наявних у цій базі можливостей для досліджень.

Не можна сказати і за повне використання бібліотеки в науковій роботі. Бібліотека має велику кількість примірників іноземної літератури, але далеко не всі наукові робітники використовують її в своїй науковій роботі.

Слабо стоїть також справа з оволодінням методик досліджень, особливо в процесі підготовки нових кадрів.

Надзвичайно повільно йде зараз процес дальшого зростання молодих наукових робітників, що виявили себе в науковій роботі. Тут особливо дає себе знати відсутність добре організованої роботи в середині самого Інституту. Останній та почасти і попередній момент пояснюються тим, що в Інституті майже немає таких наукових робітників, щоб не працювали ще донебудь, а то і у 2-х і 3-х місцях.

В Інституті ще бракує належної виробничої дисципліни, план наукової роботи виконується несвоєчасно, зі значним запізненням. Роботу Інституту ще багато і багато треба налагоджувати, щоб вона наблизилась і мала право вважатись стахановською роботою. *Такий наш четвертий висновок.*

Отже, перед Харківським науково-дослідчим інститутом педагогіки постають серйозні завдання, і потрібний рішучий поворот в цілій роботі Інституту.

Інститут педагогіки мусить стати осередком дійсно наукового опрацювання питань педагогічної науки, він мусить дати роботи, що стояли б на незмірно вищій ступені, ніж це є зараз, він мусить давати роботи, які б піднімали педагогічну науку до рівня завдань соцбудівництва.

Харківський науково-дослідчий інститут педагогіки повинен перебудувати свою роботу так, щоб у центрі уваги було виконання його науково-дослідчої тематики, щоб ця тематика втілювала те

соціально замовлення, що відбиває високий рівень вимог практики радянської школи. Кожну тему, що вноситься до тематичного плану Інституту слід уважно обговорювати практикуючи захист *постановки* науково-дослідчої теми. Треба налагодити чіткий контроль над виконанням тем, входячи в суть проблем, ставлячи перед кожним науковим співробітником вимогу виконання своєї наукової роботи в першу чергу. Треба вжити всіх заходів для забезпечення умов над дальнішим підвищенням кваліфікації наукових співробітників Інституту, в першу чергу озброюючи їх майстерністю методики педагогічного дослідження.

Харківський науково-дослідчий інститут педагогіки ставить питання про основні кадри, що їх слід було б матеріально забезпечити, диференціюючи розмір зарплати, всіма засобами заохочуючи віддатися роботі в Інституті педагогіки.

Треба вжити всіх заходів, щоб виготовлена Інститутом продукція не затримувалась з друкуванням.

Нарешті, Харківський науково-дослідчий інститут педагогіки висуває пропозицію скликання Народи педагогічних науково-дослідних установ при НКО з тим, щоб чітко в'яснити профіль науково-дослідних педагогічних установ і визначити потрібний напрямок в їхній роботі.

Педагогічні науки: педологія, психологія, методика окремих дисциплін, історія педагогіки, що в капіталістичних країнах вважаються за другорядні, в нашій країні стали одними з найпочесніших наук. Партія та уряд приділяють цим наукам, як і школі в цілому, величезну увагу. Потрібно, щоб і наукові робітники цих наук зробили, нарешті, і для себе висновок про необхідність перейти до вищого класу наукової роботи.

Від редакції

Автори статті неправильно протиставляють науково-дослідчу роботу УНДІП'у тим завданням, які йому даються Наркомосом. Робота над методичними документами для школи повинна бути науковою роботою; кожен з цих документів має будуватись на наукових засадах, на теоретичному узагальненні досвіду школи. Не можна розглядати роботу над методичними матеріалами для школи, як другорядну. Зокрема в план УНДІП'у треба обов'язково

включати роботу над складанням оперативно-методичних документів. Автори праві лише в одному: треба організувати кращий зв'язок між шкільними управліннями НКО й УНДІП'ом й забезпечити більш планомірну роботу УНДІП'у над оперативними методичними документами.

Палунськ І., Тер-Гевондян А., Касвінов А.,
Літвінов С., Рубінштейн С.

З педагогічного життя. Перша науково-методична конференція вчителів

[Про роботу секцій конференції під керівництвом науковців УНДІПу]

Комуністична освіта. — 1940. — № 5. — С. 115—117.
2666/563Ж

З метою виявлення і поширення кращого педагогічного досвіду Народний комісаріат освіти УРСР та Науково-дослідний інститут педагогіки скликав в кінці березня 1940 р. науково-методичну конференцію кращих працівників шкіл України. В роботі конференції брали участь понад 200 осіб. Серед них учителі-орденоносці, заслужені вчителі, голови кращих батьківських комітетів, піонервожаті і ін.

Секція початкової школи (керівник проф. Чавдаров). Заслухано 12 доповідей. Більшість — про роботу в I класі. Кілька доповідей присвячено питанням граматики і орфографії, одна — питанням методики арифметики.

Секція мови і літератури (керівник доцент Волинський). Більшість доповідей була присвячена питанням боротьби за грамотність (тт. Горшківська, Петренко, Гладка і ін.); ряд доповідей — викладанню літератури.

Секція математики (керівник проф. Астряб). Секція заслухала й обговорила 11 доповідей. Серед них — доповіді, присвячені питанням подачі нового матеріалу (тт. Ботвинко, Богданова, Косаковський, Титикало), розв'язуванню математичних задач у 4 класі (тов. Луковська і ін.), викладанню математики в молодших класах (тов. Якимович) і доповіді, присвячені питанням обміну досвідом і гуртковій роботі (тт. Езріль, Фінке, Срулевич).

Про цікавий виробничий зв'язок учителів старших класів з учителями молодших класів розповіла в своїй доповіді тов. Кочергіна.

Секція географії (керівник доцент Пяртлі). На секції заслухано 9 доповідей. З них одна присвячена підготовці вчителя до уро-

ку, чотири — методиці проведення уроку, три — гуртковій роботі і одна на тему «Виховна робота на уроках географії, виховання радянського патріотизму».

Секція історії (керівник проф. Штепа). Перша доповідь (тов. Ліберс) була присвячена питанню про роботу над творами класиків марксизму-ленінізму. Доповідач дала багато практичних вказівок про те, як треба проводити цю серйозну й важливу роботу.

Дуже цікава й цінна була доповідь тов. Сапухіна про використання краєзнавчого матеріалу при викладанні історії.

Доповідь тов. Хаїмського була присвячена краєзнавчій роботі при вивченні Конституції.

Секція фізики (керівник науковий працівник Розенберг). Секція заслухала 6 доповідей практичних працівників і одну — наукового працівника УНДІП.

Всі доповіді можна поділити на 2 цикли. Перший цикл доповідей присвячений унаочненню викладання то організації лабораторних робіт.

Доповідач тов. Зазикін довів, що при вмілій, наполегливій роботі вчитель разом з учнями може сконструювати велику кількість навчальних приладів.

Другий цикл доповідей — методика проведення уроку. Заслухані доповіді: «Підготовка вчителя фізики до уроку» (тов. Левандовський), «Увага і інтерес на уроках фізики» (тов. Скуратовська), «З'ясування нового матеріалу» (тов. Чайка).

Тов. Безчасний вперше в нашій методичній практиці підносить питання про комуністичне виховання на уроках фізики.

Секція біології і хімії (керівник тов. Підгрушин). Секція заслухала цікаві доповіді тт. Зайцева, Швидкого, Плотницької, Кобури і ін.

В центрі уваги доповідачів — виконання вказівок тов. Молотова про подачу учням навичок з практичного життя.

Для учасників конференції Народний комісаріат освіти УРСР та Науково-дослідний інститут педагогіки влаштували виставку навчально-методичної літератури, саморобних та фабричних наочних приладів і ілюстративного матеріалу.

В день закінчення роботи конференції учасники відвідали Науково-дослідний інститут педагогіки. Тут були влаштовані для

них поширені засідання відділів, на яких наукові працівники познайомили вчителів з роботою інституту та його відділів. Учасники конференції запрошені працювати в інституті науковими кореспондентами. Інститут, зі свого боку, зобов'язався допомогти кращим працівникам шкіл підготувати і захистити дисертації на вчені ступені.

Стає очевидним, що вже перша науково-методична конференція працівників шкіл УРСР дала також зрушення і в справі зв'язку Науково-дослідного інституту педагогіки з широким учительським активом. Відсутність такого зв'язку досі вважалась однією з істотних хиб у роботі інституту.

Перша науково-методична конференція працівників шкіл УРСР — дуже цінний і вдалий захід у справі виявлення і розвитку самоініціативи вчительських мас, в справі виявлення і поширення кращого педагогічного досвіду. Можна і треба вітати цей захід. Конференція заслухала понад дев'яносто доповідей (надіслано було понад двісті). Але це не все. В дні роботи конференції до НКО надійшло десятки листів від учителів з проханням заслухати і їх доповіді. Продовжують надходити такі листи й зараз. Отже, не дивлячись на те, що підготовка до конференції розпочалась з січня, творча ініціатива працівників шкіл значно поширилась. Вона щодня зростає. Треба не спиняти, а весь час стимулювати це зростання, готуючись до наступних конференцій, які варто зробити періодичними.

[Оголошення про прийом в аспірантуру УНДІП]

Комуністична освіта. — 1940. — № 4. — 4-та сторінка обкладинки. 2665/562Ж

Деле
Дирекція Українського
Науково - Дослідного Інституту Педагогіки

ОГОЛОШУЄ
П Р И Й О М
АСПІРАНТІВ

В СТАЦІОНАРНУ АСПІРАНТУРУ НА ВІДДІЛИ:

ПЕДАГОГІКИ,
ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ,
ПСИХОЛОГІЇ,
МЕТОДИКИ МОВИ Й ЛІТЕРАТУРИ,
МЕТОДИКИ МАТЕМАТИКИ,
МЕТОДИКИ ІСТОРІЇ,
МЕТОДИКИ ГЕОГРАФІЇ
І МЕТОДИКИ ФІЗИКИ.

В ЗАОЧНУ АСПІРАНТУРУ НА ВІДДІЛИ:

ПЕДАГОГІКИ,
ПСИХОЛОГІЇ,
МЕТОДИКИ МОВИ
Й ЛІТЕРАТУРИ
І МЕТОДИКИ ІСТОРІЇ.

Український Науково-Дослідний Інститут Педагогіки готує через аспірантуру наукових працівників в області педагогічних наук і викладачів педагогічних дисциплін для педвузів.

В аспіранти приймаються громадяни СРСР не старші 40 років, які мають закінчену вищу педагогічну освіту, стаж педагогічної роботи в школі і виявили здібності до науково-дослідної роботи.

Заяви про прийом подавати на ім'я директора інституту з зазначенням відділу, на який бажає вступити, додавши: диплом про закінчення вищого педагогічного учбового закладу (в оригіналі або завірену копію), автобіографію і анкету, документи про відношення до військової повинності, характеристику з останнього місця роботи або навчання, висновок про стан здоров'я та дві фотокартки.

Всі вступаючі повинні скласти іспити з основ марксизму-ленінізму, однієї з іноземних мов і спеціальної дисципліни в обсязі програми педвузів.

Прийом заяв з 25 квітня до 15 липня.

Прийомні іспити проводитимуться з 25 по 29 серпня.

Особи, затверджені в стаціонарну аспірантуру, будуть забезпечені стипендією в розмірі 400 крб. на місяць.

Звертатись за довідками, а також надсилати заяви з документами по адресу: Київ, вул. Жертв Революції, № 12.

Директор інституту І. ДЕМ'ЯНЕЦЬ.

2665

Н 562

1941

Наукова сесія, присвячена

К. Д. Ушинському

[Доповіді директора інституту Й. Ліпмана,
С. Чавдарова та Г. Костюка]

Комуністична освіта. — 1941. — № 3. — С. 118. 2676/573Ж

В цьому році педагогічна громадськість України відзначала 70-річчя з дня смерті видатного російського педагога К. Д. Ушинського. Народний комісаріат освіти УРСР та Науково-дослідний інститут педагогіки в січні ц. р. скликали наукову сесію, присвячену К. Д. Ушинському. На сесію зібралися заслужені вчителі, професори, наукові працівники учбових та наукових закладів. Прибула і онука Ушинського — Н. О. Потто [...].

З доповіддю про життєвий шлях К. Д. Ушинського виступив директор Науково-дослідного інституту педагогіки, доцент тов. Ліпман. Він розповів про багатогранну педагогічну, літературну і громадську діяльність визначного майстра педагогічної справи.

У своїй доповіді «Ушинський як психолог» проф. Г. С. Костюк вказав, що Ушинський був великим знавцем людської психології. Завдання полягає в тому, щоб, відкинувши в його спадщині хибне, взяти все позитивне, яке має велику цінність для радянської педагогіки. На цьому перше пленарне засідання закінчилося. Другого дня працювали такі секції: педагогіки, психології та методики мови. На секціях було заслухано 25 наукових доповідей.

На прикінцевому пленарному засіданні сесії з доповіддю про основи дидактики Ушинського виступив проф. С. Х. Чавдаров. Проаналізувавши дидактичні принципи Ушинського, тов. Чавдаров звернув особливу увагу присутніх на те, що видатний майстер педагогічної справи надавав особливого значення викладанню рідною мовою, наочності викладання, розвиткові логічного мислення і т. д.

У схваленій одноголосно резолюції пропонується видати два збірники наукових доповідей, прочитаних на сесії, створити науково-педагогічний фільм про життя і діяльність Ушинського, а в

педагогічному музеї організувати відділ, присвячений Ушинському. Другого дня делегація з учасників наукової сесії відвідала могилу Ушинського на території колишнього Видубецького монастиря і поклала на неї вінок з живих квітів.

Перше засідання
Науково-методичної ради НКО УРСР
[Виступ С. Чавдарова з доповіддю про зміни
у програмах і навчальних планах шкіл УРСР
на 1941/42 навчальний рік]

Комуністична освіта. — 1941. — № 6. — С. 121. 2679/576Ж

Перше засідання Науково-методичної ради народного комісаріату освіти УРСР відбулося 17—19 квітня.

Відкриваючи засідання, народний комісар освіти УРСР тов. Бухало сказав, що головне завдання Ради як науково-консультативного органу наркомату полягає в тому, щоб допомагати органам народної освіти розв'язувати актуальні питання радянської педагогіки, удосконалювати і поліпшувати програми і навчальні плани.

З доповіддю про зміни в програмах і навчальних планах шкіл УРСР на 1941/42 навчальний рік виступив проф. С. Х. Чавдаров. Доповідач заявив, що існуючі програми стабілізувалися і на практиці виправдують себе. Проте, життя вимагає дальшого удосконалення їх. Як повинно йти це удосконалення? Тов. Чавдаров говорив, що треба розвантажити програми з окремих предметів: математики, літератури, Конституції СРСР і т. д. До програм цих предметів необхідно внести години для практичної підготовки учнів.

Далі тов. Чавдаров звертає увагу присутніх на те, що деякі пояснювальні записки до програм погано відредаговані, а програми не погоджені за стабільними підручниками. Наприклад, в пояснювальній записці до програми з хімії говориться про потребу вивчення історії хімії, але як її вивчати — вказівок немає. Щодо програми з малювання, то її треба цілком переробити відпові-

дно до вказівок М. І. Калініна на Всеросійській нараді керівних працівників органів народної освіти.

Слід також замінити і застарілу програму з Конституції СРСР. Тов. Чавдаров пропонує взяти за пояснювальну записку до програми Конституції СРСР статтю академіка Вишинського «Принципи Сталінської Конституції», яка була надрукована в газеті «Правда» від 5 грудня 1940 р.

Зупинившись на викладанні астрономії і мінералогії, доповідач говорить, що для цих предметів відведено мало часу. Викладає ці предмети хто завгодно: і математики, і географи, і фізики. Тов. Чавдаров вносить пропозицію, щоб астрономія викладалася на уроках фізики як частина цього предмету [...].

З доповіддю про план проведення другої республіканської науково-педагогічної конференції працівників шкіл виступив директор УНДІП тов. Ліпман. Цю конференцію передбачається скликати наприкінці червня. Конференція заслухає доповідь про завдання комуністичного виховання дітей, про методіку виховної роботи в школі, роль шкільного колективу у вихованні, про роботу учнівських, піонерських організацій і т. д. Досвідом виховної роботи поділяться вчителі багатьох міських і сільських шкіл [...].

1945

**Український науково-дослідний інститут
педагогіки НКО УРСР**

[Стаття директора інституту П. Чамати про
втрати інституту за роки війни, відновлення
його роботи, підсумки діяльності за 1944 р.
та плани на 1945 р.]

Радянська школа. — 1945. — № 1—2. — С. 107—109.
25280/263Жс

Український науково-дослідний інститут педагогіки НКО УРСР, створений в перші роки радянської влади (1922 р.) за час свого існування виконав значну роботу.

Переважна більшість наукових працівників у галузі педагогіки, історії педагогіки, психології, методик, а також викладачів цих дисципліну педагогічних вищих школах УРСР дістали свою наукову підготовку в стінах цього інституту. Силами його наукових працівників видано чимало праць в галузі педагогічних наук, а також шкільних підручників. Лише за останні роки перед війною (1938—41) інститут випустив у світ кілька десятків праць. Серед них такі важливі праці як «Педагогіка» (посібна книга для студентів педінституту) за редакцією проф. С. Чавдарова, «Психологія» (посібна книга для вищих педагогічних шкіл) за редакцією проф. Г. Костюка і ряд методик викладання окремих дисциплін.

Розбійницький напад німецько-фашистських загарбників на Радянську землю і тимчасова окупація України обірвали плідотворну працю інституту. Основні його наукові працівники евакуювалися в одні райони СРСР і, включившись там в роботу різних наукових та учбових закладів, продовжували свої дослідження в галузі педагогічних наук. Але майна інституту, устаткування його кабінетів та лабораторій, наукових архівів, виготовлених до друку рукописів та бібліотеки вивезти не пощастило.

Німці завдали інституту великої шкоди: пограбували математичний, фізичний і психологічний кабінети інституту, майже

повністю знищили кабінети природознавства і хімії, педагогіки, дошкільного виховання, мови, літератури, географії, історії, повністю зникли меблі інституту, наукові архіви, виготовлені до друку рукописи. Дуже потерпіла бібліотека інституту, в якій окупанти розікрали і спалили до 20 тисяч томів, зокрема весь соціально-економічний відділ.

Переможний наступ Червоної Армії і визволення України від німецько-фашистських загарбників дали можливість відновити роботу інституту. В жовтні місяці 1943 року РНК СРСР виніс постанову про поновлення його роботи. За цією постановою в структурі інституту встановлено такі одинадцять наукових відділів: теорії та історії педагогіки, психології, дошкільної педагогіки, позашкільної та піонерської роботи, військового та фізичного виховання, художнього виховання, методики математики та фізики, методики мови та літератури, методики природознавства та хімії, методики історії, методики географії, а також бібліотека та адміністративно-господарський відділ.

Робота по відновленню інституту розпочалася ще в Харкові (жовтень-грудень 1943 року). Але повністю вона розгорнулася лише після переїзду інституту до Києва. Працівники інституту зразу приступили до освоєння нового приміщення, розшукування і збирання рештків його майна, що залишилися після окупантів, упорядкування книжкових фондів (їх залишилося близько 80000 томів), організації кабінетів тощо.

Поряд з відновленням науково-матеріальної бази інституту провадилася робота і по комплектуванню його штатів. На сьогодні в інституті працює 84 особи, серед яких наукових працівників 62. З 62 осіб, які провадять наукову роботу в інституті, професорів 10 (серед них два заслужені діячі науки і два доктори наук), доцентів 13 (серед них 6 кандидатів наук), старших наукових працівників 25, молодших наукових працівників та лаборантів 14. В складі наукових працівників інституту працює також 11 учителів з великим практичним стажем і досвідом роботи, серед них 4 заслужені вчителі.

При ряді відділів інституту згуртовано актив з учителів та дошкільних працівників м. Києва, які беруть участь у розробленні науково-методичних питань. Значну участь в науковій роботі

інституту беруть також позаштатні наукові кореспонденти, які добираються з кращих учителів шкіл та викладачів педагогічних дисциплін в вишах м. Києва і периферії. Таких наукових кореспондентів по всіх відділах інституту тепер є понад 60. Частина з них готується до складання кандидатського мінімуму шляхом екстернату, дехто готує кандидатські дисертації. При відділах педагогіки, психології, методики математики і фізики вже відновлена аспірантура.

У своєму плані наукової роботи на 1944 рік інститут передбачав розроблення навчальних планів та програм для початкової та середньої школи, виготовлення підручників для середньої школи, розроблення заходів до піднесення якості навчання в школі, питань виховної роботи в школі, військово-фізичної підготовки учнів, піонерської та позашкільної роботи, підготовки учнів до практичної діяльності, організації й методики виховної роботи в дитячому садку, питань історії педагогіки та психології, зокрема історії школи й освіти на Україні.

Опрацьовуючи ці питання, відділи інституту протягом 1944 року підготували до друку ряд наукових праць.

Найважливіші з них такі: Історія педагогіки (підручник для педагогічних вищих шкіл); синтаксис з української мови (підручник для 6 і 7 класу середньої школи); посібна книга з педагогіки для військових керівників середньої школи: психологічні ідеї Ланге (кандидатська дисертація); психологічна система К. Ушинського (кандидатська дисертація); тема оборони Вітчизни в творчості О. Корнійчука (кандидатська дисертація) і ін.

Крім того, виготовлено ряд методичних посібників для вчителя, як от: стилістичні роботи з української мови в середній школі; українська література часів Вітчизняної війни і її використання в школі; російська література часів Вітчизняної війни і її використання в школі; як розв'язувати арифметичні задачі; перші уроки з геометрії; саморобні прилади з фізики; методика розв'язування задач з фізики; виховна робота в школі (збірник статей на допомогу вчителю); організація природничого кабінету в школі і цілий ряд інших.

Виконуючи наукову тематику, працівники інституту водночас провадили широку громадсько-педагогічну роботу, подавали ак-

тивну допомогу НКО УРСР і органам народної освіти у відновленні роботи шкіл, зруйнованих німецько-фашистськими загарбниками, брали активну участь в роботі по підвищенню фахової і методичної кваліфікації учителів.

Протягом року в інституті відбулось 8 наукових пленумів ознаменування дат народження й смерті, на яких було заслухано 34 наукові доповіді. Наукові працівники інституту за рік прочитали 900 лекцій та доповідей, дали понад 1500 консультацій, склали понад 100 рецензій на програми й підручники, написали до педагогічних, комсомольських та дитячих газет 50 статей.

Для опрацювання в 1945 році інститут визначив такі актуальні проблеми і галузі педагогічних наук: проблема розуміння учнями навчального матеріалу, успішність учнів початкової та середньої школи і шляхи її піднесення; основи морального виховання в радянській школі; удосконалення методів викладання основних предметів в початковій та середній школі; військово-фізична підготовка в системі комуністичного виховання; основи методики естетичного виховання в молодших класах; шляхи виховання самодіяльності і ініціативи в роботі піонерської організації; основи методики фізичного виховання дітей дошкільного віку та інші.

Всі ці проблеми конкретизовані у 92 темах історичного і методичного характеру, які мають бути опрацьовані за планом інституту в 1945 р.

З метою створення досвідної бази до інституту прикріплені дві середніх школи м. Києва — чоловіча та жіноча. Досвідна робота в цих школах лише починає розгортатись, але й той невеликий досвід, який є, показує, що вона може дати позитивні наслідки.

В плані роботи інституту на 1945 рік досить значне місце займає також праця над навчальними планами, програмами й підручниками для початкової і середньої школи. Вона має розгортатися у напрямі перегляду діючих навчальних планів, програм та підручників з метою внесених потрібних змін і їх дальшого ґрунтовного удосконалення відповідно до зрослих вимог навчально-виховної роботи нашої школи. Ґрунтовному аналізу піддані програми і підручники з української та російської мови для початкової школи.

Заплановано створити «Настільну книгу вчителя початкової школи», в якій мають бути подані основні відомості з дидактики, методики, психологічних основ навчально-виховної роботи і інші відомості, необхідні для вчителя початкової школи. Важливість такої книги очевидна. Вона допоможе вчителеві початкової школи піднести свої кваліфікацію і забезпечити вищу якість навчально-виховної роботи.

В зв'язку з передбачуванним викладанням курсу психології в середній школі має бути виготовлений відповідний підручник. Так само має бути виготовлений підручник з психології і для педагогічних шкіл. Крім того, передбачається скласти підручники з методики літературного читання, методики арифметики, стереометрії і деякі інші.

Розгортання господарчого і культурного будівництва на Україні, відбудова культурно-освітніх та навчально-виховних закладів, зруйнованих німецько-фашистськими загарбниками, завдання піднесення якості навчально-виховної роботи в початковій та середній школі відповідно до останніх постанов партії і уряду вимагають інтенсивного розвитку педагогічних наук. Український науково-дослідний інститут педагогіки, являючись основним осередком науково-педагогічної думки на Україні, повинен посісти значне місце в здійсненні цих вимог. Але йому одному годі й думати впоратися зі всіма завданнями в справі розвитку педагогічних наук. Для успішного здійснення цих завдань потрібне об'єднання сил наукових працівників УНДІПу, педагогічних кафедр університетів, педагогічних та учительських інститутів, інститутів удосконалення кваліфікації учителів і досвідчених учителів, майстрів педагогічної справи.

П. Р. Чамата

1946

**В Українському науково-дослідному
інституті педагогіки**

[Про підсумки діяльності інституту за 1945 р.
та плани на 1946 р.]

Радянська школа. — 1946. — № 1—2. — С. 114—115.
25265/247Жс

Колектив наукових працівників УНДІПу провів у 1945 р. значну роботу. Виготовлено і здано до друку праці: «Пам'яті Сковороди», збірник за редакцією дійсного члена Академії наук П. Г. Тичини, «Радянська школа і організація її роботи» під ред. проф. С. Х. Чавдарова, «Про виховну роботу в школі» під ред. канд. пед. наук П. Р. Чамати, «Методика пояснювального читання» під ред. проф. Я. Б. Резніка, «Методика літературного читання» під ред. канд. пед. наук П. К. Волинського, «Нариси з методики викладання літератури в середній школі» Ф. Ф. і Т. Ф. Бугайко та інші.

Наукові працівники УНДІПу підготували також багато підручників для початкової і середньої школи, як от: «Українська мова», підручники для I, II, III, IV класів початкової школи (проф. С. Х. Чавдаров), граматика української мови, ч. I — Морфологія і ч. II — Синтаксис (А. О. Загородський), «Русский язык» для III класу (Г. І. Понаровська) і для IV класу (Г. І. Понаровська та М. І. Салтиков) для шкіл з українською мовою викладання, «Читанка» для II класу (Т. Ю. Горбунцова), «Українська література», підручник для VIII класу (П. К. Волинський), «Хрестоматія з української літератури» для VI класу (П. К. Волинський, С. М. Канюка, Н. І. Падалка), «Хрестоматія з української літератури» для VII класу (Ф. і Т. Бугайко), підручник з арифметики для III і IV класів під ред. проф. О. М. Астряба та інші.

УНДІП брав активну участь у розробці заходів до піднесення якості роботи навчальних закладів НКЮ, інститутів удосконалення кваліфікації вчителів, облВНО, методкабінетів, в організації

республіканських та обласних нарад працівників народної освіти й подавав систематичну допомогу вчителям школи.

На 1946 р. план УНДІПу передбачає такі наукові завдання. Буде опрацьований посібник «Педагогіка» для вищих пед. шкіл (засл. діяч науки проф. С. Х. Чавдаров і доктор пед. наук проф. Я. Б. Резнік). Буде виготовлено ряд праць з історії освіти: «Школа й освіта УРСР за 30 років (1917—1947)», «Нариси з історії освіти на Україні», «Нариси з історії вчень про моральне виховання», «А. С. Макаренко про виховання», «Дошкільне виховання в УРСР за 30 років», «Історія піонерського руху в УРСР», «Розвиток методики математики в УРСР за 30 років», «Фізика в школах УРСР за 30 років», «Нарис розвитку методики природознавства в УРСР за 30 років» та ін.

В галузі дидактики передбачено праці: «Зразкові уроки пояснювального читання», «Повторення на уроках пояснювального читання». Велика увага буде приділена розробці питань виховної роботи школи («На допомогу класному керівникові», «Виховання працьовитості», «Виховання товарищескості і дружби серед учнів» та ін.). Для дошкільних працівників заплановано теми: «Бесіда як засіб розвитку мови дітей дошкільного віку», «Творчі ігри», «Рухливі ігри» та ін.; для піонерпрацівників: «Виховання самодіяльності й ініціативи піонерів», «Трудове виховання в технічних гуртках». Для допомоги школі в художньому вихованні передбачається розробити: «Основи музичної грамотності в початковій школі», «Пісенник для початкової школи», «Дидактичний матеріал для уроків малювання в I—IV класах», «Художнє слово в початковій школі».

В справі військово-фізкультурної підготовки учнів школа дістане такі посібники: «Рухливі ігри в початковій школі», «Відомості з військової топографії в середній школі», «Методика викладання тактичної підготовки», «Обладнання військового кабінету».

Найбільше тем буде опрацьовано з методик викладання основ наук. Передбачається опрацювати 23 теми, серед них: «Методика викладання російської мови в середній школі з українською мовою викладання», «Нариси з методики орфографії в середній школі», «Стилістичні роботи з української мови», «Письмові праці з літератури», «Нариси з методики викладання історії в середній

школі», «Викладання Конституції», «Основні питання викладання арифметики в початковій та середній школі», «Методика вивчення оптики в середній школі», «Лабораторні заняття з фізики», «Основні питання викладання хімії в VII—X класах», «Основні методики географії».

В 1946 р. працівники УНДІПу виготовлять підручники з української літератури для VIII класу, з російської мови для IV класу шкіл з українською мовою викладання, читанку для II класу та хрестоматію з української літератури для VII класу.

Наукові сесії інститутів педагогіки і психології, присвячені 30-річчю УРСР

[Виступ директора УНДІП С. Чавдарова «30 років освіти і школи УРСР»; тематика доповідей співробітників інституту на пленарному та секційних засіданнях]

Радянська школа. — 1948. — № 1. — С. 62—64. 25261/243Жс

28—31 січня відбулась наукова сесія Українського науково-дослідного інституту педагогіки, присвячена 30-річчю Радянської України. Крім працівників Інституту педагогіки, на сесії були присутні вчителі шкіл м. Києва, працівники Інституту удосконалення кваліфікації вчителів, викладачі вузів, аспіранти, студенти.

Після вступної промови заступника міністра освіти УРСР О. М. Філіпова з доповіддю «30 років освіти і школи УРСР» виступив директор Інституту, заслужений діяч науки професор С. Х. Чавдаров.

— За 30 років життя і боротьби в умовах радянської влади,— говорить проф. Чавдаров,— під проводом більшовицької партії, під керівництвом геніальних вождів Леніна і Сталіна український народ досяг величезних успіхів на всіх ділянках народного господарства, культури, науки, освіти. Минулі тридцять років соціалістичного будівництва були також періодом будівництва нової радянської школи, буйного розквіту народної освіти.

На численних фактах і цифрах проф. Чавдаров показує ті колосальні зміни, які сталися в справі народної освіти після перемоги радянської влади. До революції царський уряд, поміщики і капіталісти всіляко затримували розвиток шкіл, внаслідок чого «чотири п'ятих дітей шкільного віку царизм залишав поза школою» (Ленін). На Київщині, наприклад, школою було охоплено всього 27 відсотків дітей. У школах, особливо у гімназіях, навчались переважно діти панівного класу — поміщиків, капіталістів, крупних чиновників, духовництва.

Після встановлення радянської влади на Україні йде процес широкої демократизації школи. Невпинно зростає кількість шкіл, в них навчаються діти трудящих. Радянська школа, вся система освіти й виховання розвивається на соціалістичній основі. Невпинно зростає питома вага семирічних і середніх шкіл. Напередодні Великої Вітчизняної війни на Україні в семирічних школах навчалось в 47,4 рази, а в середніх школах — у 17,2 рази більше учнів, ніж до революції.

Одночасно відбувається процес ліквідації неписьменності та малописьменності серед дорослого населення. Близько 8 мільйонів неписьмених на Україні стали письменними. Радянська Україна давно вже стала республікою суцільної письменності, крім деякої частини населення західних областей, що довгий час перебували поза межами СРСР.

У школи республіки прийшли десятки тисяч учителів — могутній загін нової радянської інтелігенції, вирощеної і виплеканої партією більшовиків. Озброєні марксистсько-ленінською наукою, до кінця віддані великій партії Леніна — Сталіна, вчителі виховують дітей у комуністичному дусі, готують могутнє плем'я будівників комунізму.

На пленарних засіданнях наукової сесії прочитали доповіді: «Ленінізм — найвище досягнення російської і світової науки й культури» — кандидат історичних наук В. Т. Чунтулов; «Перемога радянської влади на Україні» — кандидат історичних наук І. М. Премислер; «Деградація буржуазної педагогіки доби імперіалізму» — проф. Й. Б. Селіханович; «М. І. Калінін про радянську школу і вчителів» — науковий співробітник І. П. Тертичний; «С. М. Кіров про школу і навчання» — науковий співробітник І. А. Вінниченко; «Л. М. Каганович про освіту і виховання» — аспірантка О. І. Борисова.

Близько двадцяти доповідей на педагогічні й методичні теми наукові працівники УНДІПу прочитали в секціях. Зокрема, учасники педагогічної секції заслухали і обговорили доповіді: «Спогади вчительки про молодогвардійців» — ст. науковий співробітник Т. Ю. Горбунцова; «З історії піонерської організації на Україні» — ст. науковий співробітник Д. Л. Ваккер; «Правила для учнів та їх застосування в початковій школі» — канд. педагогічних наук

Р. І. Беккер; «Виховання культурних навичок і звичок у школі й сім'ї» — заслужений учитель УРСР П. А. Горбатий; «Рухливі ігри в початковій школі» — кандидат біологічних наук Р. І. Тамуріді.

В секції методики гуманітарних наук були прочитані доповіді: «Ідейно-політичне виховання у викладанні літератури» — канд. педагогічних наук П. К. Волинський; «Виховання національної гордості при вивченні географії» — канд. педагогічних наук І. П. Старовойтенко; «Розвиток методики викладання російської мови за 30 років» — канд. педагогічних наук Г. І. Понаровська; «До питання про вивчення складних випадків другорядних членів речення» — канд. педагогічних наук Б. М. Кулик; «Заходи піднесення орфографічної успішності учнів» — канд. педагогічних наук А. О. Загородський; «Відомості з історії на уроках пояснювального читання» — мол. науковий працівник І. М. Скрипкін.

Секція фізико-математичних наук заслухала доповіді: «Вітчизняні фізики й техніки-винахідники» — канд. педагогічних наук М. Й. Розенберг; «Нове у вивченні акустики в середній школі» — проф. О. К. Бабенко; «Арифметика в старших класах середньої школи» — канд. педагогічних наук М. Б. Гельфанд; «Теорія границь у середній школі» — канд. педагогічних наук І. Є. Шиманський; «Задачі на побудову геометричних місць» — ст. науковий працівник О. П. Сергунова.

При обговоренні заслуханих доповідей учасники сесії, зокрема вчителі, відзначили, що працівники науково-дослідного інституту педагогіки висвітлили в своїх доповідях різні актуальні педагогічні і методичні проблеми, зв'язані з навчанням і вихованням дітей у школі. Найбільше уваги було приділено питанням ідейно-політичного виховання учнівської молоді.

Разом з тим було висловлено побажання, щоб УНДІП надалі ще більше вивчав і науково-узагальнював передовий досвід радянської школи, поширював і зміцнював зв'язки з передовими вчителями, інститутами удосконалення кваліфікації вчителів, з ученими, які працюють у периферійних вузах.

Закриваючи наукову сесію, проф. Чавдаров підсумував її роботу.

Учасники сесії з великим піднесенням прийняли привітальні листи Й. В. Сталіну і М. С. Хрущову [...].

1951

**Засідання вченої ради Українського
науково-дослідного інституту педагогіки**

**[Про хиби в роботі інституту
та шляхи її поліпшення]**

Радянська школа. — 1951. — № 2. — С. 59. 15862/435Жс

Український науково-дослідний інститут педагогіки присвятив розширене засідання Вченої ради обговоренню передової статті «Правдъ» від 5 лютого 1951 року.

Заступник директора УНДІП доцент М. П. Ніжинський у своїй промові відзначив, що оцінка стану педагогічних наук, дана «Правдой», цілком стосується науковців УНДІП.

Частина наукових співробітників УНДІП, заявив він, перебуває в полоні віджилих традицій. Це проявляється насамперед у відриві теорії від практики, в замиканні окремих працівників у вузькому колі малоцікавих або непотрібних питань.

Це проявляється і в тому, що деякі наукові співробітники намагаються підмінити справжнє глибоке наукове дослідження добиранням випадкових фактів для підтвердження власних положень, не обгрунтованих практикою.

Так було, наприклад, зі збірником «Про піднесення успішності учнів початкової школи». Відірвавшись від практики, діючи поза нею, автори окремих праць займалися дрібницями, стоячи осторонь справи розв'язання серйозних, життєво важливих питань практики навчання і виховання підростаючого покоління.

Тираж виданих робіт незначний, і вони не доходять до школи. Так, книга заслуженого вчителя школи УРСР П. А. Горбатого «З досвіду викладання математики в школі» надійшла до Вінницької області в кількості 100 примірників, з яких 80 закупила бібліотека Педінституту.

Великою хибою в роботі УНДІП є те, що він досі не подав учителям потрібної допомоги з найістотніших питань. Відділ методики мови до цього часу не видав доброго посібника для вчителів

про перебудову викладання мови в школі в світлі геніальної праці Й. В. Сталіна «Марксизм і питання мовознавства». Відділ методики географії ще не виготовив серйозної праці, яка б давала вчителям докладні вказівки про високоідейне викладання географії капіталістичних країн, про показ учням переваг соціалістичного ладу над капіталістичним.

Для ліквідації недоліків у роботі інституту, для того щоб посувати вперед педагогічну науку, потрібно піднімати і ґрунтовно опрацьовувати найважливіші принципіальні поняття практики навчально-виховної роботи, потрібна організація серйозних, гострих творчих дискусій з цих питань, потрібне ширше розгортання критики і самокритики. Треба боротися за те, щоб наукова продукція інституту була на рівні високих вимог нашої великої сталінської епохи.

Заслужений діяч науки УРСР проф. О. М. Астряб у своєму виступі підкреслив, що однією з причин відставання роботи інституту від вимог життя є надмірна перевантаженість і розпорошеність наукової тематики.

Крім здійснення плану науково-дослідної роботи, УНДІП одержує безліч додаткових, поточних завдань, які заважають йому цілком віддатись основній роботі. Не має УНДІП і своєї педагогічної лабораторії — базових шкіл, хоч питання про це піднімалося вже давно.

Професор М. Ф. Даденков, кандидати наук Г. М. Боришполець, М. Й. Розенберг, В. І. Масальський, О. Т. Діброва та інші працівники УНДІП зупинялися на хибах у роботі інституту та на шляхах поліпшення роботи. Вони зазначали, що досі не створена ще методика наукового дослідження виховного процесу, тому в практиці дослідження є багато випадковостей. Треба спланувати роботу інституту на 5 років, зменшити кількість тем і поглибити їх опрацювання, займатися найважливішими питаннями навчально-виховної роботи.

Розширене засідання Вченої ради УНДІП прийняло розгорнуте рішення, в якому викрито хиби в роботі інституту і накреслено шляхи до її поліпшення. Вчена рада зобов'язала всі відділи переглянути п'ятирічний план їх науково-дослідної роботи, звести до мінімуму кількість тем і забезпечити поглиблене їх опрацювання. Визнано за потрібне розробити методику наукового дослі-

дження основних тем. Ухвалено просити Міністерство освіти УРСР закріпити за інститутом окремі школи, які повинні стати лабораторіями науково-педагогічного дослідження, щоб потім перевірені результати роботи можна було поширювати на всі школи. Вчена рада підкреслила необхідність дальшого розгортання критики і самокритики у відділах і в інституті в цілому, творчих дискусій, сміливої боротьби думок як основи для дальшого розвитку радянської педагогічної науки.

І. Г. Колесник,
кандидат педагогічних наук

1952

**Наукова сесія Українського науково-
дослідного інституту педагогіки
і педагогічні читання**

[Про роботу відділів мови і літератури]

Українська мова в школі. — 1952. — № 5. — С. 94—95.
18956/2523Жс

З 3 по 6 липня ц. р. в м. Києві відбулися наукова сесія Українського науково-дослідного інституту педагогіки і педагогічні читання, присвячені другій річниці з дня виходу у світ праці Й. В. Сталіна «Марксизм і питання мовознавства».

На сесію і педагогічні читання були запрошені кращі вчителі початкових, середніх і старших класів шкіл з різних областей УРСР, а також викладачі вузів, наукові працівники і методисти.

Відкриваючи сесію, заступник директора УНДІП М. Ніжинський відзначив важливість і необхідність щорічних читань, присвячених геніальним працям Й. В. Сталіна з питань мовознавства і конкретним, практичним питанням, пов'язаним з дальшою перебудовою викладання мов у школі в світлі вчення Й. В. Сталіна про мову. Те, що ми робимо тепер, сказав М. Ніжинський, є лише початком тієї великої роботи, яку нам, разом з широким активом учительства, треба розгорнути надалі. Перед викладачами мов середніх шкіл, вузів, науковими працівниками і методистами стоїть невідкладне завдання домогтися, щоб у тісній співдружбі науки і практики піднести на вищий рівень майстерність викладання обох братніх мов — української і російської — в нашій республіці. Вірним дороговказом у боротьбі за нові й нові успіхи в цьому завжди будуть праці великого корифея науки Й. Сталіна.

У першій день роботи учасники сесії та педагогічних читань заслухали дві доповіді. Завідуючий відділом методики мови УНДІП кандидат філологічних наук В. Масальський у своїй доповіді «Вивчення української та російської мов у середній школі і завдання методики мови у світлі праць Й. В. Сталіна з питань

мовознавства» висвітлив проблеми, пов'язані з навчанням мови, розглянув набутий за два роки досвід середньої школи, показавши, в яких напрямках ішла перебудова викладання мов, як кращі вчителі Радянської України працювали в справі всебічного розвитку усної і писемної мови учнів, як передові вчителі багатьох шкіл республіки домоглися ґрунтовних знань у своїх вихованців. Разом з тим доповідач вказав і на недоліки в роботі деяких учителів, на факти недостатньої успішності учнів з мов, що викликаються, головним чином, недосконалістю методів і прийомів навчання, подекуди ще незадовільною організацією і проведенням уроку — цієї основної форми навчально-виховного процесу.

З інтересом вислухали учасники сесії також і доповідь завідуючого відділом методики літератури УНДІП кандидата філологічних наук К. Сторчака «Праці Й. В. Сталіна з питань мовознавства і завдання викладання літератури в середній школі» [...].

Науковий працівник УНДІП М. В. Павлович у своїй доповіді «З методики викладання фонетики» виклав основні принципи вивчення фонетики в середній школі, правильно вказавши на її роль, завдання і місце у системі праці вчителя над мовою [...].

Змістовні доповіді (розділи дисертаційних праць) прочитали аспіранти відділу методики мови УНДІП Г. В. Лемко («Методика вивчення іменника в 5 класі») і З. А. Вовк («З методики вивчення дієслова в 5 класі») [...].

На вечірньому засіданні учасники сесії заслухали доповіді: наукового співробітника УНДІП Г. І. Купрієнка «Про методику навчання орфографії в середній школі», аспіранта відділу методики мови О. М. Біляєва «Праця над орфографічними помилками учнів у середній школі» (фрагмент з дисертації) [...].

Старший науковий співробітник УНДІП кандидат педагогічних наук А. П. Медушевський доповів про методику викладання синтаксису, а ст. науковий співробітник О. В. Пасхіна — про викладання російської мови в старших класах.

На засіданні 6 липня з доповідями виступали: ст. науковий співробітник УНДІП О. Р. Мазуркевич — «Роль передової російської культури в розвитку української літератури другої половини ХІХ — початку ХХ ст.» і ст. науковий співробітник УНДІП

А. Б. Трипільський — «Про критерій художності літературного твору».

Протягом чотирьох днів було прочитано 35 доповідей, з них 24 — учителями-практиками.

1953

Невпинно підвищувати рівень ідейно-виховної роботи в школі

[Виступи М. Ніжинського, О. Борисової, О. Мазуркевича, І. Колесник, В. Козинець, О. Астряба, Є. Видро, Т. Горбунцової, Т. Цвелих, О. Діброви, С. Чавдарова та ін.]

Радянська школа. — 1953. — № 4. — С. 61—64. *25243/225Жс*

На об'єднаному засіданні учених рад Українського науково-дослідного інституту педагогіки і Науково-дослідного інституту дефектології, яке відбулося наприкінці січня, обговорювалися питання ідейно-виховної роботи з учнями шкіл УРСР в світлі рішень ХІХ з'їзду КПРС.

З доповіддю виступив кандидат педагогічних наук М. П. Ніжинський [...]:

— З дитинства, з шкільних років формуються характер, звички, нахили людини, визначається її моральне і політичне обличчя. Ми повинні виховувати учнівську молодь у діалектико-матеріалістичному, комуністичному дусі і оберігати її від будь-яких впливів розтлінної буржуазної ідеології, пережитків приватновласницької психології і моралі — егоїзму, байдужості, лінощів, боягузтва і т. п.

М. П. Ніжинський спиняється на окремих фактах, які свідчать про те, що при недостатній пильності, увазі до питань ідейного спрямування уроків можливі різні прояви аполітичності, об'єктивізму, на перший погляд навіть важко помітні. Доповідач підкреслює складність боротьби з проявами ворожої ідеології в навчальній роботі і необхідність у зв'язку з цим особливої політичної пильності; він наводить слова видатного радянського педагога А. С. Макаренка: «У формуванні особи ми повинні бути надзвичайно уважні й мати добру політичну чуйність. Ця політична чуйність є першою ознакою нашої педагогічної кваліфікації».

Говорячи про моральне виховання учнів, М. П. Ніжинський висловлює думку про те, що вплив горезвісної теорії безконфліктності позначився і на педагогічній літературі. Виховний процес нерідко змальовувався як безхмарний, без труднощів, перешкод і суперечностей. На думку деяких авторів робіт з питань педагогіки, виховання зводиться головним чином до того, щоб виховувати на позитивних прикладах, не загострюючи в той же час уваги на необхідності виховувати в молоді непримиренне ставлення до всього негативного, ворожого нам. Така однобічність, зазначає доповідач, дезорієнтує вчителів, відвертає їх увагу від розв'язання важливих і складних виховних завдань.

Піднесення роботи радянської школи на рівень завдань, поставлених ХІХ з'їздом партії,— почесний обов'язок усіх вчителів, керівників шкіл, працівників, органів народної освіти. Нові, зрослі завдання покладаються на працівників педагогічної науки. Доповідач повідомляє, що колектив УНДІП працює над створенням підручника з педагогіки для педвузів, в якому мають бути науково розроблені питання шкільної педагогіки, враховані досягнення радянської педагогічної науки і передового педагогічного досвіду. Готується також ряд наукових праць, які допоможуть учителям республіки успішніше здійснювати навчання і комуністичне виховання підростаючого покоління.

Після доповіді розгорнулися жваві дебати.

— ХІХ з'їзд КПРС,— сказала у своєму виступі кандидат педагогічних наук О. І. Борисова,— підкреслив велике значення комуністичного виховання радянських людей. Важливим завданням загальноосвітньої школи є виховання в молоді високих морально-політичних почуттів.

Промовець докладно розглядає проблему виховання почуття відповідальності — однієї з важливих моральних якостей будівників комунізму. Почуття відповідальності є конкретним, дійовим виразом патріотизму радянської людини, її любові до своєї країни, готовності віддати всі свої сили і енергію на благо Батьківщини. На велике значення виховання цього почуття в масах трудящих неодноразово вказував великий вождь і учитель Йосиф Віссаріонович Сталін.

О. І. Борисова говорить далі про те, що в педагогічній літературі — підручниках з педагогіки, психології, в педагогічних журналах — ця проблема висвітлювалась абсолютно недостатньо: про почуття відповідальності, необхідність його виховання говориться здебільшого лише в кількох словах. Промовець підкреслює, що систематичне наполегливе виховання цього почуття в учнівської молоді — важливий обов'язок кожного вчителя. Треба домагатися того, щоб учні не тільки розуміли важливість відповідального ставлення до своєї справи, але й формувати в них навички такого ставлення. Необхідно виховувати в молоді переконання, що її навчання, шкільна праця є такою ж суспільно важливою діяльністю, як і праця дорослих на різних ділянках комуністичного будівництва.

Велике виховне значення, — говорить О. І. Борисова, — має і правильна організація вчителем уроку, методика його проведення, форми контролю за виконанням учнями класних і домашніх завдань. Промовець підкреслює роль критики і самокритики в учнівському колективі для виховання в молоді почуття відповідальності.

Старший науковий співробітник УНДІП кандидат філологічних наук О. Р. Мазуркевич присвятив свій виступ завданню виховання радянських учнів у дусі ленінсько-сталінської дружби народів і пролетарського інтернаціоналізму.

Успішно виконати таке почесне завдання покликана допомогти вчителеві педагогічна наука. Але в підручниках з педагогіки і для педучилищ, і для учительських, і для педагогічних інститутів — ці питання розроблені недостатньо. Працівники педагогічної науки, зокрема УНДІП, залишаються ще у великому боргу перед радянським учителем. Відділ педагогіки УНДІП, як і інші відділи, не підготував достатньої кількості повноцінних праць про виховання в учнів почуттів дружби і любові до великого російського народу і всіх народів Радянського Союзу, до трудящих усіх національностей, почуття священної ненависті до ворогів людства — американських расистів та їх мерзенних наймитів — українських, єврейських та ін. буржуазних націоналістів, космополітів. Промовець зазначає, що і журнал «Радянська школа» не вміщував конкретних статей на цю тему, обмежувався загальними декларативними виступами.

— Перед нами,— говорить, закінчуючи виступ, О. Р. Мазуркевич,— стоїть велике і благородне завдання: створити високоідейні наукові праці, спільними зусиллями всіх науковців республіки, у творчій співдружності УНДІП з Академією педагогічних наук РРФСР, наполегливо збільшувати наш вклад до загальної справи піднесення радянської педагогічної науки на рівень завдань, поставлених ХІХ з'їздом партії, великим Сталіним.

Старший науковий співробітник УНДІП кандидат педагогічних наук І. Г. Колесник говорить про те, що в світлі рішень ХІХ з'їзду партії про всемірне посилення ідеологічної роботи особливого значення набирає виховання підростаючого покоління в дусі комуністичної ідейності, ненависті до розтлінної буржуазної ідеології.

Промовець підкреслює, що важливе місце в усій виховній роботі вчителів, шкільних піонерських і комсомольських організацій повинно займати роз'яснення учням переваг радянського державного і суспільного ладу над капіталістичним, викриття імперіалістичної політики американських паліїв війни, реакційної суті політики буржуазії в галузі освіти і виховання. Учні мають усвідомити, що в той час, коли в нашій країні здійснюється широка програма культурного будівництва, спрямована на виховання всебічно розвинених людей, активних діячів суспільного розвитку, імперіалістична буржуазія шукає всіляких засобів до того, щоб убити в людині все людяне, скалічити її фізично і морально, перетворити на придаток до машини. Сучасна буржуазна педагогіка і психологія ґрунтуються на ідеалістичній філософії, яка підбирає з смітника історії найреакційніші концепції і спрямовує їх на пропаганду расизму, космополітизму. Згубний вплив буржуазної педагогіки, школи, літератури і мистецтва проявляється в зростанні злочинності в США.

І. Г. Колесник говорить, що вчителі всіх предметів повинні застосовувати в процесі викладання прийоми протиставлення, показувати діаметральну протилежність антинародної політики уряду США, інших імперіалістичних країн і політики нашого уряду, спрямованої на задоволення постійно зростаючих матеріальних і культурних потреб членів суспільства. Треба виховувати в нашому підростаючому поколінні патріотизм, палку любов до своєї прекрасної Батьківщини [...].

Про завдання наукових працівників у справі піднесення ідейно-теоретичного рівня викладання історії в школі говорила завідуючий відділом методики історії УНДІП, кандидат історичних наук В. П. Козинець. В програмі з історії СРСР недостатню увагу приділено глибокому розкриттю братніх зв'язків українського і російського народів. Неповно висвітлюється це питання і в підручниках для середньої школи. Певну практичну допомогу вчителям історії подасть готовий до друку методичний посібник з історії для 10 класу. Відділ працює також над збірником матеріалів про виховання радянського патріотизму.

Заслужений діяч науки УРСР проф. О. М. Астряб говорив про ідейне виховання учнів у процесі викладання математики. На уроках з цього предмету вчителі мають великі можливості для виховання в наших дітей кращих моральних якостей — волі, зосередженості, наполегливості, вміння переборювати труднощі і перешкоди. Розв'язуючи з учнями задачі, насамперед такі, зміст яких пов'язаний з сучасністю, з практикою комуністичного будівництва, треба створювати в дітей образні уявлення, які б викликали в них почуття патріотизму, радянської національної гордості.

— Вихованню цих благородних почуттів,— говорить далі О. М. Астряб,— сприяє також ознайомлення учнів з біографіями видатних вітчизняних математиків, розповіді про їх мужню діяльність в жорстких умовах царизму. Слід більше і краще використовувати конкретний історичний матеріал, показувати учням пріоритет нашої вітчизняної науки.

Промовець підкреслює, що характерною особливістю радянської методики викладання математики є дерзання, новаторство [...]. Важливий обов'язок учителя математики — невпинно підносити ідейний і науковий рівень викладання, виховувати в учнів ініціативу, наполегливість, упевненість у своїх силах.

— Ідейне загартування радянської молоді,— говорить у своєму виступі старший науковий співробітник УНДІП Є. Д. Видро,— є важливим завданням школи, вчителів усіх навчальних предметів, зокрема біології. Викладання в школі цієї науки, перебудоване на основі вчення Мічуріна і Павлова, відіграє велику роль у вихованні в учнів основ діалектико-матеріалістичного світогляду,

войовничого матеріалізму. Вчителі повинні підкреслювати світове значення відкриттів наших видатних вітчизняних учених.

Розповівши про досвід роботи передових учителів, промовець указує на те, що озброєння учнів знаннями передової матеріалістичної біології створює основу для викриття псевдонауковості і реакційності буржуазної «науки» вейсманістів-морганістів, неомальтузіанців, евгеністів та інших дипломованих прислужників американо-англійських імперіалістів.

Одним з дійових виховних прийомів,— говорить далі Є. Д. Видро,— є протиставлення. Вивчаючи, наприклад, анатомію і фізіологію людини, вчитель ознайомлює учнів з нашими радянськими законами про охорону праці, материнства і дитинства, з тим, як швидко зростає в СРСР народонаселення, середня тривалість життя людини. Протиставлення цих фактів нашої дійсності пануючій в країнах імперіалізму людиноненависницької політиці, пропаганди війни, зокрема бактеріологічної, заради знищення «зайвих» людей, стерилізації трудящих під виглядом неповноцінності і т. п. викладач біології використовує для виховання в учнів гострої ненависті до буржуазної ідеології, до ворогів нашої Батьківщини і всіх трудящих, для виховання радянської національної гордості, палкої любові до своєї соціалістичної Вітчизни.

— Озброєні рішенням XIX з'їзду партії, геніальними вказівками великого Сталіна,— сказала у своєму виступі старший науковий співробітник УНДІП Т. Ю. Горбунцова,— вчителі молодших класів нашої школи поліпшують ідейно-виховну роботу серед учнів.

Вона наводить цікаві, повчальні приклади роботи досвідчених учителів, які вміло працюють з дітьми молодшого віку. Але передовий педагогічний досвід досі ще мало узагальнюється і поширюється. Промовець указує на те, що й тепер серйозним недоліком у роботі деяких учителів є формалізм: вони недостатньо зважають на вікові та індивідуальні особливості дітей, подають важкий для засвоєння навчальний матеріал, який діти сприймають лише поверхово. Ряд недоліків мають і читанки для молодших класів, одним з авторів яких є Т. Ю. Горбунцова.

Промовець говорить далі про завдання вчителів молодших класів школи у справі політехнічного навчання учнів. Вчителі 1—4 класів повинні виховувати у дітей любов до праці, кмітливість,

спостережливість, акуратність і наполегливість — риси, необхідні для успішного політехнічного навчання.

Т. Ю. Горбунцова вважає за необхідне створити в УНДІП окремий відділ початкової школи, що дало б змогу ґрунтовніше займатися загальнопедагогічними питаннями роботи в 1—4 класах.

Про шляхи здійснення ідейно-політичного виховання в молодших класах школи говорила і кандидат педагогічних наук Т. І. Цвєлих. Вона підкреслює важливість добору матеріалів для праці з дітьми. Наводячи відоме визначення типового, дане Г. М. Маленковим в доповіді на ХІХ з'їзді партії, промовець зазначає, що педагог, як і письменник, не може бути споглядачем життя, подій. Вчитель повинен старанно відбирати для виховної роботи з дітьми типове, те, що є носієм передового, ростучого. — В одній із шкіл м. Києва, — сказала Т. І. Цвєлих, — на уроці географії в 4 класі вчителька, вивчаючи з дітьми зону тундри, розповіла про неосяжні простори зони, довгу полярну ніч там і т. д. Але вона не сказала про типове для радянської тундри — про гігантське будівництво, яке розгортається в усьому радянському Заполяр'ї, про ті незліченні багатства, які буде повністю використано незабаром для народного господарства нашої країни, про натхненну працю радянських людей. Тимчасом розкриття саме цих явищ є найважливішим для ідейного формування дитини.

Завідуючий відділом методики географії УНДІП кандидат географічних наук О. Т. Діброва говорив про те, що ХІХ з'їзд партії поставив перед науковцями, зокрема в галузі педагогіки, великі завдання. Наукові працівники повинні допомогти вчителям творчо використовувати марксистсько-ленінську теорію в своїй практичній діяльності, невпинно підносити ідейно-теоретичний рівень викладання, виховувати молодь в комуністичному дусі. Наш відділ, — говорить промовець, — підготував і здав до друку три випуски книги «Видатні вітчизняні географи, мандрівники та мореплавці», які допоможуть вчителям географії показувати учням досягнення нашої вітчизняної географічної науки, її пріоритет в багатьох відкриттях. О. Т. Діброва повідомляє, що тепер відділ готує курс методики викладання географії в 7 класі [...].

Аспірант УНДІП Є. І. Ющенко присвячує свій виступ питанням поліпшення роботи шкільних піонерських організацій в світ-

лі нових великих завдань з навчання і виховання підростаючого покоління, поставлених історичним XIX з'їздом КПРС.

— Робота шкільної піонерської організації є невід'ємною частиною педагогічного процесу,— говорить Є. І. Ющенко. — На жаль, в підручниках з педагогіки не приділяється достатньої уваги висвітленню її ролі і діяльності. Промовець наголошує на необхідності поліпшити в педвузах підготовку вчителів до роботи з піонерами і комсомольцями.

В дебатах виступили також директор Науково-дослідного інституту дефектології кандидат педагогічних наук М. М. Грищенко, завідуючий кафедрою педагогіки Київського державного педагогічного інституту ім. О. Горького проф. М. Ф. Даденков, завідуючий відділом методики літератури УНДІП кандидат філологічних наук К. М. Сторчак, доцент Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького кандидат педагогічних наук С. А. Литвинов, кандидат педагогічних наук Е. М. Марієнгоф, кандидат філологічних наук І. А. Шаргородська, аспірант УНДІП І. Б. Бровка та ін.

Підсумовуючи роботу об'єднаного засідання вчених рад Українського науково-педагогічного інституту педагогіки і Науково-дослідного інституту дефектології, проф. С. Х. Чавдаров сказав:

— Перед радянськими педагогами стоїть завдання невпинно підносити ідейний рівень шкільного викладання, дбати про те, щоб уся робота з учнями була високоідейною. Не можна досягти піднесення ідеологічної роботи в школі, не викривши всіх тих недоліків, які в цій справі є. Треба рішуче з будь-якими проявами ворожої ідеології, з об'єктивізмом і аполітичністю у викладанні навчального матеріалу.

Проф. С. Х. Чавдаров критикує роботу тих відділів УНДІП, зокрема методики літератури, біології, історії, які не внесли на засіданні конкретних пропозицій до піднесення ідейності викладання даного предмету. Не піднімалися також питання про поліпшення позакласної роботи з учнями. Проф. С. Х. Чавдаров закликав науковців виявляти більше ініціативи, частіше виступати на сторінках педагогічної преси із змістовними статтями про навчання і комуністичне виховання учнів.

1954

**Школа і виробнича праця учнів
у соціалістичному сільському господарстві
(на засіданні вченої ради УНДІП)**

Радянська школа. — 1954. — № 4. — С. 57—58. 15932/443Жс

Вчена рада Українського науково-дослідного інституту педагогіки на своєму засіданні в лютому 1954 року обговорила питання виробничої праці учнів у сільському господарстві. З доповіддю виступив кандидат сільськогосподарських наук Ф. Л. Лесик.

На основі праць і висловлювань класика марксизму-ленінізму доповідач обгрунтував необхідність поєднання навчання в загально-освітній школі з продуктивною працею учнів. Він нагадав вказівку В. І. Леніна про те, що не можна уявити собі ідеалу майбутнього суспільства без поєднання навчання з продуктивною працею молодого покоління, бо без такого поєднання ні навчання і освіта, ні продуктивна праця не можуть бути поставлені на той рівень, якого вимагає стан сучасної науки і техніки [...].

Для повного здійснення політехнічного навчання необхідно дослідити і науково обгрунтувати досвід поєднання продуктивної праці учнів у колгоспному виробництві з навчальною роботою в школі, зокрема з вивченням природознавства, визначити зміст і розробити методику її організації та проведення.

Під час вивчення основ природознавства на уроках в класі і роботи на шкільних навчально-дослідних ділянках, у лабораторіях, в кутку живої природи, на екскурсіях учні знайомляться з колгоспним виробництвом. У всьому цьому школи мають уже значні досягнення. Тепер навчально-виховна робота повинна бути спрямована на підготовку учнів середньої школи до практичної діяльності. Безперечно, що на дрібних шкільних ділянках з їх обмеженою агротехнікою і примітивною механізацією праці не можна розв'язати цю проблему.

Під продуктивною працею учнів середньої школи,— говорить доповідач,— треба розуміти працю учнів у соціалістичному виро-

бництві, яка створює матеріальні цінності і здійснюється з навчальною метою. Праця учнів у колгоспному виробництві має своїм основним завданням виховати в них любов до сільського господарства, виробити вміння і навички застосовувати теоретичні знання з ботаніки, зоології, хімії, фізики та інших предметів у практиці сільського господарства.

Організації продуктивної праці учнів в колгоспному виробництві повинна передувати підготовка вчителів до керівництва нею і підготовка учнів до свідомого виконання цієї роботи.

Організувати виробничу працю учнів необхідно в тісному контакті з колгоспом, а також з відповідними партійними організаціями та радянськими установами. Керівництво колгоспу і колгоспний актив мають подати дійову допомогу в реалізації цієї важливої справи.

Здійснюючи виробничу працю в колгоспі, ні в якому разі не можна перевантажувати учнів. Треба дбати, щоб ця праця буда цікавою, посильною, щоб вона відповідала вимогам колгоспного виробництва і пов'язувалася з навчальним матеріалом шкільної програми з ботаніки, зоології та інших предметів.

Продуктивну працю учні можуть виконувати, починаючи вже з 6 класу (з них можна створити учнівські ланки, які закріплюються за відповідними бригадами в колгоспі). Учні 7, 8 і 9 класів можуть бути об'єднані в окремі самостійні ланки колгоспу. Принцип організації ланок повинен бути добровільний, з урахуванням нахилів, бажань, стану здоров'я та фізичної сили кожного учня.

Доповідач спинився також на питанні про оплату учням за їх працю. З досвіду проведення виробничої праці учнів у колгоспах відомо, що трудові учням записують на трудові книжки їх батьків. Іноді старшим учням видають тимчасові трудові книжки, в які записують трудові.

Бажано, щоб виробничу працю учні проводили на протязі не менше 20—30 днів: 6—7 класи — з 25 червня до 25 липня, 8—9 класи — з 1 липня до 1 серпня.

Доцільно на загальних шкільних зборах, в урочистій обстановці відзначати і нагороджувати тих учнів, які краще працювали, виготовляли наочне приладдя і матеріали, набули вміння застосо-

увати знання з основ наук у практичній роботі, поглибили свої знання із зоології, хімії, фізики та інших предметів.

Доповідач зазначив, що наукова розробка проблем виробничої праці учнів у колгоспному виробництві вимагає попереднього експериментального дослідження. Зокрема, треба вирішити в найближчий час такі питання: режим робочого дня, нормування і оцінка праці; методи формування нових понять з основ наук і основ сільськогосподарського виробництва; набуття практичних умінь і навичок сільськогосподарської праці; вплив виробничої праці на фізичний розвиток дітей та на якість знань з основ наук; моральне виховання учнів у процесі їх продуктивної праці; роль піонерів і комсомольців в організації продуктивної праці учнів в колгоспному виробництві.

На доповідь розгорнулися жваві дебати.

Виступаючі відмітили актуальність питання про виробничу працю учнів, її державне значення. Разом з тим вони підкреслили необхідність більш ґрунтовного і всебічного опрацювання цієї проблеми.

Завідуючий відділом педагогіки УНДІП кандидат педагогічних наук Г. М. Боришполець вважає необхідним провадити працю в сільському господарстві учнів не лише влітку, а протягом усього року. Він підкреслює, що робота учнів у сільському господарстві повинна бути обов'язковою і становити частину навчально-виховного процесу.

Завідуючий відділом позашкільної роботи кандидат педагогічних наук Ю. П. Горбенко виступив з критикою спроб деяких працівників «захистити» дітей від праці.

Треба,—говорить він далі,—конкретно визначити види праці учнів за їх віком і роками навчання.

Кандидат педагогічних наук М. Й. Розенберг відмітив, що в доповіді Ф. Л. Лесика приділено мало уваги винятково важливим питанням вивчення механізації сільського господарства. Він підкреслив, що виробнича праця учнів у сільському господарстві повинна провадитись не тільки при вивченні біології, а й математики, фізики, хімії та інших предметів.

— Ми вже маємо певний досвід зв'язку школи з колгоспом і добровільної праці учнів у сільському господарстві,— говорить

кандидат педагогічних наук І. А. Винниченко. — Прикладом цього може бути практика Фурсянської школи Білоцерківського району Київської області. Виробничу працю учнів у колгоспі,— сказала вона,— треба розглядати як організацію трудового виховання дітей під керівництвом школи.

Заступник директора УНДІП кандидат педагогічних наук О. Г. Дзеверін відзначив своєчасність наукового дослідження питання про посилену продуктивну працю учнів старших класів середньої школи у соціалістичному сільському господарстві як працю, підпорядковану навчально-виховним цілям школи. Праця учнів у сільськогосподарському виробництві,— говорить він,— викликана життям. Завдання педагогів — надати їй цілеспрямованого навчально-виховного характеру. Адже продуктивна праця — не самоціль. Вона має цінність лише в тій мірі, в якій служить кращому засвоєнню учнями основ наук, забезпечує здійснення завдань політичного навчання і комуністичного виховання.

У плані наукової роботи інституту на 1954 рік накреслено важливі дослідні теми, як-от «Виробнича праця 6 класу в галузі рослинництва», «Виробнича праця учнів 7 класу в галузі тваринництва», «Зв'язок викладання хімії з сільськогосподарським виробництвом», «Гігієнічні вимоги до виробничої праці учнів у сільському господарстві» та ін.

О. Г. Дзеверін зазначив, що й теоретична частина розглядуваної проблеми вимагає значно глибшої, ґрунтовнішої розробки.

В обговоренні доповіді Ф. Л. Лесика взяли участь також кандидати пед. наук Т. І. Цвелих, М. П. Ніжинський, кандидат біологічних наук Є. Д. Видро, старші наукові співробітники С. Я. Раскін і Д. Л. Ваккер.

Директор УНДІП проф. С. Х. Чавдаров вказав, що організована планомірна робота учнів сільських шкіл з рослинництва і тваринництва в колгоспному виробництві і має велике пізнавальне і практичне значення. Досі вона здійснюється поза школою, самопливом. Тимчасом у літку виробнича праця учнів може проводитись організовано і стати важливою ланкою в здійсненні завдань комуністичного виховання підростаючого покоління. Приклади цього ми вже маємо в школах УРСР.

С. Х. Чавдаров піддав гострій критиці неправильну позицію старшого наукового співробітника С. Я. Раскіна, який у своєму виступі фактично заперечував доцільність запровадження продуктивної праці учнів у колгоспному виробництві.

Школа повинна очолити організаційно-педагогічне керівництво виробничою працею у сільському господарстві, підпорядкувавши всі види праці учнів у колгоспі, радгоспі чи МТС навчально-виховним цілям. Потрібно, щоб школи разом з правлінням колгоспів вибирали для учнів такі види робіт, які мають навчальне значення і разом з цим задовольняють вимоги колгоспу. Праця учнів повинна бути посильною і цікавою.

Наукова робота відділу методики природознавства і хімії на 1954 рік з питання виробничої праці учнів у сільському господарстві тільки починається. Треба скласти інструкцію для вивчення організації виробничої праці учнів у колгоспному виробництві, в якій чітко зазначити види роботи в колгоспі з рослинництва — для учнів 5—6 класів і з тваринництва — для учнів 7—8 класів. Крім того, потрібно розробити методику навчально-виховної роботи під час виконання учнями виробничої праці в колгоспі на основі вивчення і узагальнення досвіду шкіл.

Вчена рада УНДІП прийняла розгорнуте рішення з цього питання.

Н. І. Вакуленко,
кандидат педагогічних наук
Л. В. Уманська,
науковий співробітник УНДІП

**Науково-дослідні інститути
Міністерства освіти УРСР
у першій післявоєнній п'ятирічці**

Радянська школа. — 1954. — № 11. — С. 3—11. 15999/452Жс

Перша післявоєнна п'ятирічка (1946—1950) була періодом відбудови народного господарства нашої країни, яке в результаті Великої Вітчизняної війни і тимчасової окупації частини території СРСР зазнало нечуваних руйнувань. Разом з тим ця

п'ятирічка була періодом бурхливого розвитку радянської економіки, науки, культури, освіти. Натхнений всевітньо історичною перемогою у війні проти найлютішого ворога людства — німецького фашизму а японського мілітаризму, що означала насамперед перемогу радянського суспільного та державного ладу, наш народ з величезним патріотичним піднесенням приступив до мирної творчої праці. Разом з усіма трудящими нашої соціалістичної Батьківщини вчительство України, працівники педагогічної науки наполегливо боролись за втілення в життя величних накреслень Закону про п'ятирічний план відбудови і розвитку народного господарства СРСР на 1946—50 рр. Ця грандіозна програма господарського та культурного будівництва в нашій країні передбачала як одне з невідкладних і завдання повної відбудови та значного розширення сітки шкіл, вищих навчальних закладів, дальшого розвитку радянської науки, невпинного розширення і поліпшення підготовки наукових кадрів [...].

У зв'язку з цим треба особливо підкреслити значення підготовлених науковими співробітниками Науково-дослідного інституту педагогіки праць, що пропагують педагогічні ідеї Володимира Ілліча Леніна і Йосифа Віссаріоновича Сталіна, видатних діячів Комуністичної партії і Радянської держави М. І. Калініна, С. М. Кірова, Н. К. Крупської [...].

Плодотворними були дослідження ряду важливих питань історії вітчизняної психології, які до останнього часу в науковій літературі не дістали свого висвітлення або висвітлювались неправильно, перекручено. Так, кандидат педагогічних наук П. М. Пелех, вивчивши ще не досліджені рукописи латинською мовою, показав, що в XVII столітті у Києво-Могилянській колегії існувала жвава і оригінальна психологічна думка, пройнята стихійними матеріалістичними тенденціями. Вона не тільки стояла на рівні тогочасної філософсько-психологічної думки, а й вела вперед у розробці важливих проблем психології.

Коллективи науково-дослідних інститутів педагогіки і психології підготували ряд праць, що висвітлюють видатну роль і заслуги діячів вітчизняної науки в розвитку педагогіки і психології, в критиці реакційних педагогічних теорій. Відрадным явищем було видання книги проф. С. Х. Чавдарова і проф. М. Ф. Даденкова

«К. Д. Ушинський», що вийшла в світ до 75-річчя з дня смерті великого російського педагога. В праці докладно показано педагогічну діяльність К. Д. Ушинського, його боротьбу за народну освіту, за виховання патріотизму у дітей, за глибоке вивчення великої російської мови, за передові методи навчання та ін. Висвітленню багатой творчої спадщини основоположника російської педагогіки присвячена праця Г. С. Костюка «Ушинський про психологічні основи навчання», в якій схарактеризовано погляди К. Д. Ушинського на психологічні основи навчання, розкрито глибину і самобутність його думок, показано його боротьбу проти реакційних психологічних теорій. Питання творчої спадщини К. Д. Ушинського розглядались і в ряді статей наукових співробітників інституту педагогіки та інституту психології.

Вчительська громадськість нашої республіки із задоволенням зустріла вихід у світ «Вибраних педагогічних творів М. Г. Чернишевського» (передмова проф. М. Ф. Даденкова), «Вибраних педагогічних творів М. О. Добролюбова» (передмова проф. С. Х. Чавдарова). Видані за безпосередньою участю УНДП, ці книги значною мірою допомогли і допомагають учителям, працівникам народної освіти глибше ознайомитися з тим визначним вкладом у вітчизняну педагогіку, який внесли великі російські революціонери-демократи, з їх працями з питань навчання і виховання, що і сьогодні не втрачають своєї актуальності, злободенності.

Значений інтерес становлять дослідження психологічних поглядів О. Г. Герцена, В. Г. Белінського, Т. Г. Шевченка, висвітлені в ряді опублікованих праць проф. Г. С. Костюка. В цих роботах показано боротьбу великих революціонерів-демократів за прогресивну педагогіку і психологію, висвітлено їх психологічні погляди, підкреслено їх оригінальність і самобутність. Дослідник показує патріотизм Герцена, Белінського, Шевченка, говорить про їх презирство до низькопоклонства перед іноземщиною, про піднесення ними всього справді передового, прогресивного у вітчизняній науці [...].

У справі боротьби за високу ідейність в педагогіці серйозне значення мала наукова розробка творчої спадщини видатного радянського педагога А. С. Макаренка.

В працях проф. М. Ф. Даденкова «А. С. Макаренко» та «Життя, діяльність і педагогічні ідеї А. С. Макаренка» (остання вийшла до

десятиріччя з дня смерті Макаренка) зроблено спробу розкрити багатогранну творчу діяльність видатного радянського педагога. Автор підкреслює новаторство, глибоку ідейність і теоретичну обґрунтованість педагогічних положень А. С. Макаренка, який своєю практичною роботою стверджував високий принцип комуністичної моралі — гуманізм, і показував, як на основі принципів радянської педагогіки виховуються справжні будівники комунізму. Ці ж педагогічні принципи дістали висвітлення в книзі доцента М. П. Ніжинського «А. С. Макаренко про виховання в праці».

Велике місце в планах Українського науково-дослідного інституту педагогіки займало дослідження і висвітлення досягнень видатних вітчизняних учених у галузі природознавства, хімії, фізики, географії. Так, сектор методики фізики УНДІП, узагальнивши вивчені матеріали про життя і діяльність вітчизняних фізиків, видав дві збірки: «Вітчизняні фізики та винахідники» і «Досягнення радянських фізиків» (за редакцією проф. О. К. Бабенка і кандидата педагогічних наук М. Й. Розенберга). Наукові співробітники відділу методики природознавства підготували книгу «Вітчизняні вчені біологи і хіміки» (за редакцією кандидата педагогічних наук І. І. Мазепи). Надруковано було також випуски I і II збірника «Видатні вітчизняні географи, мандрівники і мореплавці» (за редакцією кандидата географічних наук О. Т. Діброви) [...].

Значну роль у піднесенні успішності, ліквідації другорічництва, подолання формалізму у викладанні і знаннях учнів, у поліпшенні ідейно-політичного виховання в школі відіграло створення підручників і методичних посібників, перегляд та удосконалення на основі передового педагогічного досвіду навчальних програм. Було удосконалено і підготовлено ряд підручників для початкової і середньої школи, хрестоматій, збірників вправ. Серед них слід відзначити такі праці, як «На допомогу вчителю початкової школи» (за редакцією Г. С. Костюка), «Радянська школа і організація її роботи», «Принципи радянської дидактики» С. Х. Чавдарова, «Нариси з методики викладання арифметики» (за редакцією О. М. Астряба), друге видання яких (1953 р.) було удостоєно премії імені К. Д. Ушинського, та ін.[...].

Нове творче піднесення серед науковців педагогічного фронту, серед усього вчительства викликали праці Й. В. Сталіна з питань мовознавства. До виходу в світ цих праць у роботі відділу методики мови інституту педагогіки мали місце серйозні недоліки: відділ був під впливом активних пропагандистів антимарксистського «нового вчення» про мову М. Я. Марра. Дбаючи про якнайшвидшу ліквідацію допущених помилок і спираючись на працю Й. В. Сталіна «Марксизм і питання мовознавства», УНДІП приступив до розв'язання важливого завдання: показу конкретних форм і шляхів перебудови викладання в школі української, російської та іноземних мов, а також узагальнення першого досвіду роботи на основі сталінського вчення про мову. Значну роль у здійсненні поставлених завдань відіграли виступи на ці теми співробітників інституту в педагогічній та загальній пресі, зокрема опублікована доповідь проф. С. Х. Чавдарова на сесії Академії наук УРСР — «Праці Й. В. Сталіна з питань мовознавства і завдання викладання мови в середній школі».

Особливу увагу УНДІП приділив переробці підручників та методичних посібників з мов. Були видані удосконалені підручники української мови для 1—4 класів проф. С. Х. Чавдарова, читанка для 2 класу Т. Ю. Горбунцової і М. А. Пригари, підручник української мови для 4 класу шкіл з російською мовою навчання С. М. Канюки, граматика української мови для 5—7 класів А. О. Загородського. На допомогу вчителю підготовлено такою збірники з досвіду перебудови викладання мов [...].

Проведення з участю учителів середніх шкіл і викладачів педвузів наукових сесій, присвячених загальним питанням науково-дослідної роботи і питанням викладання окремих навчальних предметів, а також організація республіканських «Педагогічних читань», виставок та інших форм масової роботи з учителями стало традицією наших науково-дослідних інститутів і відіграє позитивну роль у справі популяризації та широкого впровадження в практику цінного педагогічного досвіду.

Одним з ефективних факторів у поширенні кращого досвіду була організована УНДІП республіканська педагогічна виставка, присвячена 30-річчю Української РСР. На виставці були представлені кращі зразки роботи шкіл, вищих і середніх педагогічних навчаль-

них закладі, позашкільних установ, зокрема зразки індивідуального планування та звітності вчителів, підготовки до уроків, складання конспектів, різних методичних розробок, класних контрольних та екзаменаційних письмових робіт учнів, робіт з малювання, рукоділля та ін. Виставка користувалася значною популярністю; вона сприяла розвитку творчої ініціативи в учителів, симулювала в них інтерес до підвищення педагогічної майстерності [...].

Науково-дослідні інститути зміцнювали зв'язки із школами, педвузами, з широкими колами вчителів. УНДІП широко залучав до участі у творчій роботі інституту кращих педагогів-практиків як наукових кореспондентів. Працюючи з ними, консультуючи їх, інститут дістав можливість регулярно видавати методичні збірники з питань викладання мови і літератури, математики, фізики, біології, географії та інших галузей знання, головню на матеріалах, підготовлених науковими кореспондентами. Ця нова форма роботи, як показала багаторічна практика, стала важливим засобом пропаганди передового досвіду, надання конкретної практичної допомоги масам учительства. В одному тільки 1950 році вийшли з друку підготовлені УНДІП збірники з матеріалами про досвід викладання української мови і літератури, російської мови і літератури, математики, фізики, природознавства і хімії, географії, а також збірники з досвіду роботи класних керівників, вихователів дитячих будинків [...].

Слід підкреслити значення монографій в справі пропаганди передового досвіду. Співробітниками УНДІП була розпочата робота зі складання монографій про навчально-виховну роботу в 135 і 78 середніх школах м. Києва, семирічній школі в с. Фурси Київської області, про досвід викладання природознавства у Борщагівській семирічній школі Києво-Святошинського району. Позитивну оцінку педагогічної громадськості дістала видана у 1950 році монографія наукового співробітника УНДІП заслуженого вчителя школи УРСР П. А. Горбатого про свою багаторічну роботу викладача математики, удостоєна в 1954 році премії імені К. Д. Ушинського.

УНДІП і інститут психології постійно дбали про виховання науково-педагогічних кадрів на Україні. Керуючись прийнятою у 1947 р. постановою Центрального Комітету партії про підготовку науково-педагогічних кадрів через аспірантуру, інститути приді-

ляли серйозну увагу індивідуальній роботі з аспірантами, готуванню ними дисертацій. Тільки в УНДІП, наприклад, за період 1946—1950 рр. було підготовлено 11 кандидатських дисертацій, які були успішно захищені [...].

Однак працівники педагогічної науки на Україні все ще незадовільно розробляли найактуальніші проблемні завдання, зв'язані з основними питаннями комуністичного виховання радянської молоді. Газета «Правда» на початку 1951 року цілком справедливо вказувала на відставання радянської педагогіки і психології від сучасних вимог, підкреслювала, що працівники цих важливих галузей науки мало дають наукових праць, «не виявляють активності в дослідженні життєво необхідних питань, мало проводять творчих обговорень наукових проблем, слабо розгортають критику і самокритику».

Ці недоліки повною мірою стосувались і роботи науково-дослідних інститутів Міністерства освіти УРСР. Так, за період 1946—1950 рр. на Україні не вийшло жодної значної монографії з питань педагогіки і психології, не створені, замість застарілих, нові, доброякісні підручники з цих предметів для вищих педагогічних навчальних закладів, не захищено жодної докторської дисертації з педагогічних наук. Нерозв'язаними залишилися такі важливі проблеми, як школа в період переходу від соціалізму до комунізму, зв'язок школи з виробництвом і підготовка учнів до практичної діяльності, зв'язок школи з сім'єю, дошкільне виховання дітей та ін. Майже не було і значних наукових досліджень з історії школи та освіти, педагогічної думки на Україні, з питань керівництва роботою шкіл.

УНДІП не створив узагальнюючих праць, в яких теоретично розроблялися б шляхи досягнення повної успішності, поєднання теорії з практикою, питання врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей у навчально-виховному процесі, комсомольської і піонерської роботи в школі. Треба зазначити, що і науково-дослідна робота в педвузах республіки була б значно плідотворнішою, якби УНДІП, інститути психології і дефектології краще здійснювали свої завдання з координування і об'єднання наукових зусиль викладачів кафедр для спільної колективної праці над важливими проблемами теорії і практики комуністич-

ного виховання підростаючого покоління. Істотні недоліки мала і рекомендована для педвузів тематика наукових досліджень. Так, у розробленій УНДІП тематиці на 1950 рік дуже мало передбачалось питань, зв'язаних з роботою початкової школи, з ідейно-виховною роботою на уроках математики, історії, географії, з унаочненням навчального процесу [...].

Працівники педагогічної науки залишилися у великому боргу перед учителем. Вони зовсім недостатньо допомагали йому в питаннях ліквідації другорічництва, здійснення завдань політехнічного навчання, виховання свідомої дисципліни. Обсяг наукової продукції, присвяченої узагальненню передового педагогічного досвіду, все ще не задовольняв потреб. До роботи з вивчення і поширення кращого досвіду вчителів залучалася недостатня кількість науковців. Негативно позначилися на цій роботі відсутність планомірності в її організації. у республіканському масштабі, слабкий зв'язок з обласними інститутами удосконалення вчителів.

Діяльність наших науково-дослідних установ ще недостатньо була пройнята духом критики і самокритики, боротьби думок, активної, сміливої творчості. Внаслідок слабо розгорненої критики і самокритики не завжди забезпечувався високий рівень творчого обговорення наукових праць (наприклад, книги проф. М. Ф. Даденкова «Історія педагогіки», підручника української літератури для 9 класу І. І. Пільгука та ін.) [...].

О. М. Філіппов,
заступник міністра освіти УРСР

1955

**Засідання вченої ради Науково-дослідного
інституту педагогіки Української РСР**

[Про політехнічне навчання в середній школі]

Радянська школа. — 1955. — № 5. — С. 54—56. 25301/284Жс

У лютому — березні відбулося розширене засідання вченої ради Науково-дослідного інституту педагогіки Української РСР, присвячене політехнічному навчанню в середній школі. В роботі вченої ради взяли участь, крім науковий співробітників інституту, директори і вчителі шкіл м. Києва і республіки, працівники Республіканської станції юних техніків Міністерства освіти УРСР.

З доповіддю «Шляхи здійснення політехнічного навчання в загальноосвітній школі» виступив кандидат педагогічних наук доцент М. П. Ніжинський. Він підкреслив основні завдання політехнічного навчання, які полягають в тому, щоб підготувати випускників середньої школи не тільки до опанування теоретичних знань у вузах, а й до активної участі в матеріальному виробництві у всіх галузях народного господарства. Доповідач спиняється на величезній ролі політехнічного навчання у здійсненні всебічного розвитку нашої молоді. Воно повинно відбуватись у нерозривному зв'язку із засвоєнням основ наук. Завдання полягає в тому, щоб учні не тільки здобували теоретичні знання з фізики, хімії, математики, природознавства, а й ознайомлювалися з їх застосуванням у практиці соціалістичного будівництва. Це вимагає глибокого наукового викладу навчального матеріалу, показу учням найбільш суттєвого, важливого, використання всіх засобів унаочнення. Ознайомлення на уроках з основами виробництва повинно поєднуватися з практичною роботою в шкільних навчальних кабінетах, лабораторіях, майстернях, на навчально-дослідних ділянках, де учні набувають необхідних трудових умінь і навичок.

Посилаючись на досвід передових шкіл, доповідач вважає доцільним ввести до навчальних планів 8—10 класів певну кількість годин для виробничого навчання і участі в продуктивній

праці, а також запровадити посильну участь учнів старших класів у продуктивній праці влітку.

На доповідь розгорнулися жваві дебати.

Кандидат педагогічних наук доцент О. Г. Дзеверін загострив увагу слухачів на тому, що завдання політехнічного навчання в загальноосвітній школі не можна відривати від завдань піднесення соціалістичного виховного значення школи. Запровадження політехнічного навчання, говорить він, ні в якому разі не повинно приводити до применшення ролі загально-освітніх завдань, до зниження рівня загальної освіти. Класики марксизму-ленінізму тісно пов'язували проблему політехнічного навчання з питанням про всебічний розвиток розумових і фізичних сил та здібностей людини. Забуття завдань всебічного виховання при розв'язанні проблеми політехнічного навчання може привести до ранньої професіоналізації.

Говорячи про суспільнокорисну працю учнів, слід виходити, головним чином, з того, як вона підпорядкована навчально-виховним цілям школи. Необхідно, щоб політехнічне навчання сприяло піднесенню якості знань, що їх здобувають учні з усіх предметів, щоб праця виховувала в учнів цілеспрямованість, колективізм.

Потрібно ліквідувати самоплив і кустарщину в політехнічному навчанні, надати цій справі по-державному організованого характеру, чітко визначити, якою повинна бути виробнича праця, її тривалість, хто повинен нею керувати, які практичні знання, вміння, навички мають здобути учні в процесі роботи і т. д.

Промовець піддав критиці працівників управління шкіл Міністерства освіти УРСР за їх спробу ухилитись від розв'язання цих питань. Він звернув також увагу на те, що необхідно встановити прикріплення шкіл до виробництва, визначити обов'язки підприємств щодо участі у здійсненні політехнічного навчання спеціалістів (техніків, інженерів, агрономів та ін.). Виникла потреба створити з участю інженерів та інших спеціалістів посібник чи серію книг для шкіл, в яких би давались конкретні поради щодо здійснення всебічної політехнічної підготовки учнів з урахуванням галузевого розподілу виробництва і місцевих умов.

Завданням школи є добитися того, щоб учні бачили і розуміли прекрасне, захоплююче як у розумовій, так і у фізичній праці,

щоб вони відчули поезію праці, щоб вони не мислили себе без праці, зокрема фізичної. Для цього треба оцінювати не тільки засвоєння теоретичних знань, а й фізичну продуктивну працю учнів. Атестат зрілості, на думку О. Г. Дзеверіна, повинен відбивати рівень політехнічної підготовки учнів, щоб не тільки у вузи, а й на виробництво брали випускників школи відповідно до показників атестату зрілості.

Завідуючий відділом методики фізики інституту кандидат педагогічних наук доцент М. Й. Розенберг зазначив, що при розробці заходів здійснення політехнічного навчання слід виходити з таких вимог: забезпечення зв'язку теорії з практикою та ознайомлення учнів з науковими основами сучасного виробництва, прищеплення школярам практичних навичок і забезпечення їх участі у продуктивній праці. Відповідно до цього слід переробити шкільні навчальні програми, розвантаживши їх далі від другорядного матеріалу, а також удосконалити такі форми роботи, як практичні заняття учнів та проведення екскурсій.

Необхідно запровадити заняття в майстернях та на шкільній навчально-дослідній ділянці, особливо в 5—7 класах, а також безпосередню працю учнів 8—10 класів на підприємствах та в колгоспах. Вже є чимало прикладів застосування цих форм роботи, особливо в школах Харківської та Київської областей.

Питанням організації продуктивної праці учнів в умовах сільської школи присвятив свій виступ директор Павлиської середньої школи Онуфріївського району Кіровоградської області кандидат педагогічних наук В. О. Сухомлинський. Суспільнокорисна праця повинна сприяти вихованню учнів і відповідати вимогам навчальної програми. Робота в шкільній майстерні, на навчально-дослідній ділянці, в колгоспному виробництві має бути підпорядкована завданням підвищеного соціалістичного виховного значення загальноосвітньої школи.

Кандидат педагогічних наук доцент М. Б. Гельфанд спинився на проблемі політехнічного навчання в зв'язку з викладанням математики. Необхідно далі удосконалювати програми з математики. Шкільний курс елементарної алгебри і особливо геометрії повинен враховувати сучасний рівень науки і ті освітньо-виховні завдання, що стоять перед школою. Здійснення політехнічного

навчання на уроках математики вимагає широкого показу застосування цієї науки в житті, вивчення теоретичного курсу на матеріалі виробництва, виховання в учнів умінь складати і розв'язувати конкретні математичні задачі. У процесі викладання математики потрібно звернути увагу на прищеплення практичних навичок, привчити школярів широко користуватись лічильними і вимірними інструментами. У курсі геометрії особливе місце слід приділити конструктивними задачам, вимірним роботам на місцевості, завданням, пов'язаним з моделюванням і конструюванням [...].

Старший науковий співробітник інституту У. А. Тюпа говорить про певні досягнення шкіл — збільшення кількості навчальних кабінетів з природознавства, поліпшення роботи навчально-дослідних ділянок і широке впровадження в практику роботи шкіл лабораторних занять, екскурсій і т. д. Вона піддала критиці і ряд недоліків. Так, у вивченні ботаніки (5—6 класи), як і зоології (6—7 класи) існує певний розрив, що негативно позначається на засвоєнні учнями навчального матеріалу та набутті ними практичних умінь та навичок. Значні хиби має підручник з ботаніки 6 класу. До програми введено новий розділ «Умови вирощування сільськогосподарських культур», а в підручнику це питання не висвітлено. Кожний учитель викладає цю тему на свій розсуд. Опис сільськогосподарських культур у підручнику поданий у такому плані, що їх біологічні особливості висвітлюються у відриві від агротехніки і сучасних досягнень сільського господарства. У програмах і підручнику не додержано зонального принципу. Учні шкіл степової зони вивчають рослини, які для даної місцевості не характерні, а тому не набувають практичних навичок з вирощування цих культур. Серйозного поліпшення вимагають програма і підручник з основ дарвінізму для 9 класу.

Промовець критикує педагогічні інститути та університети за те, що їх випускники погано підготовлені з методики проведення занять на навчально-дослідній ділянці, екскурсій. Причиною цього є недосконалість програм педагогічних навчальних закладів, у яких відведено мало місця питанням, що мають практичне значення для вчителя.

Доцільно відводити парні години на лабораторні заняття, запроваджувати елементи механізації в роботі на навчально-дослідній ділянці [...].

Розв'язуючи проблему політехнізації, говорить кандидат педагогічних наук Ю. П. Горбенко, ми обстоюємо загально-освітню школу без будь-якого ремісничого навчання, професіоналізації. Мета радянської школи — дати народному господарству високо освічену молодь, з глибокими знаннями основ наук, політехнічно освічену. Наші випускники повинні бути підготовлені до опанування основ сучасного виробництва, до набуття певної виробничої спеціальності. Навчальний план, програми і підручники повинні відповідати вимогам політехнічного навчання. Необхідно удосконалити методику виробничих екскурсій з тим, щоб вони давали не лише загальне уявлення про виробництво, а й про процеси, що відбуваються на виробництві, про закони, на підставі яких воно організоване. Лабораторні роботи повинні бути наближені до основ сучасної технології, прищеплювати елементарні практичні навички і вміння.

На думку Ю. П. Горбенка, проблему організації продуктивної праці учнів старших класів доцільно розв'язувати шляхом проведення спеціальних практикумів як у промисловому, так і в сільськогосподарському виробництві, під час яких школярі мають ознайомитися з основами найголовніших галузей народного господарства. Оскільки поки що неможливо організувати практичні заняття учнів у такий спосіб, щоб після вивчення певної теми в класі вони виконували відповідну роботу в майстернях і на виробництві, треба, щоб продуктивна праця ґрунтувалася на всій сукупності тих знань, які здобуті учнями в школі. Він ставить питання про потребу змінити правила прийому у вузи. Необхідно, щоб десятикласники по закінченні школи попрацювали рік-два на виробництві, заслужили там пошану, набули певного виробничого досвіду, а потім ішли у вуз. Це дасть можливість підвищити якість підготовки спеціаліста у вищій школі.

Про організацію фізичного виховання учнів у зв'язку з політехнізацією говорив у своєму виступі кандидат педагогічних наук М. Ф. Бунчук. Спостереження за роботою випускників шкіл на виробництві показує, що частина з них недостатньо фізично роз-

винені, і тому вони часто бувають нездатні виконувати роботу на виробництві.

На уроки фізичного виховання у навчальному плані школи відведена недостатня кількість годин, забезпеченню нормальної роботи та відпочинку учнів приділяється мало уваги. При обслідуванні ряду шкіл встановлено, що лабораторії, майстерні погано провітрюються, недостатньо освітлені. Робочі місця в майстернях не пристосовані для роботи дітей.

Передовому досвіду шкіл в справі здійснення політехнічного навчання присвятив свій виступ кандидат педагогічних наук доцент В. І. Помагайба. Він говорив про необхідність вивчати роботу спеціалізованих середніх шкіл, технічних училищ, ознайомлюватися з тим, як працюють на виробництві випускники шкіл. Треба піднести якість викладання всіх предметів в світлі сучасних вимог. Велику увагу треба приділити ручній праці і роботі в майстернях.

Старші наукові співробітники інституту Є. Д. Видро, С. Я. Раскін, аспірант І. М. Яровий говорили про потребу організаційно-педагогічного керівництва виробничою працею учнів, зв'язку викладання з практикою.

Наприкінці виступив директор Науково-дослідного інституту педагогіки Української РСР заслужений діяч науки УРСР проф. С. Х. Чавдаров, який підбив підсумки обговорення.

Вчена рада прийняла розгорнуте рішення, в якому накреслила конкретні заходи щодо дальшого здійснення політехнічного навчання в середній школі, зокрема проведення в липні і серпні 1955 року республіканських «Педагогічних читань» з метою узагальнення передового досвіду в справі політехнічного навчання.

Г. Г. Аврахов, І. Л. Грушкевич,
аспіранти Науково-дослідного інституту педагогіки
Української РСР

1957

Ювілейна наукова сесія
[Про розвиток радянської школи в УРСР
за 40 років — 1917—1957 рр.]

Радянська школа. — 1957. — № 11. — С. 96.25306/289Жс

23—24 жовтня 1957 року в Києві відбулася наукова сесія працівників Міністерства освіти УРСР, Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР і Науково-дослідного інституту психології, присвячена 40-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції.

З вступним словом до присутніх звернувся міністр освіти Української РСР академік АН УРСР І. К. Білодід.

Велику доповідь про розвиток радянської школи в УРСР за 40 років зробив доктор педагогічних наук М. М. Грищенко. Доповідач висвітлив основні етапи у розвитку народної освіти, підкреслив особливе значення рішень з'їздів КПРС і постанов ЦК партії про початкову і середню школу, вказав на завдання, поставлені перед педагогічною наукою у здійсненні політехнічного навчання, поліпшення навчально-виховної роботи в школах республіки.

Доповідь про великий і складний шлях радянської психологічної науки прочитав кандидат педагогічних наук П. Р. Чамата.

Розвиток сітки педагогічних вузів на Україні, проблеми вищої педагогічної освіти за 40 років знайшли своє відображення в доповіді заступника міністра освіти УРСР, члена-кореспондента АПН РРФСР, кандидата педагогічних наук О. М. Руська. В світлі рішень XX з'їзду КПРС, підкреслив доповідач, незмірно зростає відповідальність педвузів і університетів за підготовку вчителя з широкою педагогічною і політехнічною освітою.

У доповіді члена-кореспондента АПН РРФСР проф. Г. С. Костюка зроблено підсумок досягненням радянської педагогічної психології за 40 років.

З інтересом заслухали присутні доповідь про розвиток педагогічної науки в Українській РСР за 40 років проф. С. Х. Чавдарова.

Шляхові розвитку історико-педагогічної науки в УРСР за 40 років була присвячена доповідь доцента, кандидата педагогічних

наук О. Г. Дзевєріна. Він докладно висвітлив такі головні етапи історії радянської педагогіки: 1) Початок переходу історико-педагогічних знань на службу народу у його боротьбі за утвердження соціалістичних основ освіти і виховання (1917—1920 рр.); 2) Розгортання боротьби за марксистське дослідження у зв'язку з будівництвом радянської системи народної освіти (1920—1931); 3) Розвиток історико-педагогічної науки на основі історичних постанов Комуністичної партії і Радянського Уряду про школу і виховання підростаючого покоління (1931—1957 рр.).

Про досягнення дошкільної педагогіки розповіла завідувача відділом дошкільного виховання Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР Є. К. Сухенко. Вона також детально спинилась на науковій розробці питань дошкільного виховання, висвітлила труднощі в організації дошкільних закладів в післяреволюційні роки.

Кандидат філологічних наук В. І. Масальський у своїй доповіді показав ті успіхи, що їх досягла методика викладання української та російської мов на Україні. Принцип навчання рідною мовою, зазначив він, поставив перед наукою зразу ж після Великої Жовтневої революції ряд серйозних вимог. Потрібно було розробити нові спеціальні проблеми методики граматики, правопису, розвитку мови учнів, методику паралельного вивчення російської а тієї національної мови, якою ведеться навчання в даній школі, створити нові програми. Велике значення для розвитку методики мови мали історичні постанови Партії і Уряду про школу, розвиток радянської педагогіки, лінгвістики, які кардинально змінили зміст програм з мов для середніх шкіл, забезпечили ґрунтовне їх поліпшення, покращання якості викладання і засвоєння мови.

З доповіддю «Розвиток методики літератури в УРСР» виступив кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник інституту педагогіки О. Р. Мазуркевич. Він докладно висвітлив головні етапи боротьби вчителів і працівників освіти за створення методики, яка б відповідала вимогам життя, розповів про створення підручників і методичних посібників з літератури, про забезпечення зв'язку між викладанням мови і літератури.

Ювілейна сесія пройшла при великій активності учасників.

1958

Наукова сесія з питань викладання історії в школі

Радянська школа. — 1958. — № 2. — С. 95—96. 16022/470Жс

На початку січня цього року в м. Харкові відбулося виїзне засідання відділу методики історії Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР разом з Харківським обласним інститутом удосконалення кваліфікації учителів, присвячене 40-річчю Радянської України. На ньому були також присутні викладачі методики історії деяких педагогічних вузів республіки та більшість учителів історії Харківщини.

Головне місце в тематиці ювілейного засідання зайняли проблеми узагальнення передового досвіду викладання в школі історії Великої Жовтневої соціалістичної революції та боротьби за перемогу Радянської влади на Україні[...].

Від відділу методики історії Науково-дослідного інституту було зроблено доповідь на тему «Розвиток методики викладання історії на Україні за 40 років Радянської влади». Радянська історико-методична наука, говориться в доповіді, розвиваючись на основі марксистсько-ленінської методології і керуючись вказівками Комуністичної партії, за відносно короткий час поставила і розв'язала важливі проблеми викладання історії в школі. Зокрема значним досягненням є обґрунтування нею таких питань, як висвітлення на уроках вирішальної ролі народних мас в історичному процесі, зв'язок викладання предмету із сучасністю, використання різних засобів конкретизації й унаочнення начального матеріалу та ін. Наша методика історії внесла визначний вклад в наукову розробку питань виховання учнів у дусі радянського патріотизму, дружби народів, пролетарського інтернаціоналізму, формування у них діалектико-матеріалістичного світогляду[...].

В зв'язку з тим, що учні середньої школи нашої республіки не вивчають окремого курсу історії Української РСР, дуже важливим завданням є широке висвітлення питань історії України в курсі

історії СРСР. Особливо велику увагу слід приділити висвітленню такого питання, як боротьба українського народу під керівництвом Комуністичної партії за перемогу соціалістичної революції, за встановлення Радянської влади на Україні. Однак, як показала перевірка знань під час екзаменів на атестат зрілості, значна частина учнів цю тему засвоювала недостатньо. Ось чому викликала загальний інтерес слухачів доповідь наукового співробітника відділу методики історії І. М. Скрипкіна «Вивчення теми «Встановлення Радянської влади на Україні» в курсі історії СРСР у 10 класі». Доповідач поставив на обговорення учасниками наради свій план вивчення теми не на одному уроці, як це робить чимало учителів, а на двох. Він навів уже перевірені на досвіді по-новому опрацьовані плани обох уроків. Вони передбачають використання різноманітних методів розкриття кожного з питань теми із застосуванням прийомів активізації роботи учнів на уроці, засобів конкретизації та унаочнення матеріалу. І. М. Скрипкін поділився також власним досвідом вивчення на уроках таких основних питань теми, як «I Всеукраїнський з'їзд Рад і проголошення України республікою Рад» та «Січневе повстання в Києві і визволення Києва з-під гніту націоналістичної контрреволюції»[...].

З великою доповіддю про вивчення основних питань курсу новітньої історії виступив старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту педагогіки кандидат історичних наук А. В. Санцевич, схарактеризувавши зміст проекту підготовленої Міністерством освіти тематики з цього курсу; доповідач докладно спинився на питаннях методології і методики викладання в 10 класі новітньої історії [...].

М. М. Лисенко

1959

Підсумки республіканської наукової сесії
[Обговорення питань розвитку педагогічної
науки в Українській РСР та перспектив
науково-дослідної роботи на 1959—1965 роки;
доповіді В. Помагайби, В. Чепелева,
В. Сухомлинського, О. Дзевєріна,
П. Чамати та ін.]

Радянська школа. — 1959. — № 12. — С. 86—88.
25325/308Жс

У Києві 10—12 жовтня відбулась наукова сесія з питань розвитку педагогічної науки в Українській РСР, скликана за рішенням Центрального Комітету Комуністичної партії України. В роботі сесії взяли участь вчені, представники науково-педагогічних установ України та багатьох братніх союзних республік, Академії педагогічних наук РРФСР, учителі, працівники органів народної освіти, викладачі вузів, представники громадськості. З доповідями про завдання педагогічної і психологічної науки виступили в день відкриття сесії директор Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, член-кореспондент Академії педагогічних наук РРФСР О. М. Русько і директор Науково-дослідного інституту психології УРСР, член-кореспондент Академії педагогічних наук РРФСР проф. Г. С. Костюк.

На сесії працювало 10 секцій: теорії навчання, теорії виховання, історії педагогіки, політехнічного та виробничого навчання і трудового виховання, методики навчання і виховання учнів 1—4 класів, методики викладання математики, фізики, креслення, методики викладання гуманітарних наук, секція методики викладання біології, хімії, географії, дошкільного виховання, психології.

Під час роботи було розглянуто ряд важливих питань теорії і практики навчання і виховання, методики науково-педагогічних

досліджень, найактуальніші організаційні питання перебудови школи.

В центрі уваги секцій теорії навчання, методики викладання як природничих, так і гуманітарних наук стояла проблема удосконалення методів навчання відповідно до нових завдань середньої школи. В доповідях і виступах на цю тему підкреслювалась, насамперед, необхідність активізації процесу навчання, подавались щодо цього конкретні пропозиції.

Кандидат педагогічних наук В. І. Помагайба у своїй доповіді «Завдання радянської дидактики в період розгорнутого комуністичного будівництва» спинився, зокрема, на питання організації активної діяльності учнів у процесі навчання, підкресливши, що навчання відбувається найуспішніше тоді, коли одночасно поєднується засвоєння знань із застосуванням їх на практиці. Враховуючи сучасні завдання шкільної освіти, в основу навчального процесу треба покласти такі дидактичні принципи: ідейність, наочність, свідомість, єдність теорії і практики в діяльності учнів, систематичність, доступність, емоціональність. Життя вимагає значних змін у методиці проведення уроку, який був і залишається головною, хоч і не єдиною, формою організації навчального процесу. Ці вимоги зводяться, в основному, до необхідності посилення роботи над розвитком логічного мислення учнів, спостережливості, кмітливості, збільшення обсягу їх самостійної праці, привчання до самоконтролю. Доповідач звернув увагу на те, що дидактика мало досліджує особливості методики уроків з предметів гуманітарного, природничого, політехнічного циклів.

У своїй доповіді «Завдання педагогічної науки в розробці теорії навчання і виховання учнів шкіл працюючої молоді» кандидат педагогічних наук В. І. Чепелев підкреслив важливість наукового обґрунтування таких питань дидактики, як взаємозв'язок викладання предметів загальноосвітніх і політехнічного циклу з виробничою діяльністю учнів. Доповідач відзначив необхідність наукових розробок питань викладання окремих предметів у цих школах, бо дослідження, проведені на матеріалах роботи масової школи, не відповідають специфіці організації освіти дорослих.

Проблемі удосконалення методів навчання були присвячені доповіді В. Р. Шморгуна, завідуючого кафедрою педагогіки Черні-

гівського педінституту, проф. А. І. Зільберштейна, зав. кафедрою педагогіки і психології Харківського педагогічного інституту фізичного виховання, наукового працівника НДІП УРСР І. Я. Василенка (секція методики навчання і виховання учнів 1—4 класів), кандидата педагогічних наук Т. Я. Нестеренко — секція методики викладання математики, фізики, креслення. На цій секції наукові співробітники НДІП УРСР С. І. Гончаренко і З. В. Сичевська виступили з доповідями про зв'язок викладання фізики з виробничим навчанням[...].

На секції методики викладання гуманітарних наук розглядалися питання удосконалення методики викладання історії в світлі рішень партії та уряду про перебудову школи. Кандидат історичних наук М. М. Лисенко у своїй доповіді про актуальні питання методики викладання історії підкреслив, що зміни в історичній освіті спрямовані на ґрунтовне вивчення історії Батьківщини, вивчення, поряд з курсом історії СРСР, історії нашої республіки.

З цікавою доповіддю про роль художньої літератури в трудовому вихованні учнів виступив кандидат філологічних наук О. Р. Мазуркевич[...].

Важливі проблеми виховної роботи обговорювались на секції теорії виховання. З цікавою доповіддю про систему трудового виховання учнів молодшого та середнього віку виступив членкореспондент АПН РРФСР В. О. Сухомлинський. У Павлиській середній школі, яку він очолює, створено певну систему трудового виховання. В основу її покладено такі принципи: суспільно корисна цілеспрямованість трудової діяльності учнів, постійність, різносторонність, наступність, поступове ускладнення трудових завдань, участь усіх без винятку вихованців у трудових операціях, які вимагають об'єднання колективу, посильність. Праця дітей наближена до праці дорослих за технікою, технологією, методами і результатами і організована так, що в ній одночасно поєднуються технічні й сільськогосподарські завдання. Така організація праці, а також поступовий перехід учня з одного гуртка до іншого забезпечують оволодіння різноманітними уміннями і навичками.

І. Г. Ткаченко, директор Богданівської середньої школи, Кіровоградської області, поділився досвідом морального виховання учнів у процесі праці в навчально-виробничій бригаді. Про систе-

му позакласної виховної роботи в школі доповідав Д. І. Водзинський, аспірант АПН РРФСР, директор 5 середньої школи м. Хмельницького.

Докладно обговорювались на секції шляхи і засоби поліпшення естетичного виховання. У своїй доповіді на цю тему кандидат педагогічних наук Т. І. Цвєлих підкреслила важливість вивчення зв'язку естетичного виховання з моральним, прищеплення учням естетичних понять і почуттів у процесі викладання основ наук, а також ролі праці в естетичному вихованні, педагогічного і психологічного дослідження природи естетичних почуттів дитини, розвитку художніх здібностей її.

Дуже актуальна проблема стояла в центрі уваги секції історії педагогіки — наближення історико-педагогічної науки до сучасних завдань школи. З доповіддю на цю тему виступив кандидат педагогічних наук О. Г. Дзєверін, висловивши в ній ряд міркувань щодо засобів ліквідації відірваності історико-педагогічних досліджень від актуальних проблем школи, а також щодо шляхів глибокого наукового вивчення історії радянської школи, зокрема розвитку освіти на Україні.

Доповідач акцентував увагу істориків педагогіки на необхідності їх активної участі в підготовці багатотомної праці з історії педагогічної думки і школи народів СРСР. Підготовка такої праці передбачена семирічним планом науково-дослідної роботи Академії педагогічних наук РРФСР. Це буде не збірник статей про окремих діячів педагогічної науки, а цілісна праця, яка передбачає послідовне дослідження розвитку педагогічної думки і школи в нашій країні з моменту її народження до наших днів.

Доповідь про розвиток ідеї зв'язку школи з життям в історії вітчизняної педагогіки прочитав кандидат педагогічних наук С. А. Литвинов [...].

На секції психології інтерес викликала доповідь кандидата педагогічних наук П. Р. Чамати «Шляхи формування психологічної готовності дітей до праці» (текст доповіді друкувався у № 8 за 1959 р. нашого журналу), в якій підкреслено, що психологічна підготовка учнів до трудової діяльності повинна забезпечуватися всією системою навчально-виховної роботи в школі, побудованої за принципом поєднання навчання із суспільно корисною працею [...].

В секційній роботі, а також на заключному пленарному засіданні сесії значну увагу було приділено обговоренню перспективного плану науково-дослідної роботи з педагогічних наук в Українській РСР на 1959—1965 роки. Основні зауваження щодо плану зводились до того, що він не охоплює всіх найактуальніших проблем, наукового розв'язання яких чекає наша школа. Це, насамперед, питання взаємозв'язку вивчення основ наук з виробничим навчанням, методика вивчення окремих спеціальностей, питання організації продуктивної праці учнів різного віку, наукового обґрунтування обсягу програм з усіх предметів для початкової школи, психолого-педагогічних основ унаочнення навчання в молодших класах та інші.

Цінні пропозиції висловлено було щодо організації наукових досліджень, зокрема необхідності чіткої координації їх, яка сприятиме більш планомірному веденню наукової роботи, а також допоможе уникнути дублювання багатьох тем, і, так би мовити, «універсальності» —невиправданої готовності деяких науковців братись за дослідження будь-якого, а іноді й кількох питань, за своїм змістом далеких одне від одного. Зазначалась також необхідність урізноманітнення методів педагогічного експерименту і залучення досвідчених учителів до його проведення [...].

Наукова сесія з питань педагогічної науки є важливим етапом розвитку педагогічної думки в республіці. Сесія показала, що радянська педагогіка іде в ногу з життям, теоретичними дослідженнями, аналізом і узагальненнями, допомагаючи розв'язувати важливі проблеми практики навчання і виховання. Разом з тим на сесії виявились і серйозні недоліки в науково-дослідній роботі: поверховість аналізу педагогічних явищ нашого часу, відірваність від насущних потреб шкільної практики, відсутність теоретичних праць з багатьох важливих і актуальних питань навчання та виховання.

Сесія націлила велику армію працівників педагогічної науки республіки на усунення недоліків у науковій роботі, на які вказано в постанові ЦК КП України «Про стан і заходи дальшого розвитку педагогічної науки в Українській РСР», на мобілізацію всіх зусиль для піднесення якості науково-педагогічних досліджень та впровадження їх результатів до шкільної практики.

1961

**Засідання відділів Науково-дослідного
інституту педагогіки УРСР**

[Про виїзні засідання відділів методики фізики,
шкіл робітничої і сільської молоді, дидактики]

Радянська школа. — 1961. — № 3. — С. 81—85. 14772/506Жс

Науково-дослідні інститути педагогіки та психології Міністерства освіти УРСР, перебудовуючи свою роботу в світлі Закону про школу, значно ширше застосовують різноманітні форми вивчення і популяризації передового педагогічного досвіду, зміцнюють зв'язки зі школами, частіше проводять виїзні засідання відділів, педагогічні читання. Нижче друкуємо ряд повідомлень.

Наприкінці 1960 року в м. Вінниці відбулось виїзне об'єднане засідання відділу методики фізики Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР та обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів, на якому розглядалися питання піднесення ефективності методів викладання фізики. З доповіддю виступив завідувач обласним відділом народної освіти В. О. Костюк [...].

29-30 листопада минулого року в м. Чернівцях відбулося виїзне засідання відділу шкіл робітничої і сільської молоді Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, присвячене перебудові роботи шкіл сільської молоді в світлі рішень XXI з'їзду КПРС та Закону про школу.

В ньому взяли участь партійні і радянські працівники, керівники відділів народної освіти, директори і вчителі шкіл Чернівецької, а також деяких інших областей, науковці. Було заслухано понад 30 доповідей і виступів.

Засідання відкрив представник відділу Науково-дослідного інституту педагогіки Б. М. Калмановський. Він наголосив на необхідності вивчення і поширення передового педагогічного досвіду для докорінного поліпшення навчання і виховання у школах сільської молоді, значення яких дедалі більше зростатиме в міру розви-

тку сільськогосподарського виробництва, здійснення комплексної механізації й автоматизації основних виробничих процесів [...].

Ряд доповідей і виступів було заслухано з питань перебудови викладання навчальних предметів.

Кандидат філологічних наук Б. М. Колмановський зробив доповідь «Самостійна робота учнів V—VIII класів шкіл робітничої і сільської молоді на уроках». Підкресливши роль самостійної роботи у навчальній діяльності учнів взагалі і особливо в школах працюючої молоді, специфіка яких, як указувала Н. К. Крупська, полягає насамперед в поєднанні навчання із самоосвітою, доповідач потім, спираючись на власні дослідження та досвід кращих учителів, розглянув основні види самостійних робіт і методи їх проведення в процесі вивчення різних предметів, зокрема української та російської літератури в V—VIII класах [...].

В доповіді кандидата педагогічних наук Г. О. Цвікальської (Науково-дослідний інститут педагогіки) узагальнено досвід роботи кращих учителів з активізації навчального процесу в школі працюючої молоді та подано ряд практичних порад і рекомендацій з цього питання [...].

Методам і формам навчання на новому етапі розвитку радянської школи було присвячене розширене засідання відділу дидактики Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, яке відбувалося з 12 по 14 грудня 1960 р. в м. Києві. В ньому взяли участь представники педагогічних та науково-дослідних інститутів, інститутів удосконалення кваліфікації вчителів, педучилищ, шкіл та органів народної освіти — всього понад 80 чоловік.

В своїй доповіді завідуючий відділом дидактики Науково-дослідного інституту педагогіки доцент В. І. Помагайба підкреслив важливість розробки проблеми методів і форм навчання на новому етапі розвитку радянської школи. (Див. журнал «Радянська школа», № 2, 1961.) [...].

Методика і результати деяких експериментальних досліджень з проведення в школі лабораторних і практичних робіт були висвітлені в доповіді старшого наукового співробітника Науково-дослідного інституту педагогіки В. О. Онищука [...].

Змістовну доповідь про методи теоретичних і практичних занять в процесі виробничого навчання зробив М. Й. Розенберг —

завідуючий відділом виробничого навчання промислового профілю Науково-дослідного інституту педагогіки. Особливу увагу звернув доповідач на необхідність навчання школярів раціональних прийомів виконання виробничих операцій, що потребує збільшення часу на індивідуальний інструктаж [...].

На ролі начального кіно, в піднесенні ефективності уроку спинився Л. В. Чашко — завідуючий сектором навчального кіно Науково-дослідного інституту педагогіки [...].

Ряд доповідей було присвячено окремим питанням початкового навчання. Аспірант Науково-дослідного інституту педагогіки М. В. Черпінський повідомив про результат дослідження питання про темпи виконання самостійних робіт учнями 1—4 класів, зокрема про оптимальну тривалість читання, письма, вивчення віршів напам'ять, розв'язування арифметичних прикладів і задач, швидкої лічби та ін. [...].

Учасники засідання розглянули і схвалили проблематику наукових досліджень в галузі дидактики на 1961—1965 роки.

В. О. Онищук, М. В. Черпінський

Республіканська науково-практична конференція з питань навчання російської мови в школах УРСР

Українська мова в школі. — 1961. — № 6. — С. 82—84.
18965/2579Жс

Три дні (3, 4 і 5 жовтня 1961 року) у Києві працювала науково-практична конференція з питань поліпшення навчання російської мови в школах Української РСР.

Велика підготовча робота, що її провели Міністерство освіти та Науково-дослідний інститут педагогіки УРСР, зокрема його відділ методики мови, забезпечила активну участь у роботі багатьох учителів різних типів шкіл республіки, працівників усіх обласних інститутів удосконалення кваліфікації вчителів, викладачів педучилищ, педінститутів, університетів. Важливим є також і те, що в роботі конференції взяли участь відомі вчені методисти — дійсний член АПН РРФСР, проф. О. В. Текучов, член-

кореспондент АПН РРФСР В. О. Добромислов, професор Харківського державного університету М. М. Баженів та ін.

Широкою і різноманітною була також і тематика науково-практичної конференції. Протягом трьох днів на конференції прочитано 14 доповідей, в обговоренні яких виступило 20 промовців.

Конференцію відкрив коротким вступним словом заступник директора Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР П. А. Корнієнко[...].

З доповіддю на тему «Комуністичне виховання учнів на уроках мови» виступив старший науковий співробітник відділу методики мови НДІП УРСР Г. І. Купрієнко. Він говорить, що на уроках мови, як і на будь-яких інших уроках, виховне значення має насамперед злагоджена, цілеспрямована, розумна діяльність учнів, спрямована вчителем. Тому центральною фігурою в педагогічному процесі є саме вчитель. Його особа, ідейно-політична зрілість, його особисті моральні якості, ерудиція, знання, уміння вирішують усе, і від них, головним чином, залежить успіх усієї навчально-виховної роботи в школі.

Далі доповідач характеризує деякі види і форми навчальної роботи в класі, що можуть бути корисними й ефективними не тільки в навчанні, а й вихованні, зокрема інтересу, любові до самого предмету, до знань [...].

У цілому конференція пройшла на достатньому науково-теоретичному й організаційному рівні. Загальну думку, очевидно, про значення конференції висловив у своєму невеликому виступі завідувачий відділом методики мови НДІП УРСР О. М. Беляєв, який сказав, що вона була корисною і для вчителів, і для методистів, і для викладачів вузів. «Ми,— говорить промовець,— одержали в період підготовки конференції близько 100 доповідей і виступів. Це дуже багатий матеріал, і, зрозуміло, оголосити його увесь протягом трьох днів нашої роботи не було змоги. Опублікувати всі доповіді й виступи у нас теж немає змоги. Але нам треба подумати над тим, у який спосіб можна було б довести до широкого кола вчителів і методистів республіки цей багатий і дуже корисний матеріал».

Заступник директора Науково-дослідного інституту педагогіки П. А. Корнієнко, закриваючи конференцію і висловивши подяку від імені міністра освіти та директора інституту педагогіки всім учасникам, запевнив присутніх у тому, що матеріали конфе-

ренції будуть так чи інакше опубліковані. Цього вимагають усі вчителі й методисти нашої республіки.

Г. Купрієнко

1962

**Розгортати дослідження з питань навчання
і виховання працюючої молоді**

[Засідання наукової Ради інституту з проблеми
«Навчально-виховна робота шкіл
працюючої молоді»]

Радянська школа. — 1962. — № 1. — С. 95—96. 25327/310Жс

Нещодавно в Науково-дослідному інституті педагогіки УРСР відбулося засідання наукової Ради з проблеми «Навчально-виховна робота шкіл працюючої молоді». Рада заслухала інформацію Б. М. Калмановського (Науково-дослідний інститут педагогіки) про хід роботи над монографією «Краматорська середня школа робітничої молоді № 1» та А. Є. Москвича (Харківська обласна заочна школа) — над дослідженням «Організація навчально-виховної роботи в заочній загальноосвітній середній школі». Про виконання перспективного плану наукових досліджень на 1961—1965 рр. доповів голова Ради В. І. Чепелев.

Зокрема, вже підготовлено до друку ряд наукових робіт, посібників, над якими працювали співробітники Інституту педагогіки. Серед них слід назвати праці: О. М. Бандура — Особливості викладання літератури в школі працюючої молоді; О. С. Дубинчук — Методичні вказівки до самостійного розв'язування задач з арифметики і алгебри в школах працюючої молоді; Б. М. Калмановський — Шляхи поліпшення самостійної роботи учнів V—VIII класів шкіл робітничої і сільської молоді; Г. О. Цвікальська — Активізація навчального процесу в школах робітничої і сільської молоді. Науковим кореспондентом Науково-дослідного інституту І. І. Мирним (Чернівецький обласний інститут удосконалення кваліфікації вчителів) завершено працю — Робота класного керівника в школах робітничої і сільської молоді. Крім того, впорядковано збірник матеріалів республіканських педагогічних читань минулого року в м. Краматорську та збірник з досвіду роботи шкіл сільської молоді.

План 1961—1962 рр. передбачає виконання науковими кореспондентами інституту таких робіт: Д. С. Лонський (директор СШРМ № 2 м. Херсона) — Контроль і керівництво за роботою вчителів з боку директора і завуча школи; М. С. Чернявський (директор Херсонського обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів) — Система підвищення кваліфікації вчителів і керівників шкіл робітничої і сільської молоді; К. О. Лівшиць (інспектор Кіровоградського облвню) — Система обліку та вивчення рівня знань учнів в школі робітничої і сільської молоді; В. Д. Чайковський (Бердянський педінститут) — Задачі з технічним змістом у курсі геометрії X класу; М. С. Овечкін (директор Запорізької СШРМ № 6) — Збірник задач і вправ з виробничим змістом та ін.

Рада з проблеми прийняла рішення закликати колективи шкіл, працівників органів народної освіти, інститутів удосконалення кваліфікації вчителів, кафедр педагогічних інститутів взяти активну участь в дослідженні протягом 1962—1965 років таких питань навчально-виховної роботи в школах працюючої молоді:

Особливості принципу доступності в школах робітничої і сільської молоді.

Закономірності процесу навчання в школах працюючої молоді.

Організація і проведення уроку в школі робітничої і сільської молоді.

Виховання уваги і розвиток логічного мислення учнів на уроці в школах працюючої молоді.

Організація повторення в умовах скороченого навчального часу.

Особливості уроку в класах працюючої молоді з прискореним строком навчання.

Індивідуальний підхід до учнів як засіб попередження неуспішності.

Ідейно-політичне виховання учнів шкіл працюючої молоді.

Виховання почуття радянського патріотизму, пролетарського інтернаціоналізму і радянської національної гордості на уроках.

Взаємозв'язок виховних заходів школи і виробництва.

Раціональна організація режиму дня учня-підлітка в школі працюючої молоді.

Психологічні передумови успішного навчання учнів IX—XI класів шкіл працюючої молоді.

Дидактичні основи проведення занять з підвищення професійної кваліфікації учнів.

Розвиток раціоналізаторських здібностей учнів у процесі вивчення основ наук і проведення позакласної і позашкільної роботи.

Робота школи з виготовлення учнями саморобних навчальних приладів і посібників.

Виробничі екскурсії в школах робітничої і сільської молоді.

Оздоровчі заходи в школах працюючої молоді.

Робота з книгою.

Облік знань, умінь і навичок учнів в заочній середній школі.

Питання підвищення професійної кваліфікації учнів в заочній середній школі.

Досвід роботи консультаційного пункту заочної середньої школи.

Методична робота в заочній середній школі.

Інспектування шкіл працюючої молоді.

Історія розвитку шкіл робітничої і сільської молоді в УРСР.

1963

**Науковий семінар з питань дидактичних
основ зв'язку навчання з життям**

Радянська школа. — 1963. — № 4. — С. 101—102.
14749/524Жс

В Науково-дослідному інституті педагогіки УРСР у Києві відбувся науковий семінар з питань зв'язку навчання з життям. У ньому взяло участь близько 200 чол. — науковців, викладачів кафедр педагогіки, учителів, базових і опорних шкіл, працівників обласних інститутів удосконалення кваліфікації вчителів, представників органів народної освіти.

Семінар відкрив член-кореспондент АПН РРФСР, директор Інституту педагогіки УРСР О. М. Русько. Визначивши коло проблем, які стоять перед педагогічною наукою на сучасному етапі її розвитку — даліше удосконалення змісту, форм і методів навчання, використання в навчально-виховній роботі найновіших досягнень науки й техніки, зокрема кібернетики та ін., О. М. Русько спинився на завданнях наукових працівників у розробці цих проблем, підкресливши необхідність обговорення ходу і результатів досліджень.

Зміст проблеми дидактичних основ зв'язку навчання з життям та шляхи її розв'язання розкрив у своїй доповіді зав. відділом дидактики НДІП УРСР В. І. Помагайба. Характеризуючи основні засоби здійснення зв'язку навчання з життям, доповідач наголосив на необхідності забезпечення правильного поєднання загальної, політехнічної і професійної освіти, розвитку творчого мислення, технічної уяви в учнів. У виконанні цих завдань, на думку доповідача, велика роль належить удосконаленню форм і методів навчання на базі сучасних технічних засобів, використанню даних кібернетики, зокрема, принципу програмування та ін.

Старший науковий співробітник НДІП УРСР О. С. Татенко свою доповідь присвятив профорієнтаційній освіті в школі, підкресливши, що вона повинна охоплювати всі вікові групи учнів і

органічно поєднуватись з навчально-виховним процесом. Успішне розв'язання проблеми профорієнтації учнів вимагає систематичного керівництва цією роботою з боку директорів шкіл і органів народної освіти, об'єднання зусиль школи, сім'ї, позашкільних дитячих установ, активної допомоги їм з боку раднаргоспів, комсомольських і професійних організацій, широкої пропаганди професій [...].

На семінарі розглядалось питання програмування трудових завдань, виконуваних на практичних заняттях у шкільній майстерні. Експериментальні дослідження В. Є. Римаренка (НДІП) свідчать про доцільність програмування процесу засвоєння трудових операцій — учні швидше оволодівають ними, менше допускають помилок, раціональніше застосовують на практиці набуті знання й уміння.

А. В. Сердюк (НДІП УРСР) доповідав про дослідження методів застосування кіно в ознайомленні учнів з виробничими процесами. Він наголосив на необхідності врахування взаємозв'язку між дидактичним призначенням фільму і методикою його використання [...].

Ряд учасників семінару, що виступали в обговоренні доповідей, посилаючись на дані своїх досліджень, висловлювали цінні думки щодо розробки в теорії і розв'язанні на практиці проблеми зв'язку навчання з життям.

В. Римаренко

1964

**Обговорення питань поєднання навчання
та виховання учнів**

[Виїзне засідання відділів методики фізики
і математики у м. Ялті; доповіді І. Тесленка,
М. Гельфанда, О. Дубинчук, М. Розенберга,
С. Гончаренка]

Радянська школа. — 1964. — № 11. — С. 112—113.
31561/563Жс

Як досягти органічного злиття процесів навчання і виховання в єдиний потік, добитися того, щоб знання учнів з математики і фізики перетворювались на комуністичні переконання? Ці питання обговорювались на виїзному засіданні відділів методики фізики і математики Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, організованому спільно з Кримським обласним інститутом удосконалення вчителів у Ялтинській середній школі № 10.

Засідання відкрив завідуючий Кримським облвно Ф. Є. Штикало.

На секційному засіданні вчителів математики доповідь зробив доцент І. Ф. Тесленко. Він визначив завдання комуністичного виховання учнів при викладанні математики, яке має базуватись на ґрунті матеріалістичної діалектики, використанні доступних учням математичних ілюстрацій змісту окремих її законів і категорій. Доповідач наголосив на необхідності розвивати логічну культуру мислення учнів, яка полягає насамперед у свідомому володінні законами логіки.

В усьому прекрасному, що зроблено руками людей (споруди, машини, твори мистецтва, пам'ятки культури), говорить І. Ф. Тесленко, реалізовано такі важливі математичні закономірності, як симетрія, подібність, золотий поділ, тобто те, що пов'язано з поняттям «красиве» в природі і всесвіті. Отже, при вмілому синтезі математики і мистецтва в процесі викладання ми будемо водночас виховувати естетичні смаки учнів.

Значна частина виступу І. Ф. Тесленка була присвячена психологічним особливостям перетворення знань у переконання, ефективним засобам атеїстичного виховання, шляхам здійснення морального виховання при викладанні математики.

У доповіді «Співвідношення конкретного і абстрактного» кандидат педагогічних наук М. Б. Гельфанд розкрив і конкретизував завдання вчителя математики з розвитку діалектико-матеріалістичного світогляду учнів. Учитель повинен не лише з'ясувати суть і особливості математики як науки, що відображує кількісні відношення предметів матеріального світу, але й довести, що для математичних співвідношень існують відповідні прообрази в предметах і явищах матеріального світу. На конкретних прикладах доповідач показав походження математичних понять, пов'язаних з практичною діяльністю людини.

Основні напрямки поєднання навчання і виховання в практиці викладання математики визначила кандидат педагогічних наук О. С. Дубинчук. Важливу роль у цьому відіграє ідейно-політична спрямованість навчально-виховного процесу, вироблення навичок розумової праці, виховання загальної логічної культури мислення і мови, розвиток кількісних і просторових уявлень, інтуїції та уяви, виховання смаку до дослідницької роботи, формування певних вольових і моральних якостей [...].

У доповіді керівника секції вчителів фізики, кандидата педагогічних наук М. Й. Розенберга було обґрунтовано систему комуністичного виховання учнів у процесі вивчення фізики, основним напрямками якої є:

а) розширення політехнічного кругозору (висвітлення досягнень сучасної техніки і наукових основ створення матеріально-технічної бази комунізму);

б) застосування методів викладання, що сприяють розвитку ініціативи, творчості, колективізму, формуванню навичок культури праці;

в) виховання комуністичного ставлення до праці (культура виконання практичних лабораторних робіт, популяризація праць раціоналізаторів виробництва, залучення учнів до суспільно корисної праці з радіо- і кінофікації, до поширення наукових знань серед батьків і робітників базових підприємств);

г) формування діалектико-матеріалістичного світогляду, атеїстичне виховання учнів (питання космогонії, аналіз явищ природи) і т. д. [...].

Про шляхи і методи формування основ діалектико-матеріалістичного світогляду в процесі вивчення фізики в 9 класі розповів кандидат педагогічних наук С. У. Гончаренко. Велику увагу він приділив виробленню поняття відносності механічного руху, швидкості, прискорення. З погляду досягнень сучасної фізики доповідач розкрив методiku формування поняття сили як міри взаємодії тіл, маси як виразу і міри гравітаційних і одночасно інерційних властивостей матерії, енергії як міри руху, що характеризує його з точки зору можливості перетворення з одних форм в інші, роботи як процесу передачі енергії, але разом з тим і міри переданої енергії. С. У. Гончаренко застеріг проти штучного застосування якихось спеціальних заходів, не властивих ні фізиці, ні методиці її викладання, для вироблення основ матеріалістичного світогляду учнів, що має здійснюватись лише на основі вивчення фізичних законів, понять і явищ [...].

З метою популяризації кращого досвіду а наукових досліджень на цю тему матеріали виїзного зсідання передбачається видати окремим збірником.

О. Д. Чемерис

1965

**Науково-педагогічні дослідження —
на рівень сучасних вимог**

[Стаття директора інституту В. Чепелева
про результати досліджень науковців НДІП,
недоліки у роботі та про необхідність подолання
відставання педагогічної науки
від вимог життя]

Радянська школа. — 1965. — № 7. — С. 5—13. *15946/546Жс*

Успішне виконання завдань, покладених на радянську школу і радянського вчителя, в значній мірі залежить від рівня розвитку педагогічної науки, яка покликана розробляти наукові основи навчання і виховання майбутніх будівників комунізму, освітлювати шлях шкільній практиці.

Рішення XXII з'їзду КПРС, Пленумів ЦК КПРС і ЦК КП України з ідеологічних питань, а також постанова ЦК КП України «Про стан і заходи дальшого розвитку педагогічної науки в Українській РСР» спрямували зусилля колективів співробітників Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР і викладачів педагогічних інститутів на університетів, учительства, працівників органів народної освіти на розв'язання актуальних питань комуністичного виховання учнівської молоді, на подолання відставання педагогічної науки від вимог сучасного життя.

Науковці-педагоги працюють над визначенням перспектив розвитку народної освіти і школи в республіці на найближчі роки, удосконаленням змісту загальної і політехнічної освіти, досліджують проблеми підвищення якості знань учнів, удосконалення форм і методів навчально-виховної роботи, забезпечення органічної єдності навчання і виховання, посилення виховного впливу школи на молодь.

Розробляються також питання застосування технічних засобів навчання, суспільного виховання дітей дошкільного і шкільного

віку, історії школи і педагогічної науки, організації народної освіти й школознавства, поліпшення навчально-виховної роботи в спеціальних школах (для дітей з фізичними і розумовими вадами) та удосконалення вищої і середньої педагогічної освіти.

З ряду проведених досліджень уже одержано певні результати. Коротко спинимося на них.

Програмою КІРС передбачено запровадження з 1970 р. загальної обов'язковою середньої освіти в країні. Тому надзвичайну актуальність мають організаційно-педагогічні проблеми, до яких входить науково-педагогічне обґрунтування змісту освіти в середній школі, вивчення шляхів реалізації загальної середньої освіти, руху контингентів учнів, типів, структури і сітки шкіл, економічних і громадських основ переходу на обов'язкову загальну середню освіту, розробка нормативів затрат праці в освіті і т. ін.

На основі експериментальної перевірки розроблених в Інституті педагогіки нових програм для 1—4 класів з рідної і другої мов, арифметики і природознавства одержано попередні дані про те, що можна скоротити початковий період навчання з 4-х до 3-х років і при цьому забезпечити більш високий рівень знань школярів. В Одеському педагогічному інституті досліджувалися експериментальні програми початкового навчання, розроблені в Сибірському філіалі АН СРСР.

Дослідження питань обсягу і змісту загальної середньої освіти з української і російської мов та літератур, історії УРСР та географії УРСР дали змогу попередньо визначити принципи складання нових програм, обсяг матеріалу для вивчення та критерії відповідності його віковим особливостям учнів. Дані цих досліджень, проведених науковцями Інституту педагогіки, широко обговорювалися педагогічною громадськістю.

В результаті вивчення стану загальної освіти дорослих та шляхів поєднання навчання з професійною підготовкою трудящих виявлено причини недостатнього поширення нових, прогресивних форм навчання — шкіл майстрів промислового виробництва і сільських навчальних комбінатів. Дані цього вивчення були предметом обговорення на наукових з'їзданнях з участю працівників шкіл і органів народної освіти Укранаргоспу, раднаргоспів адміністративно-економічних районів республіки, міністерств,

колгоспів і радгоспів. Рекомендації впроваджено в практику. Розроблено також пропозиції про запровадження диференційованого навчання у вечірніх школах.

Спільно з кафедрою гігієни Київського медичного інституту ім. Богомольця працівниками відділу школознавства НДІП УРСР досліджувалася працездатність учнів масових шкіл та шкіл робітничої і сільської молоді при різних варіантах побудови навчальних занять. Було визначено умови, що забезпечують оптимальний рівень працездатності учнів-виробничників, а також вивчено працездатність і стомлюваність учнів 1—2 класів, які працюють за новою програмою. Розроблено нову методику такого вивчення. Зокрема, її використано для дослідження працездатності учнів 1-2 класів середньої школи № 129 м. Києва, де курс початкової освіти розрахований на три роки. Як свідчать попередні дані, негативних зрушень у працездатності цих учнів не виявлено.

За завданням Держплану УРСР, відділ школознавства Інституту працює над визначенням науково-обґрунтованих нормативів потреби в кадрах для галузі «Освіта» на 1966—1975 рр. Вже зроблено статистичний аналіз використання праці в різних типах загальноосвітніх шкіл та в дошкільних закладах. Одержані дані будуть використані для розробки нормативів потреби в кадрах, а також заходів щодо поліпшення організації праці в системі народної освіти.

Визначено педагогічно-гігієнічні вимоги до проектування та експлуатації укрупнених загальноосвітніх шкіл з режимом широкої аерації. Матеріали дослідження було обговорено на науковій конференції з гігієнічних питань будівництва і обладнання шкіл та дитячих дошкільних закладів (м. Москва, 1964 р.) та опубліковано в збірнику матеріалів конференції. З вересня 1965 року розпочнеться комплексна дослідна робота з визначення оптимальних умов експлуатації спорудженої за згаданими вище вимогами експериментальної школи на 2032 учня у м. Донецьку.

Основним завданням досліджень з проблеми «Удосконалення форм і методів навчальної і виховної роботи в школі» було обґрунтування шляхів підвищення ефективності навчання, активізації розумової діяльності учнів, розвитку їх ініціативи, самостійності, нахилів і здібностей, посилення виховного впливу школи на учні

на основі зміцнення зв'язку навчання з життям, забезпечення органічної єдності навчання, виховання і розвитку учнів. Ці дослідження проводилися в таких напрямках: а) розробка загальної теорії навчального процесу; б) вивчення порівняльної ефективності різних форм і методів навчання та шляхів їх удосконалення; в) дослідження процесу, методів і складових частин виховання, умов забезпечення органічної єдності навчання і виховання; г) розробка питань методики викладання окремих предметів навчального плану загальноосвітньої школи; д) організація і методика навчально-виховної роботи в школах працюючої молоді та ін.

Було посилено увагу до досліджень, метою яких є обґрунтування шляхів формування марксистсько-ленінського світогляду, ідейно-політичного, морального і естетичного виховання школярів на уроках, у процесі позакласної та позашкільної роботи.

Науковцями Інституту педагогіки, педагогічних інститутів досліджувалися питання програмованого навчання. Визначено дидактичні основи застосування його в радянській школі, розроблено принципи складання програмованих матеріалів. Створено програмовані посібники з окремих розділів шкільних курсів математики, фізики і хімії, які тепер експериментуються в школах.

Завершено підготовку і здано до друку оригінальний підручник педагогіки для педагогічних інститутів та університетів, створений авторським колективом Інституту педагогіки за редакцією доцента О. Г. Дзевєріна. В підручнику узагальнено найновіші досягнення педагогічної теорії і шкільної практики, по-новому з'ясовані найважливіші питання загальної методики навчання і комуністичного виховання учнів, розкрито ряд об'єктивних педагогічних закономірностей. В Одеському педагогічному інституті створено посібник з педагогіки для педагогічних інститутів (автор — доц. С. Ф. Збандуто), який цього року вийде в світ.

На основі вивчення питань навчання російської мови в початкових класах шкіл з українською мовою викладання визначено оптимальні умови ефективного вивчення другої, спорідненої мови учнями молодшого шкільного віку. Дані цього вивчення допоможуть створити нову методику, яка базуватиметься на лінгвістичному зіставленні української і російської мов.

Досліджено вплив діалектних особливостей на рідну усну і писемну мову учнів, розроблено систему вправ для виправлення мови школярів. Ця система тепер перевіряється в школах.

Успішно ведеться розробка методів викладання української літератури в школі. Вперше в радянській методиці літератури здійснено монографічне дослідження «Проблема вивчення літературного роду (на матеріалі драматургії в курсі української літератури)», в якому розкриваються закономірності вивчення в школі найскладнішого літературного роду — драматургії. Названа праця має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення для естетичного виховання підростаючого покоління.

Вперше опрацьовано методику викладання історії УРСР в загальноосвітніх школах. На матеріалі курсу новітньої історії досліджено психологічні особливості і умови навчальної роботи зі старшокласниками, виявлено фактори, які сприяють ефективному засвоєнню учнями знань, умінь та навичок, піднесенню виховної ролі уроку. Опрацьовані такі важливі питання підвищення ефективності уроку, як система тематичного планування курсу, прийоми творчої побудови уроку, система логічних і проблемних завдань учням, роль емоційності і образності у викладанні курсу та ін.

Науковий кореспондент Інституту педагогіки, викладач Чернівецького університету І. І. Мирний підготував працю «Виховання в учнів вечірніх (змінних) шкіл інтересу до підвищення загальноосвітніх знань». В ній він проаналізував умови, що сприяють піднесенню інтересу працюючої молоді до навчання. За матеріалами праці автор її захистив кандидатську дисертацію.

Написана і вперше видана праця наукового кореспондента Інституту педагогіки, директора Харківської обласної заочної школи А. Є. Москвича «Організація навчального процесу в заочній загальноосвітній школі». Автор висвітлює питання організації навчально-виховного процесу в заочній школі, методики проведення групових та індивідуальних консультацій, внутрішкільного контролю, забезпечення зв'язку навчання з життям та ін.

З комплексної теми «Виховання комуністичної свідомості і моральних ідеалів у учнів загальноосвітніх шкіл», над якою працюють науковці багатьох відділів Інституту педагогіки, досліджено питання про роль свідомості та моральних ідеалів у житті су-

пільства й окремих людей, соціальну і психологічну їх природу, взаємозв'язок між свідомістю, ідеалами і науковим світоглядом, структуру комуністичних переконань та ін. Матеріали дослідження буде покладено до основи монографії під цією ж назвою.

Розроблено систему, зміст і засоби естетичного виховання в загальноосвітній школі. Матеріали вивчення цих питань надіслано школам, відділам народної освіти, творчим організаціям для обговорення і експериментальної перевірки.

Дослідження з проблеми «Удосконалення трудового і політехнічного навчання учнів» проводилися в таких напрямках: поліпшення змісту і методів трудового навчання, забезпечення взаємозв'язку між загальноосвітньою, трудовою і політехнічною підготовкою школярів, комуністичне виховання їх у праці, розробка методики вивчення основ окремих виробництв у школі та шляхи здійснення дослідницької, винахідницької роботи.

Експериментально доведено можливість підвищення політехнічного рівня трудового навчання учнів 1—8 класів, збільшення питомої ваги механічної обробки матеріалів у процесі навчання, більш раннього вивчення елементів машинознавства і електротехніки. Інститутом педагогіки створено проект нової програми трудового навчання учнів, який нині перевіряється в школах, розробляється нова методика трудового навчання.

Одержано певні результати вивчення закономірностей процесу поєднання навчання з продуктивною працею школярів. Окремі питання цієї проблеми розробляються в Київському, Кам'янець-Подільському та ряді інших педагогічних інститутів. Визначено також зміст, тематику і методику дослідницької роботи учнів загальноосвітніх шкіл у сільському господарстві.

Значну увагу було приділено дослідженням специфічних особливостей навчально-виховного процесу в школі-інтернаті і в школі з подовженим днем, а також питань виховання дітей раннього і дошкільного віку в дитячих закладах, ролі піонерської, комсомольської організацій та громадськості у вихованні підростаючого покоління. Зокрема, співробітниками відділу інтернатних установ НДІП УРСР вивчено деякі фактори, які сприяють піднесенню успішності вихованців шкіл-інтернатів, та розроблено рекомендації, які перевіряються в школах. Колективи кафедр пе-

дагогіки Дрогобицького педагогічного інституту і Київського педагогічного інституту іноземних мов працювали над визначенням системи навчально-виховної роботи в школі-інтернаті. В Київському педагогічному інституті іноземних мов вже готується монографія з цього питання.

Створено методичку педагогічного керівництва діяльністю піонерської дружини. В ній оригінально розв'язуються питання про структуру і специфічні форми роботи дружини, про шляхи поєднання педагогічного керівництва піонерською організацією з розвитком дитячої самодіяльності.

Успішно працює над розробкою питань комуністичного виховання дітей колектив кафедри дошкільної педагогіки Київського педагогічного інституту ім. Горького.

З проблеми «Удосконалення навчання і виховання аномальних дітей» досліджувалися питання змісту, форм і методів навчання, виховання і корекції учнів допоміжних шкіл, здійснення професійного навчання, запобігання і усунення недоліків мови у дошкільників, учнів масової школи і в розумово відсталих дітей. Здано до друку оригінальну працю «Дидактичні основи уроку в допоміжній школі», створену завідуючим відділом дефектології НДІП УРСР доц. І. Г. Єременком на основі експериментальних даних. Визначено засоби навчання учнів допоміжних шкіл умінню застосовувати знання на практиці. Вивчено особливості фонематичного слуху дошкільників з порушенням звуковимови. Одержано також нові дані про особливості психічної діяльності дітей-олігофренів ступеня дебільності. Вони будуть використані при розробці проблеми працездатності та корекції поведінки дітей-олігофренів.

Досить успішно працює проблемна рада з історії вітчизняної і зарубіжної педагогіки. Основні зусилля науковців були зосереджені на історії розвитку вітчизняної, зокрема радянської, школи і педагогічної науки. В 1964 році завершено підготовку 2 докторських дисертацій. Одна з них присвячена творчій спадщині Н. К. Крупської (доц. С. А. Литвинов, Київський педінститут), друга — історії розвитку школи в західних областях України (доц. Б. Н. Мітюров, Дрогобицький педінститут). Закінчує роботу над докторською дисертацією «Становлення радянської школи на Україні (1917—1921 рр.)» доцент І. В. Пуха (Запорізький педінс-

титут). На замовлення АПН РРФСР педагогами-вченими республіки підготовлено ряд статей для багатотомної праці «Розвиток школи і педагогічної думки народів СРСР».

Кафедрою педагогіки Київського державного університету та кафедрами педагогіки, педагогіки і методики початкової освіти, дошкільного виховання, спеціальної педагогіки, методики математики, фізики, мови і літератури Київського педінституту ім. Горького успішно здійснюються комплексні дослідження важливих проблем теорії і практики навчання. Проведена велика робота з підготовки науково-педагогічних кадрів, створення підручників і посібників для вузів і шкіл. Так, колективом Київського педінституту в 1964 році видано 15 підручників і посібників для вузів і шкіл, 9 методичних праць, а цього року — програмований посібник з окремих розділів курсу математики середньої школи.

Добре виконують комплексні дослідження науковці Одеського і Вінницького педагогічних інститутів. Тут спеціальні групи викладачів з різних кафедр вивчають проблеми програмованого навчання, динаміку фізичного розвитку вихованців шкіл-інтернатів, впровадження нових методів навчання в початкових класах, застосування в школі технічних засобів та ін.

Отже, за останній час в нашій республіці проведено певну роботу з ліквідації відставання педагогіки від вимог життя, на наявність якого вказувалося в рішеннях червневого Пленуму ЦК КПРС. Удосконалено планування науково-дослідної роботи, приділено значно більше уваги опрацюванню найбільш актуальних питань педагогічної науки великими колективами науковців, поліпшено організацію і методи науково-педагогічних досліджень, розширено зв'язки науковців зі школою і вчителями.

Разом з тим ми і досі відстаємо в творчій розробці основних питань теорії педагогіки, дидактики і методик, недостатньо і не завжди на належному науковому рівні вивчаємо і узагальнюємо передовий педагогічний досвід. На це справедливо вказувалося в статтях «Педагогика и требования жизни» («Правда») і «Флагману прокламати курс» («Радянська освіта») від 13 лютого цього року.

Окремі праці науковців мають описовий характер, висловлені в них висновки і пропозиції недостатньо науково аргументовані, в них не завжди розкриваються закономірності навчально-

виховного процесу, а це є головним завданням педагогічного дослідження. Наведемо хоча б такі факти.

В жодному зі звітів педагогічних інститутів за 1964 рік немає інформації про те, які наукові висновки здобуто внаслідок виконання запланованих науково-педагогічних досліджень. В той же час ці звіти містять численну інформацію про результати досліджень з математики, фізики, мови, літератури.

На сьогодні в Українській РСР видається 17 назв міжвідомчих науково-методичних збірників з різних галузей педагогічної науки. Проте дуже часто редакційні колегії цих збірників потрапляють в скрутне становище — немає матеріалів для друку. Статті, що надсилаються до редакцій, нерідко мають низьку якість або зовсім не є науковими. Так, лише по одному випуску науково-методично збірника з питань трудового і виробничого навчання школярів було відхилено 14 статей, надісланих науковцями.

Ми відстаємо з розробкою науково-педагогічних основ змісту загальної середньої освіти. Відсутність ґрунтовних наукових досліджень з цієї проблеми є однією з причин того, що програми і підручники для школи зазнають безперервних змін, а це гальмує розвиток творчої ініціативи вчителів в удосконаленні навчально-виховного процесу, завдає великих матеріальних збитків державі. Тому треба ширше розгорнути дослідницьку роботу в цьому напрямі.

Нещодавно за рішенням колегії Міністерства освіти УРСР створено комісії з визначення змісту освіти і складання проектів нових програм з усіх предметів навчального плану. До складу цих комісій включено видатних учених Української РСР, письменників, педагогів, науковців, учителів шкіл, працівників відділів народної освіти.

В дослідженнях, присвячених визначенню шляхів підвищення ефективності навчально-виховної роботи школярів, недостатньо враховується положення про єдність навчання, виховання і розвитку.

Зокрема, дослідники не приділяють належної уваги вивченню основної для учня діяльності — навчальної. При розробці форм і методів навчання наші науковці і методисти часто виходять лише з його мети і змісту, мало цікавляться перебігом процесу засвоєння знань учнями. Звідси — недостатнє розкриття пізна-

вальної діяльності школярів у процесі надбання знань, відрив його від розумового розвитку дитини.

Недостатньо працюємо ми над науковим розкриттям сутності виховуючого навчання, вивченням шляхів підвищення самостійності і творчої активності учнів у процесі навчання, розвитку індивідуальних здібностей, удосконалення форм навчальної роботи, особливо в старших класах, над порівняльною характеристикою методів навчання та їх ефективністю на різних ступенях освіти. Повільно йде розробка оптимального режиму навчання, наукових основ організації педагогічної праці.

Хоч на Україні досить широко досліджуються проблеми програмованого навчання учнів, однак поки що ведуться лише пошукові роботи. Нині слід уже перейти до глибокої розробки теорії програмованого навчання, принципів програмування змісту навчання і засвоєння знань, методики та організації програмованого навчання, перевірки його результативності, алгоритмізації навчального процесу, ефективності застосування навчаючих машин та інших технічних засобів.

Ще дуже мало ґрунтовних досліджень, присвячених розробці актуальних питань теорії виховання, зокрема розкриттю процесу виховання, методів виховної роботи з дітьми різних вікових груп, а також процесу виховання комуністичної свідомості учнів, формування наукового світогляду, виховання радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, комуністичного ставлення до праці, колективізму, дружби і товаришування та ін. В розробці питань теорії виховання не завжди враховувалася провідна роль освіти в комуністичному вихованні, що негативно вплинуло на розвиток науки і на практику виховної роботи в школі.

Неправомірно звужено фронт досліджень особливостей навчально-виховної роботи в школах-інтернатах і школах з подовженим днем. Недостатньо вивчаються проблеми піонерського руху; майже відсутні праці з питань педагогічного керівництва розвитком громадської активності і самодіяльності старшокласників, а також з питань педагогічного керівництва діяльністю шкільної комсомольської організації, формування особистості учня в колективі і з багатьох інших.

Конче потрібні ґрунтовні, справді наукові дослідження форм здійснення принципу поєднання навчання з працею, системи трудового навчання на політехнічній основі і у взаємозв'язку із загальною освітою та комуністичним вихованням школярів, шляхів дальшого удосконалення змісту та підвищення ефективності трудового навчання в усіх класах середньої школи.

Окремо слід спинитися на важливості історико-педагогічних досліджень для розвитку самої педагогічної науки і для поліпшення практики роботи радянської школи. Існує, на наш погляд, помилкова думка про те, що історико-педагогічні дослідження є якимисьь другорядними, так би мовити, дослідженнями другого гатунку, а тому іноді навіть робляться всілякі спроби загальмувати їх опублікування. Таке ставлення до історико-педагогічних досліджень не має нічого спільного зі справді науковим підходом до розв'язання актуальних питань теорії і практики. Наслідком цього є те, що наші вчителі і науковці погано уявляють процес розвитку радянської школи і педагогічної науки, не використовують позитивного досвіду і наукових досягнень минулих років, повторюють помилки, іноді «відкривають» явища і закономірності педагогічного процесу, описані кілька років, навіть десятиліть тому.

Історичний досвід будівництва в СРСР соціалістичної системи освіти і виховання є невичерпним джерелом цінних ідей для розвитку радянської педагогічної науки і шкільної практики.

Роль дослідження славного історичного шляху, пройденого радянською школою і педагогічною наукою, особливо зростає тепер, коли вся наша країна готується до відзначення 50-річчя Великого Жовтня і 100-річчя з дні народження В. І. Леніна, засновника Комуністичної партії і Радянської держави.

В школах республіки розгорнувся рух за піднесення якості знань учнів, підвищення успішності, подолання другорічництва. Завдання педагогів-науковців — вивчити і узагальнити досвід у цій справі, зробити з нього належні висновки для дальшого розвитку педагогічної теорії.

Треба розширити і прискорити виконання досліджень, метою яких є обґрунтування шляхів здійснення загальної середньої освіти в республіці. Поки що робота в цьому напрямі проводиться головним чином Науково-дослідним інститутом педагогіки УРСР,

до неї майже не залучені колективи педагогічних інститутів та університетів. Зауважимо, що серед питань, зв'язаних з цією проблемою, важливе місце займають питання економіки, планування і організації народної освіти, які досі нами не розбиралися.

Наявність певного відставання педагогічної науки від вимог життя, уповільнений її розвиток пояснюються багатьма причинами.

Насамперед, це недоліки в плануванні та організації науково-педагогічних досліджень, і серед них головним є роздрібненість тематики, явно мала кількість комплексних досліджень. Цим хибує координаційний план науково-дослідної роботи в галузі педагогічних наук у республіці, плани окремих інститутів і кафедр. Так, у Полтавському педагогічному інституті лише на кафедрі педагогіки досліджується 5 окремих тем. В Уманському педагогічному інституті розроблялося 12 різних педагогічних і методичних тем. В Чернігівському педагогічному інституті з педагогічної тематики надруковано 45 праць на 35 різних тем.

Подібних прикладів можна було б навести багато. На жаль, вони мають місце і в Науково-дослідному інституті педагогіки. Роздрібненість тематики не дає змоги зосередити зусилля науковців на розв'язанні найбільш актуальних проблем педагогічної науки, призводить до появи поверхових, низьких за якістю праць.

У багатьох випадках кафедри педагогіки ще не стали центрами науково-педагогічних досліджень, які проводяться іншими кафедрами інституту, не створюють груп науковців для проведення комплексних досліджень, а в ряді інститутів, наприклад, у Бердянському, педагогічну проблематику розробляє лише кафедра педагогіки.

Ще слабо працює республіканська Рада з координації наукових досліджень та її проблемні ради. Вони не завжди ґрунтовно вивчають стан досліджень з тієї чи іншої проблеми, іноді не оцінюють якості виконаних праць, не визначають проблематики і тематики наукових досліджень, а обмежуються лише збиранням пропозицій кафедр та механічною реєстрацією того, над чим працюють науковці-педагоги.

Очевидно, структура Ради з координації наукових досліджень у республіці потребує певного удосконалення. Зокрема, доцільно зменшити число проблемних рад, привести їх кількість у відповідність з

досліджуваними проблемами, створити на місцях опорні кафедри і проблемні лабораторії з окремих галузей педагогічної науки.

Рада з координації не має інформаційної групи, тут майже відсутні технічні працівники, і голови проблемних рад та редактори міжвідомчих науково-методичних збірників витрачають дорогоцінний час на суто канцелярську роботу. Незадовільно поставлена інформація про стан виконання запланованих праць педагогічними інститутами. Бувають випадки, коли педвузи без відома республіканської Ради вносять зміни в тематику запланованих досліджень, строки їх виконання.

Тепер вживаються заходи щодо розширення комплексних робіт, визначення найбільш актуальних проблем і тем для досліджень, створення опорних кафедр і науково-дослідних лабораторій на місцях. При належній увазі до цієї справи недоліки в плануванні і організації наукових досліджень можуть бути ліквідовані.

Другою причиною відставання педагогічної науки є недостатня увага до удосконалення методів науково-педагогічних досліджень, до застосування експериментальних і математичних методів, технічних засобів, математичної обробки даних досліджень, відсутність дослідницьких баз у школах. Це також недостатня розробка загальних питань педагогічної науки, плутанина в термінології, відсутність критеріїв для кількісної оцінки різних сторін навчально-виховного процесу, майже повна відсутність на кафедрах належної апаратури для експериментальних досліджень.

Потрібно в найближчий час підготувати і видати методичні вказівки про організацію науково-дослідних досліджень та обробку їх результатів. Між іншим, кілька років перебуває у видавництві «Радянська школа» підготовлена Інститутом педагогіки праця «Вивчення рівня успішності і якості знань учнів», але й досі вона не побачила світу.

Третя причина — це недостатня кваліфікація науково-педагогічних кадрів, зокрема, явно недостатня кількість спеціалістів вищої кваліфікації (докторів наук). Науково-педагогічна підготовка працівників педагогічної науки обмежується невеличкими курсами педагогіки і психології, а у кандидатів і докторів — ще кандидатським екзаменом. Значна частина науковців-педагогів не має достатньої підготовки із загальної і педагогічної

психології, математики, кібернетики. На кафедрах педагогіки інститутів мало уваги приділяється самостійній роботі з підвищення наукового рівня викладачів, організації семінарів, реферуванню вітчизняної і зарубіжної літератури.

Очевидно, що одним із заходів, спрямованих на покращення науково-педагогічної підготовки наших кадрів, була б організація вищих педагогічних курсів з 2—3 річним строком навчання.

І, нарешті, негативно позначається на розвитку педагогічної науки відсутність робіт з порівняльної педагогіки, добре поставленої інформації про науково-педагогічні дослідження не тільки за кордоном, в союзних республіках СРСР, але й навіть на Україні, а також недостатнє використання досягнень суміжних наук в науково-педагогічних дослідженнях.

Коллективи Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, педагогічних інститутів і університетів при активній участі кращих учителів і працівників відділів народної освіти республіки спроможні в найкоротший строк подолати відставання педагогічної науки від вимог життя, забезпечити підвищення її ролі у комуністичному вихованні підростаючого покоління.

Чепелев В. І.

1966

**Наукове засідання [Розширене засідання
відділу методик гуманітарних предметів]**

Українська мова і література в школі. — 1966. — № 4. —
С. 96. 18852/2655Жс

11—12 лютого ц. р. відбулося поширене наукове засідання відділу методик гуманітарних предметів Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР з участю вчителів, методистів, літературознавців та письменників Києва.

Засідання відкрив вступним словом зав. відділом методик гуманітарних предметів НДІП УРСР доктор педагогічних наук О. Р. Мазуркевич.

Доповідь «Основи аналізу ліричного твору в процесі вивчення літератури в школі» виголосив зав. сектором методики літератури НДІП УРСР кандидат філологічних наук К. М. Сторчак. Основну увагу доповідач зосередив на природі лірики, на тих специфічних особливостях, що відрізняють її від інших видів словесного мистецтва [...].

На засіданні також підсумовано виконання тематики наукових досліджень з методики мов і літератур у республіці, розглянуто пропозиції до плану роботи проблемної координаційної ради на 1966 рік. З доповідями виступили: від сектора методики літератури — кандидат філологічних наук Н. І. Падалка, від сектора методики мови — кандидат педагогічних наук О. М. Беляєв і від сектора методики іноземних мов — кандидат педагогічних наук Є. І. Ітельсон. Ці доповіді також викликали жваве обговорення.

М. В.

1967

**Науково-дослідному інституту
педагогіки — 40 років**

[Стаття директора НДІП УРСР В. Чепелева]

Радянська школа. — 1967. — № 2. — С. 9—15. 14791/565Жс

До Великої Жовтневої соціалістичної революції на Україні не було жодної державної установи в галузі педагогіки. Проводячи політику великодержавницького шовінізму, пригноблення народів, царський уряд не тільки гальмував будь-які спроби створення і розвитку наукової системи навчання та виховання, що враховувала б національну специфіку, а й забороняв саме існування шкіл з українською мовою викладання.

Народжена Великим Жовтнем Радянська Україна, рівноправна соціалістична республіка у вільній сім'ї народів Союзу РСР, почала будувати нову школу, засновану на принципах марксизму-ленінізму, вченні Леніна про освіту і виховання підростаючих поколінь.

З перших днів існування Радянської влади на Україні виникає ряд педагогічних науково-дослідних установ у різних містах республіки (науково-дослідні кафедри в Києві, Одесі, дослідні станції в Харкові, Києві, Дніпропетровську та ін.). Створюються Державний науково-методичний комітет Народного комісаріату освіти України, методичні комітети його управлінь — Соцвиху, Профосу та Політосу, Науково-педагогічне товариство та педагогічні секції при наукових товариствах у багатьох містах республіки, починається видання науково-педагогічних журналів.

У квітні 1926 року Державний науково-методичний комітет Наркомосу приймає постанову про створення на Україні єдиного центру науково-дослідної роботи з педагогічних наук — Науково-дослідного інституту педагогіки.

У Положенні про цей інститут, затвердженому колегією Наркомосу в грудні 1926 року, зазначено, що його мета — розвиток науково-дослідної роботи в галузі педагогіки та суміжних наук, а

також підготовка кадрів наукових працівників і викладачів педвузів. На інститут було покладено завдання «зміцнювати наукові засади освітньої праці в УРСР, визначити єдину максималістсько-педагогічну лінію в ній, забезпечити науково-матеріалістичне висвітлення і розв'язання педагогічних проблем». Проектом передбачалося, що інститут розроблятиме питання виховання і навчання дітей, юнаків і дорослих, проблеми соціального виховання, професійної і політичної освіти «з погляду педагогічної системи і педагогічної техніки... історії педагогіки й освіти».

Розпочав свою роботу інститут в лютому 1927 року. Вже в перші роки існування він перетворився на установу, яка згуртувала широке коло наукових працівників — педагогів усієї України, встановила зв'язки з науково-педагогічними установами братніх республік СРСР та ряду зарубіжних країн.

Характерним для роботи інституту є міцний зв'язок зі шкільним життям, науково-педагогічною громадськістю і передовими вчителями. Значне місце в планах наукових досліджень займали питання, які виникали в практиці роботи освітніх установ. Працівники інституту безпосередньо вивчали педагогічний досвід, давали численні консультації, проводились республіканські конференції та наради, зв'язок з практикою здійснювався також через педагогічні секції при наукових товариствах.

Інститут мав і позаштатних наукових працівників — наукових кореспондентів. Так, у 1929 році серед них налічувалося близько 30 педагогів з периферії. Налагоджено було контакт з викладачами вищих педагогічних навчальних закладів.

Значну роботу поводили створені при інституті бюро експериментальних досліджень, лабораторія експериментальної педагогіки з численними відділами — вищої нервової діяльності дитини, природного експерименту, психотехнічною лабораторією (для вивчення питань профорієнтації). Лабораторія організовувала також вивчення дітей безпосередньо в школах. Велику увагу було приділено створенню науково-педагогічної бібліотеки. Все це дало змогу проводити ґрунтовну науково-дослідну роботу.

Широку діяльність розгорнув інститут з підготовки науково-педагогічних кадрів. У 1929 році в ньому навчалося понад 70 ас-

пірантів. Уже в перші три роки його існування 15 чоловік було підготовлено до самостійної організації наукової роботи.

Оглядаючи великий шлях, пройдений інститутом за сорок років, можна сказати, що він зробив вагомий внесок у розвиток радянської педагогічної науки. За порівняно короткий час опрацьовано спільно з органами народної освіти, у тісній співдружності з науковими співробітниками установ Академії наук УРСР, викладачами вищої школи і передовими вчителями науково-педагогічні основи навчально-виховної роботи в національній школі, створено специфічні для неї навчальні плани, а також програми, підручники і посібники для учнів, науково-методична література з рідної і російської мов, рідної літератури, історії та географії республіки. Досліджувався й ряд інших проблем, як-от: науково-педагогічні основи здійснення загального обов'язкового навчання в специфічних умовах республіки, особливості виховної роботи в національній школі, паралельні вивчення російської і української мов, російської і української літератур, питання розвитку народної освіти, школи і педагогічної думки на Україні та ін.

У своїй діяльності колектив інститут керувався працями основоположників марксизму-ленінізму, постановами партії та уряду, рішеннями з'їздів КПРС. Значну роль відіграла також постанова ЦК КП України «Про стан і заходи дальшого розвитку педагогічної науки в Українській РСР» (липень 1959 року).

Традиційно важливе місце в дослідженнях займали питання теорії педагогічної науки, актуальні проблеми дидактики і теорії виховання, історії педагогіки, зокрема історії розвитку радянської школи і педагогічної науки, а також методології і методів науково-педагогічних досліджень.

Матеріал, нагромаджений у процесі досліджень, використовувався для створення оригінальних узагальнюючих праць, що становили певний крок вперед у розвитку науки. Серед таких праць слід назвати, насамперед, оригінальний підручник з педагогіки (1940 р.), створений авторським колективом на чолі з відомим радянським педагогом, заслуженим діячем наук УРСР, професором С. Х. Чавдаровим. Перу С. Х. Чавдарова належить також ряд оригінальних праць з питань дидактики, зокрема методів на-

вчання. Велика заслуга його і в створенні та удосконаленні методики викладання української мови в школі. За підручниками С. Х. Чавдарова, які були удостоєні першої премії на республіканському конкурсі ім. К. Д. Ушинського, й тепер навчаються учні шкіл республіки. Сава Христофорович Чавдаров протягом багатьох років очолював колектив інституту.

Підручник з історії педагогіки, багато праць з історії педагогіки і школи на Україні написав професор М. Ф. Даденков, який тривалий час керував в інституті відділом історії педагогіки.

Ряд праць з теоретичних проблем радянської педагогіки виконано в інституті за останні роки.

Створено оригінальний підручник з педагогіки (за ред. О. Г. Дзевєріна), який тепер готується до друку. Авторський колектив науковців і наукових кореспондентів підготував до видання посібник з історії педагогіки для педвузів (за ред. М. С. Гриценка — наукового кореспондента інституту).

Дослідженнями групи співробітників на чолі з В. І. Помагайбою внесено певний вклад до розробки вихідних категорій навчального процесу в їх єдності і відмінності (чуттєві уявлення, поняття, художні і конструктивно-технічні образи, знання, уміння, навички), вивчаються основні шляхи їх формування в учнів різного віку.

Розроблено і експериментально перевірено дидактичні основи засвоєння знань учнями 5—8 класів, формування навичок систематизації і узагальнення навчального матеріалу. Ці матеріали частково опубліковані в монографії В. О. Онищука «Дидактичні умови усвідомлення учнями навчального матеріалу» (1964 р.), яка дістала схвальну оцінку педагогічної громадськості.

Проведено дослідження дидактичних умов формування навчальних навичок в учнів 1—3 класів при вивченні мови і математики (Н. Ф. Скрипченко), формування геометричних понять в учнів початкової школи (М. В. Богданович), шляхів ефективного використання навчального кіно при вивченні гуманітарних і природничо-математичних наук (Л. В. Чашко, А. В. Сердюк).

Проводяться дослідження з метою удосконалення навчально-виховного процесу в загальноосвітніх школах дорослих. Впроваджено до практики рекомендації щодо поліпшення організацій-

них форм і режиму роботи вечірніх (змінних) і заочних шкіл, удосконалення обліку знань, забезпечення зв'язку навчання з виробництвом та ін. Наслідки досліджень узагальнено в ряді книг — «Школа і завод» (за ред. Б. М. Калмановського і В. І. Чепелева), «Організація навчально-виховної роботи в заочній школі» (А. Є. Москвич, за ред. В. І. Чепелева) та інших, опубліковано збірники з досвіду роботи шкіл і вчителів, статті та брошури.

Зроблено спроби створити спеціальні підручники для цих шкіл, що передбачають більшу питому вагу самостійної роботи учнів. Вийшли з друку підручник з математики для 5—8 класів (О. С. Дубинчук), збірник задач з хімії (О. І. Астахов, Г. М. Ніколаєва, О. М. Русько), готуються до видання підручники з математики і фізики для 9—11 класів.

Ряд досліджень присвячено навчально-виховній роботі в специфічних умовах шкіл-інтернатів, шкіл і груп з подовженим днем. Опубліковано праці: «Організація навчально-виховної роботи в школах і групах з подовженим днем» (Б. С. Кобзар), «Трудове виховання учнів у школах-інтернатах» (Б. Ф. Мельниченко та ін., за ред. А. Д. Бондаря), друкується посібник «Робота вихователя школи-інтернату», видано збірники і брошури, що висвітлюють кращий досвід.

Досить широко розгорнуте дослідження проблем програмованого навчання. Опубліковано ряд брошур і статей з теоретичних питань, проведено масовий педагогічний експеримент у школах республіки з метою визначити найбільш раціональне співвідношення традиційних методів і програмованого навчання, вивчити порівняльну ефективність різних систем програмування з урахуванням мети і змісту навчання, вікових особливостей і рівня підготовки учнів.

Здобуто попередні наукові результати в межах так званого кібернетичного підходу до навчання. Розроблено, зокрема, теоретико-інформаційну методику визначення найбільш раціонального навчального алгоритму розпізнавання з системи таких алгоритмів (Н. М. Розенберг). Експеримент проведено на матеріалі хімічних і фізичних систем об'єктів у процесі навчання пошуку пошкоджень в електронних апаратах. Результати, однак, мають

загальнодидактичне значення, оскільки вони можуть бути поширені на інші системи.

Значна увага приділяється розробці методології і методів науково-педагогічних досліджень. Цим питанням присвячено спеціальний збірник, ряд статей у наукових записках, журналах.

Серед найважливіших досліджень з теорії виховання слід передусім відмітити спроби розробити зміст і систему морального та естетичного виховання учнів.

Авторським колективом у складі науковців Інституту педагогіки та Інституту психології створено «Програму виховання комуністичної моралі в учнів». У цьому документі визначено систему в засвоєнні норм комуністичної моралі та в набутті навичок і звичок культури поведінки учнями різного віку. Наступним етапом було створення «Методики морального виховання». В ній розкрито процес морального виховання учнів усіх вікових груп і систему методів та прийомів морального впливу на особистість.

Іntenсивно ведеться робота над монографією «Виховання комуністичної свідомості і моральних ідеалів в учнів загальноосвітніх шкіл», яку створює авторський колектив під керівництвом Т. І. Цвеліх.

Досліджуються такі важливі питання морального виховання, як формування переконань, виховання почуття обов'язку, гуманізму та ін. Завершено кандидатські дисертації з питань формування переконань в учнів старшого шкільного віку (Ф. К. Ковальчук), формування атеїстичних переконань у підлітків (Г. Т. Бикова), виховання обов'язку в учнів шкіл робітничої молоді (В. Є. Петухов), досліджуються особливості морального виховання учнів шкіл сільської молоді (І. П. Левченко).

Результатом тривалих спостережень та узагальнення досвіду є монографія «Методика роботи піонерської дружини» (за ред. І. А. Винниченко і В. А. Якубовського), що друкується.

У 1967 році виходить у світ книга «Система позакласної роботи у 8-річній школі» (І. А. Винниченко, Е. М. Марієнгоф).

Схвально зустрінута громадськістю перші наслідки досліджень з питань формування особистості учня в первинному колективі (І. М. Золотарьов), морального виховання в учнівській виробничій бригаді (науковий кореспондент І. Г. Ткаченко).

За останні роки посилено увагу до дослідження питань органічного поєднання навчання і виховання. Вийшов з друку посібник «Комуністичне виховання учнів на уроках історії» (М. М. Лисенко, Г. І. Підлуцький, Г. А. Цвікальська та І. М. Скрипкін), проводяться дослідження з питань комуністичного виховання учнів на уроках географії, формування марксистсько-ленінського світогляду при вивченні суспільствознавства, розумового розвитку в процесі вивчення біології та ін.

Апробується в школах праця «Система, зміст і засоби естетичного виховання учнів», здійснено ряд досліджень у галузі методики навчання музики, образотворчого мистецтва, естетичного виховання у процесі вивчення основ наук.

Розроблено, зокрема, зміст музичної освіти учнів з широким використанням народної творчості та класичних і сучасних творів українських композиторів, створено на цій основі програми і оригінальні підручники. Систематично і послідовно висвітлено питання змісту, форм і методів позакласної роботи з музики (Л. О. Хлебникова).

На основі широкого використання декоративно-прикладного мистецтва опрацьовано методику декоративного малювання в школі, шляхи творчого розвитку учнів при навчанні малювання (В. П. Вечерський).

В центрі уваги істориків педагогіки України є проблема розвитку народної освіти і педагогічної думки в республіці, зокрема в радянській період. Створено ряд ґрунтовних праць — том «Наукових записок» Інституту педагогіки (Т. XX, 1963), присвячений найважливішим питанням історії школи і педагогіки на Україні; книгу «Нариси з історії школи в Українській РСР» доц. М. С. Гриценка, «Педагогічні ідеї Івана Франка» кандидата педагогічних наук В. З. Смалю, «Методична спадщина Бунакова та її значення для сучасної школи» Г. П. Гриценка, «Визначні українські педагоги-просвітителі. Х. Д. Алчевська» доктора педагогічних наук О. Р. Мазуркевича та ін.

До 50-річчя Жовтня інститут спільно з Міністерством освіти УРСР підготував до друку велику колективну працю «Розвиток народної освіти і педагогічної науки в Українській РСР за роки Радянської влади». Співробітники та наукові кореспонденти ін-

ституту взяли участь у створенні багатотомної «Історії школи і наукової думки народів СРСР», яку готує до 50-річчя Радянської влади Інститут теорії та історії педагогіки АПН СРСР.

Успішно досліджуються такі проблеми, як учення В. І. Леніна про комуністичне виховання підростаючих поколінь, виховання дітей в сім'ї Ульянових, педагогічна спадщина Н. К. Крупської, шляхи становлення радянської школи на Україні в перші роки Жовтня, історичний розвиток школи і освіти на західноукраїнських землях.

Певні досягнення є й в науковій розробці методики викладання основ наук, системи і змісту трудового і політехнічного навчання учнів.

Наш колектив прагне берегти і розвивати кращі традиції, створені відомим методистами і вченими, які довгий час творчо і плідно працювали в інституті,— членами-кореспондентами АПН СРСР С. Х. Чавдаровим і О. М. Русько, заслуженим діячем науки, проф. О. М. Астрябом, членами-кореспондентами АН УРСР І. А. Гуржієм, Є. П. Кирилюком, професорами М. М. Грищенком, О. К. Бабенком, О. С. Смогоржевським, О. А. Шишловським, П. К. Волинським, Т. Ф. Бугайко, І. Є. Шиманським, В. І. Масальським, О. Т. Дібровою. До багатьох з них ми й тепер звертаємось за порадами і допомогою.

Як і раніше, значне місце відводиться розробці методики викладання української і російської мов, української і російської літератур, історії та географії УРСР. За останні роки вийшли з друку монографії і методичні посібники «Нариси з історії розвитку методики викладання української і російської мов» (проф. В. І. Масальський), «Навчання української мови в 2—4 класах шкіл з російською мовою викладання» (Т. Ю. Горбунцова), «Особливості вивчення російської мови в школах з українською мовою викладання» (Н. І. Волошанівська), «Методика викладання української мови в середній школі» (за ред. проф. С. Х. Чавдарова і В. І. Масальського), «Уроки української мови в середній школі» (за ред. О. М. Беляєва) та ін.

Високу оцінку педагогічної громадськості дістала монографія проф. О. Р. Мазуркевича «Нариси з історії методики української

літератури», удостоєна республіканської премії ім. К. Д. Ушинського.

Першу спробу опрацювати теоретичні основи методики літератури зроблено в монографії кандидата філологічних наук К. М. Сторчака — «Основи методики літератури» (1965 р.). Написано монографію про вивчення драматургії в школі на матеріалі української літератури (Н. І. Падалка).

Питанням підвищення виховної ролі літератури і удосконалення методів її викладання присвячено монографію проф. О. Р. Мазуркевича, яка готується до друку. Розроблено наукові основи методики викладання історії Української РСР в школі, питання піднесення ефективності уроку, наступності у викладанні історії.

Сектори методики математики і фізики, спільно з науковцями АПН СРСР завершили роботу над фундаментальними працями з методики викладання математики і фізики, в яких узагальнено дані відповідних науково-педагогічних досліджень та майже півстолітній досвід радянської школи.

Видано ряд посібників з геометрії для педвузів, шкіл і вчителів (І. Ф. Тесленко), опрацьовується система геометричної освіти учнів, удосконалюються методики викладання алгебри, арифметики, форми організації навчальних занять. Готуються до видання посібник для вчителів «Програмоване навчання на уроках математики» та пробні програмовані підручники для учнів.

Сектор методики фізики, крім оригінальної праці «Методика викладання фізики в середній школі» у двох частинах (М. Й. Розенберг, С. У. Гончаренко), готує до друку посібник з питань програмованого навчання на уроках фізики, розробляє питання методики викладання нових тем шкільного курсу.

Популярністю користуються і за межами республіки праці з методики хімії, авторами яких є проф. О. І. Астахов і член-кореспондент АПН СРСР О. М. Русько. Останнім часом видано посібники з питань шкільного хімічного експерименту, позакласної роботи з хімії, здійснення зв'язку викладання цього предмету з виробництвом.

Науковці інституту створили ряд оригінальних праць з методики біології і методики географії, трудового навчання учнів («Методика початкового курсу географії», «Робота з географічною

картою на уроках» — М. П. Откаленко, «Підвищення ефективності викладання біології» — за ред. І. К. Шульги та ін.).

Здобуто перші наслідки досліджень соціологічних і економічних проблем народної освіти. Розробляються, під керівництвом М. В. Черпінського, основні принципи наукової організації праці в школі та методика впровадження НОП в установах народної освіти.

Важливою ділянкою роботи інституту, крім дослідницької, є підготовка науково-педагогічних кадрів. Нині важко назвати педвуз чи університет республіки, в якому б не працювали вихованці НДІП.

Значна робота проводиться з координації науково-педагогічних досліджень. Координаційна рада, створена при інститутах педагогіки і психології, має понад 20 проблемних рад з різних галузей педагогічної науки, видає щорічно 16 томів науково-методичних збірників загальним обсягом понад 160 друкованих аркушів. Налагоджено постійний зв'язок з АПН СРСР, науково-дослідними інститутами союзних республік, ряду зарубіжних країн, зокрема всіх європейських країн соціалістичної співдружності.

З великим натхненням зустрів колектив інституту рішення ХХІІІ з'їзду КПРС і ХХІІІ з'їзду КП України, постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР, ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР, якими визначено шляхи поліпшення роботи загальноосвітньої школи. Проблематика і тематика науково-дослідної роботи спрямована на опрацювання актуальних, життєво важливих питань діяльності школи.

У цьому і наступних роках основна увага приділятиметься розв'язанню організаційно-педагогічних проблем здійснення загальної середньої освіти в специфічних умовах республіки, удосконалення змісту навчання, форм і методів навчально-виховної роботи в школі, дослідженню закономірностей формування особистості дітей різного віку. Передбачається значно розширити дослідження з проблем розумового, морального, трудового, естетичного і фізичного виховання, діяльності піонерських і комсомольських організацій, формування матеріалістичного світогляду та ідейних переконань шкільної молоді.

Колектив інституту бере активну участь у підготовці до переходу шкіл на нові навчальні плани, програми і підручники. Вже

завершено опрацювання проектів нових програм з усіх предметів, специфічних для шкіл республіки (українська і російська мови, українська література, історія УРСР, географія УРСР). Розпочато роботу над підручниками за цими програмами, визначенням напрямків і змісту факультативних занять, створенням програм для шкіл з поглибленим теоретичним і практичним вивченням у 9—10 класах математики і обчислювальної техніки, фізики і радіоелектроніки, хімії та хімічної технології, біології та агробіології, гуманітарних предметів.

Розроблено оригінальну систему трудового навчання учнів 1—10 класів, проекти нових програм (Ф. Л. Лесик, Д. М. Сметанін, А. В. Жадан, Д. М. Тарнопольський та ін.), які тепер експериментуються у 26 школах республіки.

Створюються навчальні посібники і технічні засоби навчання за новими програмами, методики викладання нових, найбільш складних тем, внесених до проектів програм.

На виконання настанов ХХІІІ з'їзду КПРС і ХХІІІ з'їзду КПУ України про необхідність підвищення рівня педагогічної науки передбачається ширше розгорнути роботу з удосконалення методів науково-педагогічних досліджень, глибокому вивченню й узагальненню передового педагогічного досвіду, залученню для виконання комплексних тем спеціалістів з суміжних наук, використанню досягнень інших наук (філософії, логіки, психології, фізіології, кібернетики, математики та ін.) у педагогічних дослідженнях, поповненню лабораторій інституту сучасною апаратурою, технічними засобами. Систематично здійснюватиметься робота з ідейно-політичного загартування та підвищення наукової кваліфікації співробітників.

Готуючись зустріти 50-річчя Великого Жовтня і 100-річчя з дня народження В. І. Леніна, колектив інституту прагне вести новий, гідний вклад у дальший розвиток радянської школи і педагогічної науки.

1968

Ювілейна наукова сесія
[Підсумки розвитку народної освіти
і педагогічної науки в Українській РСР
за 50 років та обговорення
перспектив дальшого розвитку їх]

Радянська школа. — 1968. — № 1. — С. 105—110.
15821/573Жс

Підсумкам розвитку народної освіти і педагогічної науки в Українській РСР за 50 років та обговоренню перспектив дальшого розвитку їх була присвячена ювілейна наукова сесія, проведена в м. Києві 20—23 листопада 1967 року Міністерством освіти, Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти УРСР та науководослідними інститутами педагогіки і психології [...].

Проф. М. М. Грищенко в доповіді «В. І. Ленін і народна освіта на Україні» показав, що безсмертне вчення В. І. Леніна про освіту, навчання і виховання підростаючого покоління було і залишається для працівників освіти республіки дороговказом у вихованні активних будівників комуністичного суспільства.

Проблемам розвитку педагогічної думки в республіці була присвячена доповідь директора НДІ педагогіки В. І. Чепелева (див. журн. «Радянська школа», 1967, № 11) [...].

На секції теорії навчання було заслухано й обговорено 11 доповідей. На основі даних теоретичних і експериментальних досліджень розкривали об'єктивні закономірності навчально-виховного процесу. Так, у доповіді доцента В. І. Помагайби було проаналізовано історію формування методологічних засад дидактики на Україні, показано, як на основі марксистсько-ленінської діалектики і теорії пізнання визначалися вихідні категорії навчального процесу: чуттєві образи, поняття, художні і конструктивні образи, ідеї і на їхньому ґрунті — знання, навички й уміння. Доповідач зробив спробу розкрити закономірності навчального процесу, встановити загальнодидактичні типи і структуру уроків.

Проблемі засвоєння учнями знань було присвячено доповідь кандидата педагогічних наук В. О. Онишука[...]. На основі аналізу проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів проф. А. І. Зільберштейн запропонував науково обґрунтовану систему активізації пізнавальної діяльності школярів у процесі навчання.

Значний інтерес викликали доповіді кандидатів педагогічних наук: К. Ф. Присяжнюк про роль педагогічної преси в становленні і в розвитку радянської школи в республіці та Л. В. Чашка про дидактичні умови використання кіно в навчальному процесі[...].

На засіданнях секції теорії виховання виступили з доповідями: доктор педагогічних наук М. І. Болдирєв, кандидат педагогічних наук В. О. Сухомлинський, співробітники науково-дослідного інституту педагогіки УРСР І. А. Вінниченко, Т. І. Цвєлих, Л. О. Хлебникова та Ф. К. Ковальчук [...].

Доцент О. Г. Дзєверін висвітлив конкретні результати дослідження за темою «Вчення В. І. Леніна про комуністичне виховання дітей і молоді в українській науково-педагогічній літературі (1917—1967 рр.)». У науковому повідомленні кандидата педагогічних наук Н. П. Калениченко «Виховання дітей в сім'ї Ульянових» наведено нові, досі невідомі дані про виховання Володимира Ульянова, його братів і сестер.

Доценти М. С. Гриценко, І. В. Пуха, І. В. Бугаєвич, А. Д. Бондар глибоко розкрили наукові основи періодизації історії радянської школи, найважливіші факти становлення і розвитку соціалістичної системи народної освіти на Україні, здійснення ленінських принципів освіти і виховання підростаючих поколінь.

Роль Н. К. Крупської та А. С. Макаренка в розвитку педагогічної теорії на Україні ґрунтовно проаналізували проф. М. П. Ніжинський і доцент С. А. Литвинов.

Значне місце в роботі секції зайняли проблеми історії середньої та вищої педагогічної освіти в УРСР (доцент М. А. Лєскевич, В. А. Ставицький), ідейного виховання молоді в програмних документах та практичній діяльності партії більшовиків напередодні Жовтня (доцент О. П. Кондратюк), впливу Жовтневої революції на боротьбу народних мас за освіту в зарубіжних країнах (доценти В. З. Смаль, Л. В. Булай).

В обговоренні доповідей активну участь взяли проф. М. М. Грищенко, доценти Ф. І. Науменко, Г. І. Ясницький, Г. З. Івашина, М. С. Терещенко, які акцентували увагу на важливих питаннях дальшого розвитку радянської історико-педагогічної науки.

[...] На засіданні секції організації народної освіти та школознавства розглядалися питання розвитку школознавства за 50 років Радянської влади на Україні. В своїй доповіді кандидат педагогічних наук М. В. Черпінський відзначив, що останнім часом сформувався порівняльне школознавство, яке вивчає схожість і відмінність у структурі, змісті та матеріальних умовах систем освітньо-виховних закладів у різних країнах, виводить загальні закономірності і тенденції розвитку цих систем, встановлює умови існування тих чи інших закладів.

На секції висвітлено шляхи забезпечення переходу до здійснення загальної середньої освіти в УРСР (Є. С. Березняк), вказано на доцільність об'єднання малокомплектних восьмирічних шкіл із середніми, створення шкільних інтернатів та ін. [...].

Секція методик гуманітарних предметів працювала в складі семи споріднених фахів та їх методик — української і російської мов і літератур, історії та суспільствознавства, іноземних мов.

Заслухано й обговорено 11 доповідей (працівників НДІП О. Р. Мазуркевича, М. М. Лисенка, І. М. Скрипкіна, О. М. Беляєва, Є. І. Ітельсона, наукових кореспондентів НДІП — І. С. Бація і Є. І. Жицького [...]).

На секції методики природничо-математичних предметів було заслухано 13 доповідей провідних методистів нашої республіки — О. І. Астахова, С. У. Гончаренка, М. П. Откаленка, М. Й. Розенберга, Е. В. Середенко, І. Ф. Тесленка та інших про розвиток методики хімії, географії, фізики, біології, математики за 50 років Радянської влади на Україні. В доповідях [...] приділено велику увагу перспективним лініям і проблемам, які потребують невідкладного розв'язання в найближчі роки. До них належать питання дидактики і методики вивчення математики, фізики, хімії і біології в старших класах середньої школи, впровадження нових програм і визначення змісту освіти з цих предметів, проблема міжпредметних зв'язків природничо-математичного циклу та ін.

Для розвитку радянської науки за останні десятиріччя характерні виникнення і бурхливий розвиток таких суміжних наук, як біохімія, біофізика, фізична хімія, математична фізика, математична географія, широке використання ідей і методів однієї науки іншою. Отже, вивчення в школі основ науки природничо-математичного циклу має надалі базуватись на їх спілкуванні, на найтісніших міжпредметних зв'язках. Тут потрібно шукати резерви і шляхи розвантаження учнів, засоби ефективного формування в них матеріалістичного світорозуміння [...].

На секції трудового політехнічного навчання заслухано й обговорено такі доповіді: «Розвиток трудового навчання на Україні за роки Радянської влади» (Д. А. Сметанін), «Дидактичні проблеми політехнічного навчання учнів старших класів» (Ф. Л. Лесик), «Проблеми виховання в учнів комуністичного ставлення до праці в процесі трудового навчання» (І. К. Кривда, В. З. Моцак, В. І. Таран), «Психолого-педагогічні передумови формування в учнів трудових дій» (В. Є. Римаренко), «Педагогічні дослідження з питань наукової організації трудового навчання на заняттях у шкільних майстернях» (Д. О. Тхоржевський), «Деякі питання підготовки учнів до свідомого вибору професії» (З. С. Нечипорук, Л. І. Діденко), «Педагогічне керівництво трудовим навчанням і вихованням старшокласників» (А. Т. Філіпов) [...].

Секція дефектології проаналізувала хід і розвиток наукових досліджень в галузі теорії і практики навчання та виховання аномальних дітей.

П'ятдесятирічний шлях радянської дефектології в Українській РСР та перспективи її розвитку було висвітлено в доповіді зав. відділом дефектології НДІП УРСР І. Г. Єременка. Проаналізувавши головні етапи розвитку дефектології на Україні, доповідач відзначив своєрідність кожного з них, а також вказав на те, що в останні роки стався перехід від опису педагогічного досвіду до глибокої експериментальної розробки основ спеціальної педагогіки. В опублікованих на Україні монографіях глибоке відображення знайшли такі актуальні проблеми, як створення основ спеціальної дидактики, організація навчальної діяльності учнів на основі підвищення їх пізнавальної активності, удосконалення шляхів здійснення трудового навчання, формування і розвиток

усної та писемної мови глухих та розумово відсталих дітей, сенсорний розвиток сліпих дітей, корекція мовних недоліків у школярів і дошкільнят, моральне, естетичне та фізичне виховання учнів спеціальних шкіл [...].

Республіканський семінар-практикум працівників спеціальних шкіл-інтернатів

Радянська школа. — 1969. — № 4. — С. 112. 15848/599Жс

[...] Поряд з широким розвитком мережі логопедичних пунктів, де успішно здійснюється виправлення деяких вад мови учнів загальноосвітніх шкіл, в нашій республіці створено новий тип інтернатної установи — спеціальні школи для дітей з важкими розладами мови (заїкання, недорозвиток мови, алалія, дизартрія та ін.) при нормальному слухові, зорові і первинно збереженому інтелекті.

З метою дальшого поліпшення комплектування, організації навчально-виховної, логопедичної та лікувальної роботи в спеціальних школах наприкінці січня цього року в Харкові було проведено Республіканський семінар-практикум. В ньому взяли участь директори спеціальних шкіл та інспектори обласних відділів народної освіти, логопеди-методисти, вчителі та шкільні лікарі, наукові працівники лабораторії експериментальної логопедії НДІП УРСР, Харківського науково-дослідного інституту неврології і психіатрії, логопеди загальноосвітніх шкіл міста, представники Республіканського учбово-методичного кабінету спецшкіл [...].

Основні принципи відбору дітей з важкими розладами мови до спеціальних шкіл та шляхи усунення цих вад було висвітлено в доповіді кандидата педагогічних наук, завідуючої лабораторією експериментальної логопедії НДІП УРСР І. Й. Дьоміної. Вона показала, як слід здійснювати диференційовану діагностику дітей з вираженою алалією, дизартрією, загальним і частковим недорозвитком мови, заїканням.

Кандидат пед. наук А. С. Винокур (НДІП УРСР) спинився на особливостях розвитку дітей з вадами мови, розкрив окремі форми і методи корекційної роботи з ними. М. М. Михайлюк (НДІП УРСР) подав цінні поради щодо організації і проведення уроків ручної праці в молодших класах логопедичної школи [...].

Т. А. Гроза

1970

Науково-методичний семінар з питань дидактичних досліджень

Радянська школа. — 1970. — № 1. — С. 111—112.
25232/214Жс

Наприкінці жовтня минулого року в м. Миколаєві відбувся науково-методичний семінар, метою якого було підведення попередніх підсумків і визначення дальших перспектив дидактичних досліджень у галузевих лабораторіях республіки. В ньому взяли участь представники НДІП УРСР, кафедр педагогіки педагогічних інститутів, інституту кібернетики АН УРСР, Донецького університету, НДІ виробничого навчання АПН СРСР, методисти Миколаївського обласного інституту удосконалення вчителів, учителі і директори шкіл, викладачі та студенти старших курсів Миколаївського педінституту.

На семінарі було заслухано і обговорено 25 доповідей і повідомлень.

Завідуючий відділом теорії навчання НДІП УРСР В. І. Помагайба в своїй доповіді підкреслив необхідність дослідження закономірностей навчально-виховного процесу в радянській школі, опрацювання науково-обґрунтованої системи заходів, спрямованої на всебічний розвиток учнів на уроках і в позаурочний час, зокрема формування у них конструктивно-технічних і художніх образів та ін.

На потребу розв'язання ряду питань проблеми засвоєння учнями знань (зокрема, засвоєння ідей, понять, образів) вказав зав. сектором дидактики НДІП УРСР В. О. Онищук.

Доктор медичних наук В. В. Пащенко (НДІП УРСР) дала характеристику основних методів дослідження розумової працездатності учнів, зокрема розкрила особливості застосування в дидактичних дослідженнях методу кореляційних таблиць [...].

Зміст і методика досліджень в лабораторії технічних засобів навчання НДІП УРСР були розкриті в доповідях Л. В. Чашка.

Д. П. Кулінської, І. М. Журавківської і В. П. Волинського. Завдяки застосуванню обчислювальних машин для обробки дидактичного матеріалу, здобутого в експерименті, вдалося встановити важливі умови піднесення ефективності застосування технічних, зокрема екранних засобів при вивченні окремих шкільних предметів (раціональне дозування навчальної інформації, поєднання мови учителя, дикторського тексту і зорового ряду в фільмах).

Характеризуючи природно-лабораторний експеримент як специфічний метод педагогічних досліджень, що дозволяє в звичайних природних умовах навчання незримо фіксувати основні його аудіовізуальні сторони, В. Є. Римаренко (дидактична лабораторія НДІП УРСР) підкреслив необхідність дальшої роботи в цьому напрямі, зокрема опрацювання способів аналізу фактичного матеріалу, його алгоритму. Було показано, що фактичний матеріал, одержаний за допомогою природно-лабораторного методу, не завжди піддається кількісній обробці, якщо користуватись тільки відомими математичними обчисленнями. Пояснюється це тим, що сучасний математичний апарат склався як результат пізнання кількісних залежностей переважно фізичних явищ, які відрізняються від педагогічних і тому не завжди виявляються адекватними при спробі визначити залежності останніх. Тому потрібні пошуки в напрямку знаходження спеціальних одиниць виміру, які б відповідали природі педагогічних явищ, кількісним залежностям між ними [...].

З великою увагою було заслухано також доповіді В. Ф. Паламарчука (НДІП УРСР) про дослідження прийомів розумової діяльності учнів [...], Н. М. Розенберга (НДІП УРСР) — про теоретико-інформаційні моделі у дидактиці [...].

Учасники семінару прийняли рішення, в якому визначено ряд заходів, спрямованих на даліше розгортання дидактичних досліджень у галузевих лабораторіях республіки і впровадження їх результатів у практику.

В. Р.

1971

**Республіканська конференція з питань
трудового виховання і профорієнтації**
[Виступ директора Інституту Б. Кобзаря]

Радянська школа. — 1971. — № 9. — С. 108—112.
25231/213Жс

На обговорення конференції, у якій взяло участь понад 900 учителів, керівників шкіл, працівників відділів народної освіти, педагогів-науковців, психологів, було винесено найактуальніші завдання загальноосвітньої школи у справі підготовки молоді до самостійного трудового життя, професійного самовизначення [...].

Розкриваючи основні напрямки досліджень педагогічних проблем професійної орієнтації учнівської молоді, директор Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, доктор педагогічних наук проф. Б. С. Кобзар підкреслив, що на кожному етапі розвитку суспільства об'єктивно складається певний рівень вимог до загальноосвітньої підготовки учасників суспільного виробництва. Особливо швидко зростають ці вимоги в сьогоднішньому соціалістичному виробництві. У зв'язку з цим особливої гостроти набуває проблема професійного самовизначення молоді — свідомого вибору нею з усіх доступних професій і спеціальностей тієї, що найбільш відповідає індивідуальним особливостям і, в той же час, потребам народного господарства. Але як узгодити ці аспекти? Де випускникові школи докласти працю, щоб якнайповніше використати свої здібності? А як оцінювати і розвивати їх? Відповідь на ці та інші серйозні запитання, що стоять перед кожною молодою людиною на порозі самостійного життя, має дати педагогічна наука. За останні роки здійснено ряд цікавих соціологічних та психолого-педагогічних досліджень у галузі профорієнтації, видано певну кількість матеріалів на допомогу школі — основною педагогічного осередку, де систематично, планомірно і безпосередньо має здійснюватися профорієнтаційний вплив на молодь.

Проте багато проблем залишається ще нерозв'язаними, і до цього часу школа не зайняла у справі профорієнтації ключових позицій.

Основними питаннями педагогічних досліджень мають стати: теоретичні та методичні аспекти профорієнтації у зв'язку із завданнями всебічного розвитку особистості; підвищення ефективності системи ідеологічного впливу на мотиви вибору професії; систематика професій і видів трудової діяльності з метою профорієнтації; діагностика професійних здібностей; визначення і даліше удосконалення системи профорієнтації і т. п.

Дуже важливим, зазначив доповідач, є вивчення медико-фізіологічних критеріїв профпридатності і розробка методики профвідбору, адже ряд сучасних професій висувають підвищені вимоги до організму людини. Разом з тим для переважної більшості професій у людини можуть розвиватися необхідні якості в процесі навчання і безпосередньої виробничої діяльності. Тому в профорієнтаційній роботі треба не тільки виявляти професійні здібності учнів, а й виховувати їх під час формування конкретних трудових умінь і навичок.

Доповідач розглянув конкретні форми і методи профорієнтаційної роботи в школі. Досі вчителям у цьому мало допомагають педагогічна і психологічна наука. Тим часом аналіз перспективних планів науково-педагогічних досліджень у республіці показує, що проблемам профорієнтації та трудового навчання кафедри педагогіки і психології, методик окремих предметів педвузів і університетів приділяють недостатньо уваги. Крім того, не можна вважати досконалим і метод досліджень у галузі профорієнтації (анкетне опитування) — треба ширше впроваджувати теоретичні, експериментальні, інструментальні, математичні методи. До практичного ж здійснення профорієнтаційних заходів лід більше залучати громадськість, бо тільки спільні зусилля забезпечать успіх у цій загальнонародній справі [...].

На секційних засіданнях з питань удосконалення процесу професійної орієнтації і трудового навчання в умовах шкільної майстерні, промислового виробництва було заслухано й обговорено 10 доповідей. Зав. лабораторією трудового навчання і профорієнтації НДІП УРСР Д. О. Сметанін повідомив, зокрема, що нові програми після ґрунтовної експериментальної перевірки схвалені

переважною більшістю вчителів. Тепер ці програми запроваджують в усіх школах республіки відповідно до навчальних планів Міністерства освіти УРСР. Проте загальний рівень трудового навчання й виховання в ряді шкіл ще досить низький. Пояснюється це різними причинами, однією з яких, на думку промовця, є недостатній контроль керівників шкіл та органів народної освіти, а також відсутність систематичної допомоги вчителям у створенні та зміцненні матеріальної бази, підготовці і проведенні занять з учнями. До цієї роботи слід ширше залучати базові підприємства, досвідчених учителів-пенсіонерів [...].

Про дослідницьку роботу, яку проводить відділ соціології НДІП УРСР в галузі профорієнтації шкільної молоді, розповів М. Ф. Панченко, старший науковий співробітник інституту. Як свідчать дані досліджень, на підготовку учнів до трудового життя і вибір майбутньої професії впливає величезна кількість соціальних факторів, які не можна не враховувати під час профорієнтаційної роботи. З'ясовуючи причини того, що більшість випускників середніх шкіл в основному мають наміри зразу ж поступати до вищих навчальних закладів і дуже мало з них пов'язують свої плани з працею у сфері матеріального виробництва, промовець зазначив, що професійні інтереси підлітків формуються поки що здебільшого стихійно, і тому вкрай потрібно навчити учнів давати правильну соціальну оцінку окремим видам праці (а це вони можуть зробити, тільки беручи в ній безпосередню посильну участь разом з дорослими), формувати реальні погляди на сучасне і майбутнє нашого народного господарства [...].

На заключному пленарному засіданні було прийнято рекомендації всім школам і органам народної освіти:

1. Трудове навчання, виховання і професійну орієнтацію здійснювати в чіткій системі, максимально використовуючи для цього досвід кращих шкіл і вчителів.

2. Всемірно дбати про зміцнення навчально-матеріальної бази для трудового навчання та професійної орієнтації. Вважати за необхідне створення при кожній середній, восьмирічній школах навчально-дослідних ділянок, навчальних майстерень окремо по дереву і металу, кабінетів для трудового навчання і професійної

підготовки учнів старших класів, робочих кімнат для учнів I—III класів, а також міжшкільних майстерень.

3. Для учнів міських шкіл повсюдно створювати на підприємствах з допомогою шефів навчальні дільниці, цехи, використовуючи досвід роботи навчальних цехів Харківського тракторного та Чорноморського суднобудівного заводів.

4. З метою успішного виконання постанов партії і уряду про підготовку механізаторських кадрів для сільського господарства постійно зміцнювати навчально-математичну базу сільських середніх шкіл, створити при кожній з них кабінети з автотракторної справи чи механізації сільського господарства, залучаючи до цього радгоспи, відділення «Сільгосптехніки».

5. Постійно підвищувати ідейно-теоретичний і фаховий рівень учителів трудового навчання через систему самоосвіти, курсову перепідготовку, створити всі умови для заочного та вечірнього навчання тим учителям, які ще не мають відповідної освіти.

6. Удосконалювати методичну роботу з учителями. Систематично вивчати, узагальнювати та поширювати передовий педагогічний досвід з питань трудового виховання та професійної орієнтації учнів.

7. Всемірно поліпшувати профорієнтаційну роботу з учнями, дбати про створення цілісної системи з професійної орієнтації. Ширше залучати до цієї справи спеціалістів промисловості і сільського господарства, широку громадськість, завершити створення при кожній школі кабінетів і кутків профорієнтації та організувати на їх базі змістовну роботу з учнями та батьками. Активізувати роботу методичних рад та шкільних і міжшкільних комісій з профорієнтації.

8. Забезпечити в усіх учнівських виробничих бригадах високий рівень навчально-виховної та дослідницької роботи; повсюдно у літній час на базі навчально-виробничих бригад і лісництв створювати табори праці і відпочинку. Для поліпшення діяльності учнівських навчально-виробничих бригад створити районні методичні об'єднання керівників цих бригад.

9. Посилити позакласну і позашкільну роботу з трудового виховання, розширити сітку гуртків юних техніків, натуралістів,

шкільних наукових товариств, залучаючи до їх роботи учнів з молодших класів.

10. Ширше залучати школярів у процесі трудового навчання до виготовлення суспільно корисної продукції; всемірно запроваджувати в школах практику виконання силами учнів замовлень базових підприємств.

А. Г. Сайдаківська

1972

Республіканський семінар методистів
[Про семінар методистів української мови
і літератури в м. Львові]

Українська мова і література в школі. — 1972. — № 4. —
С. 95. 25092/74Жс

12—21 січня у Львові відбувся республіканський семінар за-
відуючих кабінетами та методистів української мови і літератури
обласних інститутів удосконалення вчителів. У роботі семінару
взяли участь працівники Науково-дослідного інституту педагогі-
ки УРСР, викладачі Львівського державного університету ім. Іва-
на Франка, вчителі Львова.

Семінар розпочав свою роботу з виступу завідуючого відділом
методики літератури НДІП УРСР, академіка АПН СРСР, профе-
сора О. Р. Мазуркевича, який виголосив дві доповіді: «Комуністи-
чна партія про роль літератури в ідейно-політичній та мораль-
но-естетичному вихованні радянської людини» і «Піднесення
виховної спрямованості у вивченні літератури в світлі рішень
XXIV з'їзду КПРС і XXIV з'їзду КП України».

Уся робота семінару в основному була спрямована на висвіт-
лення питань переходу 6-х класів шкіл республіки в наступному
навчальному році до роботи за новими програмами і підручника-
ми з української мови і літератури.

Старший науковий співробітник НДІП УРСР, кандидат педа-
гогічних наук Л. М. Симоненкова зробила аналіз змісту і прин-
ципів побудови нової програми і підручника з української мови
для 6 класу, а також подала теоретичні відомості та методичні
рекомендації щодо вивчення дієприслівника в курсі 6 класу за
новою програмою [...].

Зміст нової програми і підручника з української літератури
для 6 класу розкрив у своїх виступах автор підручника, старший
науковий співробітник НДІП УРСР, кандидат філологічних наук
Н. І. Падалка. Він спинився і на методах та прийомах у роботі
над текстами художніх творів різного жанру, подав систему пла-
нування уроків з літератури в 6 класі [...].

1974

**Наукова конференція
з питань кабінетної системи навчання**

Українська мова і література в школі. — 1974. — № 1. — С. 94—95. *25123/105Жс*

19—20 жовтня 1973 р. у Дніпропетровську відбулася Республіканська науково-практична конференція з питань впровадження кабінетної системи в загальноосвітніх школах, скликана Міністерством освіти УРСР, Науково-дослідним інститутом педагогіки УРСР, Науково-дослідним інститутом психології УРСР, Педагогічним товариством, Дніпропетровським облвно та обласним інститутом удосконалення вчителів [...].

На пленарному засіданні учасники конференції заслухали та обговорили доповіді [...] заступника директора НДІ педагогіки УРСР, кандидата педагогічних наук С. М. Полгородника «Педагогічні основи підвищення ефективності навчально-виховного процесу в умовах роботи за кабінетною системою [...].

На заключному пленарному засіданні заслухано доповідь учителя СШ № 1 с. Сквири Київської області В. І. Цимбалюка про наукову організацію праці в навчальному кабінеті української мови і літератури, підсумовано роботу секцій та схвалено рекомендації.

Секції прийняли рекомендації щодо впровадження наслідків досліджень і узагальненого досвіду до практики роботи всіх загальноосвітніх шкіл республіки.

Учасники конференції відвідали ряд шкіл Дніпропетровська, ознайомилися з роботою навчальних кабінетів.

Науковці — сільській школі

[Виїзне засідання відділу дидактики
в м. Калуші Івано-Франківської області]

Радянська школа. — 1974. — № 12. — С. 103—104.
16013/667Жс

Нещодавно в м. Калуші Івано-Франківської області відбулося виїзне засідання відділу дидактики НДІП УРСР спільно з секцією дидактики Педагогічного товариства УРСР, присвячене питанням дальшого удосконалення форм і методів навчально-виховної роботи сільської школи. В ньому взяли участь сільські вчителі, методисти, інші працівники народної освіти, викладачі педвузів — усього понад 300 осіб [...].

На необхідності правильного розв'язання проблем дидактики у сільській школі наголосив у своїй доповіді завідуючий відділом дидактики НДІП УРСР В. О. Онищук. Він закликав науковців і вчителів розгорнути роботу, спрямовану на підвищення ефективності уроків на основі удосконалення їх змісту, структури і методики, посилення самостійності, творчої активності й ініціативи учнів у навчанні, формування позитивного їх ставлення до навчальної праці, підвищення теоретичного рівня знань, виховання на цій основі комуністичного світогляду школярів. Інтерес учасників засідання викликало повідомлення про дані дослідження впливу різних способів мотивації учіння на результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Питання про цілеспрямоване керівництво формуванням прийомів логічного мислення учнів розглядалися в доповіді В. Ф. Паламарчук (НДІ педагогіки). Вона показала, що процес формування прийомів розумової діяльності проходить в шкільні роки від спонтанного застосування через осмислення суті правил і прийомів до інтелектуального уміння високого рівня. Прийоми навчальної діяльності (виділення головного, порівняння, аналогія, узагальнення, конкретизація) ефективно формуються в проблемному навчанні, яке за своєю логічною структурою вимагає актуалізації оперативних компонентів творчого мислення.

Теорії і практиці проблемного навчання в сучасній школі були присвячені доповіді Л. Л. Момот (НДІ педагогіки) [...].

В цих доповідях підкреслювалося, що проблемне навчання в умовах науково-технічної революції є ефективним засобом активізації пізнавальної діяльності учнів, підготовки їх до творчої праці. Наголошувалося на потребі урізноманітнювати способи і прийоми створення проблемної ситуації, з урахуванням особливостей предмету, що викладається, віку та підготовки учнів. На прикладах практичного застосування елементів проблемного навчання (проблемного викладу знань, пошукової бесіди, дослідницького методу) доповідачі розкрили необхідність оптимального поєднання з ним інформаційно-репродуктивних методів.

Сутність дидактичної функції та застосування методу аналогії розкрила в своїй доповіді С. Ф. Бондар. Дидактичній суті, методиці проведення та особливостям організації семінарських занять у школі була присвячена доповідь В. Є. Римаренка. Проблема формування дієвості знань, навичок і умінь у процесі навчання стала темою виступу Л. А. Закоти (всі — НДІ педагогіки) [...].

Л. Момот

1975

Республіканський семінар учителів- фенологів

Радянська школа. — 1975. — № 1. — С. 112. *31569/684Жс*

Такий семінар, організований фенологічною секцією Географічного товариства УРСР спільно з Міністерством освіти УРСР та Науково-дослідним інститутом педагогіки УРСР, відбувся 14—15 листопада минулого року в м. Біла Церква на Київщині. В ньому взяли участь учителі географії та біології, методисти обласних інститутів удосконалення вчителів, науковці.

Пленарне засідання відбулося в приміщенні середньої школи № 18 ім. М. Островського. Заступник голови міськвиконкому І. І. Проскура коротко ознайомив присутніх з майже тисячолітньою історією міста Біла Церква, розповів про досягнення його трудівників у виконанні народногосподарських планів дев'ятої п'ятирічки, а також про перспективи розвитку на найближче майбутнє.

Основну доповідь «Завдання фенології та її місце в навчально-виховній роботі школи» виголосила кандидат педагогічних наук А. С. Волкова. Підкресливши необхідність збереження природного середовища як важливого фактора існування людського суспільства, вона закликала до розгортання широкої фенологічної роботи в республіці. Чималу допомогу в цьому науковим установам можуть надати школи, вчителі і учні.

Доповідач розглянула шляхи розвитку фенології, організацію та методику проведення цієї роботи з учнями, способи збирання матеріалів та їх попередній аналіз, використання на уроках і в позаурочний час з виховною метою [...].

Другий день роботи семінару було присвячено обговоренню перспективного плану розвитку шкільної фенології в республіці, ознайомленню з тематичним перспективним планом видання літератури на допомогу вчителям і учням, з організацією фенологічної роботи в школах Білої Церкви. Семінар закінчився екскурсією по місту та дендропарку «Олександрія».

Т. Шаповаленко

Виїзне засідання в Тернополі [З проблем вивчення, узагальнення й поширення передового досвіду фізичного та військово-патріотичного виховання школярів]

Радянська школа. — 1975. — № 1. — С. 110—112.
31569/684Жс

Протягом 14—15 листопада в м. Тернополі проходило виїзне засідання Республіканської секції фізичного та військово-патріотичного виховання Педагогічного товариства УРСР та Науково-дослідного інституту УРСР з проблем вивчення, узагальнення і поширення передового досвіду фізичного та військово-патріотичного виховання школярів. У засіданні взяли участь керівники секцій обласних відділень Товариства, наукові співробітники НДІП УРСР, працівники Міністерства освіти УРСР, викладачі Тернопільського педагогічного інституту, вчителі фізичного виховання, військові керівники, директори шкіл Тернопільщини — всього понад 200 чоловік [...].

Форми і методи вивчення, узагальнення та поширення передового досвіду з фізичного і військово-патріотичного виховання розглядалися в доповіді М. П. Козленка (НДІП УРСР).

Результати апробації експериментальної методики розвитку у школярів сили, швидкості й витривалості висвітлив у своїй доповіді «Фізична підготовка юнаків-старшокласників до служби в Радянських Збройних Силах» В. Ф. Новосельський (НДІП УРСР). Він показав, що завдяки збільшенню часу на спеціальну навчально-тренувальну роботу (до 18 хв. на кожному уроці фізичної культури) вдалося підвищити загальну фізичну підготовку юнаків старшокласників до рівня, який мають солдати першого року служби.

Методика вимірювання та оцінювання фізичних здібностей школярів розглядалася в доповіді Л. В. Волкова (НДІП УРСР). В ній були висвітлені методи поетапного педагогічного контролю за станом систем організму (тестування або контрольні вправи, антропометричні і психо-фізіологічні методи), поточного (тестування) та оперативного контролю (тестування, методи фізіологічні із застосуванням телеметричної апаратури) [...].

В. Мороз

1976

Республіканський семінар дидактів

Радянська школа. — 1976. — № 1. — С. 110. 15920/689Жс

У жовтні минулого року в м. Львові відбувся республіканський семінар керівників секцій дидактики обласних відділень Педагогічного товариства УРСР з актуальних питань організації дидактичних досліджень.

З доповіддю «Актуальні проблеми дидактики сучасної школи» виступив голова республіканської секції дидактики В. О. Онищук. Він охарактеризував роль і місце дидактики в розробці й обґрунтуванні наукових основ переходу до здійснення загальної середньої освіти, приведенні змісту освіти у відповідність із сучасним розвитком науки, техніки і культури, посиленні комуністичного виховання і політехнічного навчання учнівської молоді. Нині дидакти республіки проводять дослідження з вивчення порівняльної ефективності різних методів навчання й визначення найсприятливіших умов ефективного впровадження кожного з них до педагогічної практики.

Про взаємозв'язок теоретичних і емпіричних методів дидактичних досліджень розповіла у своєму виступі науковий співробітник НДІП УРСР В. Ф. Паламарчук. [...] Виступи наукових працівників НДІП УРСР Л. Л. Момот і С. П. Бондар були присвячені ролі проблемної ситуації і гіпотези в педагогічному дослідженні, завданням і методиці проведення педагогічного експерименту.

На семінарі було виголошено ще ряд доповідей з питань сучасної організації й успішного проведення аналітичних досліджень з вивчення, узагальнення, дальшого удосконалення найефективніших методів і форм навчання як важливої складової частини дидактичних досліджень [...].

В. А. Капітанчук

Зміст

Сесія Державного Науково-Методологічного Комітету НКО в Києві 23—28 січня 1926 р. [Виступ О. Попова з доповіддю «Організація науково-дослідного Інституту Педагогіки»]	5
Український Науково-Дослідчий Інститут Педагогіки в Харкові [Стаття директора інституту О. Попова]	7
Постанова колегії НКО про видання «Казок Андерсена» [Про оголошення О. Попову суворої догани і зняття його з посади директора Інституту педагогіки].....	19
Учбова робота в Українському Науково-Дослідному Інституті Педагогіки в 1929—30 рр.	22
[Про перейменування журналу «Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології» на «За марксо-ленінську педагогіку»; зміст журналу]	33
На повороті [Про підсумки дискусійної сесії УНДІПу щодо теоретичної й практичної роботи в галузі педагогіки]	35
За марксо-ленінську теорію в педагогіці (Резолюція дискусійної сесії Українського науково-дослідного інституту педагогіки)	40
За ідеологічну витриманість в роботі дошкільних установ [Про роботу дошкільної секції УНДІПу, склали А. Гендрихівська та К. Меркулова].....	50
Стан на педагогічному і теоретичному фронті та чергові завдання [Резолюція об'єднаної сесії УНДІПу та УНДІ КДР (комуністичного дитячого руху)]	62
Всеукраїнський науково-дослідчий інститут педагогіки [Про науково-дослідну роботу Інституту в 1934 році]	74
Підняти педагогічну науку до рівня завдань соцбудівництва [Про недоліки у діяльності та про перебудову роботи Харківського науково-дослідного інституту педагогіки].....	77

З педагогічного життя. Перша науково-методична конференція вчителів [Про роботу секцій конференції під керівництвом науковців УНДІПу]	89
[Оголошення про прийом в аспірантуру УНДІП]	91
Наукова сесія, присвячена К. Д. Ушинському [Доповіді директора інституту Й. Ліпмана, С. Чавдарова та Г. Костюка]	93
Перше засідання Науково-методичної ради НКО УРСР [Виступ С. Чавдарова з доповіддю про зміни у програмах і навчальних планах шкіл УРСР на 1941/42 навчальний рік]	94
Український науково-дослідний інститут педагогіки НКО УРСР [Стаття директора інституту П. Чамати про втрати інституту за роки війни, відновлення його роботи, підсумки діяльності за 1944 р. та плани на 1945 р.]	96
В Українському науково-дослідному інституті педагогіки [Про підсумки діяльності інституту за 1945 р. та плани на 1946 р.]	101
Наукові сесії інститутів педагогіки і психології, присвячені 30-річчю УРСР [Виступ директора УНДІП С. Чавдарова «30 років освіти і школи УРСР»; тематика доповідей співробітників інституту на пленарному та секційних засіданнях]	104
Засідання вченої ради Українського науково-дослідного інституту педагогіки [Про хиби в роботі інституту та шляхи її поліпшення]	107
Наукова сесія Українського науково-дослідного інституту педагогіки і педагогічні читання [Про роботу відділів мови і літератури]	110
Невпинно підвищувати рівень ідейно-виховної роботи в школі [Виступи М. Ніжинського, О. Борисової, О. Мазуркевича, І. Колесник, В. Козинець, О. Астряба, Є. Видро, Т. Горбунцової, Т. Цвелих, О. Діброви, С. Чавдарова та ін.]	113
Школа і виробнича праця учнів у соціалістичному сільському господарстві (на засіданні вченої ради УНДІП)	121

Науково-дослідні інститути Міністерства освіти УРСР у першій післявоєнній п'ятирічці.....	125
Засідання вченої ради Науково-дослідного інституту педагогіки Української РСР [Про політехнічне навчання в середній школі]	133
Ювілейна наукова сесія [Про розвиток радянської школи в УРСР за 40 років — 1917—1957 рр.]	139
Наукова сесія з питань викладання історії в школі.....	141
Підсумки республіканської наукової сесії [Обговорення питань розвитку педагогічної науки в Українській РСР та перспектив науково-дослідної роботи на 1959—1965 роки; доповіді В. Помагайби, В. Чепелева, В. Сухомлинського, О. Дзевєріна, П. Чамати та ін.]	143
Засідання відділів Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР [Про виїзні засідання відділів методики фізики, шкіл робітничої і сільської молоді, дидактики]	148
Республіканська науково-практична конференція з питань навчання російської мови в школах УРСР	150
Розгортати дослідження з питань навчання і виховання працюючої молоді [Засідання наукової Ради інституту з проблеми «Навчально-виховна робота шкіл працюючої молоді»]	153
Науковий семінар з питань дидактичних основ зв'язку навчання з життям.....	156
Обговорення питань поєднання навчання та виховання учнів [Виїзне засідання відділів методики фізики і математики у м. Ялті; доповіді І. Тесленка, М. Гельфанда, О. Дубинчук, М. Розенберга, С. Гончаренка]	158
Науково-педагогічні дослідження — на рівень сучасних вимог [Стаття директора інституту В. Чепелева про результати досліджень науковців НДІП, недоліки у роботі та про необхідність подолання відставання педагогічної науки від вимог життя]	161
Наукове засідання [Розширене засідання відділу методик гуманітарних предметів]	175

Науково-дослідному інституту педагогіки — 40 років [Стаття директора НДІП УРСР В. Чепелева]	176
Ювілейна наукова сесія [Підсумки розвитку народної освіти і педагогічної науки в Українській РСР за 50 років та обговорення перспектив дальшого розвитку їх]	187
Республіканський семінар-практикум працівників спеціальних шкіл-інтернатів	192
Науково-методичний семінар з питань дидактичних досліджень	193
Республіканська конференція з питань трудового виховання і профорієнтації [Виступ директора Інституту Б. Кобзаря]	195
Республіканський семінар методистів [Про семінар методистів української мови і літератури в м. Львові]	200
Наукова конференція з питань кабінетної системи навчання ..	201
Науковці — сільській школі [Виїзне засідання відділу дидактики в м. Калуші Івано-Франківської області]	202
Республіканський семінар учителів-філологів	204
Виїзне засідання в Тернополі [З проблем вивчення, узагальнення й поширення передового досвіду фізичного та військово-патріотичного виховання школярів]	205
Республіканський семінар дидактів	206

Наукове видання

Педагогічні републікації

Випуск 3

УНДІП
на сторінках педагогічних журналів
1926—1976 рр.

Укладачі:

Гайдей Віктор Олександрович

Міхно Олександр Петрович

Науковий консультант

Сухомлинська Ольга Василівна

Коректор

Бондаренко Вікторія Володимирівна

Комп'ютерний набір

Сівков Олег Олександрович

Верстка

Гайдей Віктор Олександрович

Дизайн обкладинки

Копаниця Сергій Вікторович

Підписано до друку 22.04.2016.

Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 13,25

Зам. № . Наклад 300 примірників.

Видавництво ТОВ «Спринт-Сервіс»

Свідоцтво: Серія ДК № 4365 від 17.07.2012

м. Київ-70, вул. Почайнинська, 28-б